

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

RYTIS IVANAUSKAS
Baudžiamoji teisė ir kriminologija

TEMA

KORUPCIJOS IR ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO SANTYKIS

Darbo vadovas:

Aida Raudonienė

Konsultantas:

Doc. Dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	4
1. KORUPCIJA: SĄVOKOS SAMPRATA, ŠIO REIŠKINIO RAIDA IR KATEGORIJOS ...7	
1.1 Klasikinė ir modernioji korupcija.....	7
1.2 Korupcijos kategorijos (formos).....	12
1.2.1. Moderniosios korupcijos kategorijų analizė.....	12
2. ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO SAMPRATA	18
2.1. Organizuoto nusikalstamumo kilmė, atsiradimo priežastys.....	18
2.2. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka, požymiai	20
2.2.1. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka veiklos aspektu	21
2.2.2. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka organizaciniu aspektu	22
2.2.3. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka socialiniu aspektu	24
3. KORUPCIJOS IR ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO SANTYKIS	29
3.1. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija.....	29
3.2. Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos pasireiškimo sritys.....	30
3.2.1. Vietos savivaldos lygmuo.....	30
3.2.2. Teisėsaugos institucijos, korupcija ir organizuotas nusikalstamumas.....	36
3.2.3. Korupcijos pasekmės visuomenei	40
4. KRIMINOLOGINĖ KORUPCIJOS IR ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJA	42
4.1. Kriminologinė korupcijos prevencija	42
4.1.1. Piliečių įsitraukimas į kovą su korupcija.....	52
4.1.2. Visuomenės įtraukimas į korupcinių teisės pažeidimų tyrimą	53
4.2. Kriminologinė organizuoto nusikalstamumo prevencija.....	56
IŠVADOS	69
PASIŪLYMAI	71
Literatūros sąrašas	73
S a n t r a u k a	78
S u m m a r y.....	Error! Bookmark not defined.
Priedas 1	81
Priedas 2	97
Priedas 3	98
Priedas 4	99
Priedas 5	100

Priedas 6	101
Priedas 7	103

ĮVADAS

Pasaulio valstybės susiduria su tokiu reiškiniu kaip korupcija. Tai netgi itin dažni atvejai, pasitaikantys kiekvienoje iš jų. Kasdien žiniasklaidos priemonės praneša mums apie korumpuotus valstybės pareigūnus. Korupcija daro neigiamą įtaką valstybės ir visuomenės gyvenimo sritims, t. y. ekonomikai, politikai, valdymui, socialinei ir teisinei sferai, visuomenės savimonei bei tarptautiniam valstybės prestižui. Jos esmė yra, kad ji daro griaujamąjį poveikį normaliam valstybės gyvenimui.

Organizuotas nusikalstamumas taip pat daro didelį neigiamą poveikį daugeliui valstybės gyvenimo sričių ir vertybių, diskredituoja visuomenės politinę ir teisinę sistemas, mažina pasitikėjimą valdžia, stabdo verslo plėtrą, o nekontroliuojamas gali sukelti visuotinės kriminalizacijos grėsmę.

Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija yra susijusios sąvokos. Organizuoti nusikaltėliai naudoja korupciją kaip būtiną priemonę siekdami savo užsibrėžtų tikslų. Kyla didesnė grėsmė valstybės ir visuomenės saugumui. Organizuotų nusikaltėlių taikiniai / objektais dažniausiai tampa valstybės pareigūnai, įtakingi valstybės politikai, teisėsaugos institucijų pareigūnai. Todėl bandysime atskleisti, kaipgi tie korupciniai ryšiai pasireiškia.

Visuomenės nuomonės tyrimo, kurį 2005 metais atliko TNS Gallup kompanija, rezultatai rodo, jog policija yra laikoma viena iš labiausiai korumpuotų įstaigų Lietuvoje. Taip mano 47,3 % visų apklaustų Lietuvos gyventojų. Kyla klausimas, ar teisėsaugos institucijose dirbantys korumpuoti pareigūnai yra susiję su nusikaltėliais, ar tai nutinka ir kokia padėtis yra šiuo metu Lietuvos valstybėje? Šiame darbe bus nemažai dėmesio skiriama būtent šiai visuomenės saugumą užtikrinančiai įstaigai. Kyšio paveikti pareigūnai neatlieka arba netinkamai atlieka savo pareigas, o tai padidina nesaugumo jausmą valstybėje.

Tyrimo objektas – korupcija ir organizuotas nusikalstamumas.

Tyrimo dalykas – korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo santykis.

Tyrimo tikslas – atskleisti korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo santykį. Korupcija beveik visada yra susijusi su organizuotu nusikalstamumu. Šiame darbe sieksime atskleisti korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo simbiozės aspektus, t. y. pasireiškimo sritis, sąveikos pobūdį bei pasekmes.

Siekiant tyrimo tikslo, sprendžiami šie uždaviniai:

- Atskleisti korupcijos sampratą, šio reiškinio raidą, korupcijos rūšis bei kategorijas;
- Atskleisti organizuoto nusikalstamumo kilmę, sampratą: sąvoką, požymius;
- Išnagrinėti organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos sąsajas teisėsaugos bei kitose valstybės institucijose, t.y. valstybės valdymo institucijose;

- Atskleisti organizuotų nusikaltėlių daromos įtakos valstybės pareigūnams ypatumus;
- Išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius korupcijos bei organizuoto nusikalstamumo prevenciją;
- Aptarti korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo prevencijos kryptis.

Tyrimo šaltiniai. Lietuvos Respublikos įstatymai, tarptautiniai teisės aktai, mokslinė literatūra, atlikto tyrimo duomenys. Tarptautinės viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanijos TNS Gallup atlikti tyrimų duomenys.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros analizė ir apibendrinimas, anketinis metodas.

Šiame darbe remiamasi Lietuvos bei užsienio valstybių autorių darbais, pateikiant jų nuomones atskirais klausimais, pagrindžiant autoriaus pateiktus teiginius, t. y. Aurelijaus Gutausko apginta daktaro disertacija „Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis vertinimas“, Arūno Paukštės apginta daktaro disertacija „Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje“, užsienio autorių darbais: Vladimiro Burlakovo „Kriminologija“, Genadijaus Avanesovo „Kriminologija“, „Donatello Della Portos „Corrupt exchanges: actors, resources, and mechanisms of political corruption“, taip pat moksliniais straipsniais: prof. habil. dr. Vytauto Piesliako „Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija“, Aidos Raudonienės „Korupcijos kategorijų analizė“, Kęstučio Šimkaus „Organizuotas nusikalstamumas kaip grėsmė nacionaliniam saugumui“ ir kitais.

Taikant apibendrinimo metodą apibendrinama naudota literatūra, gauti empiriniai tyrimo duomenys, formuluojami pagrindiniai darbo ir tyrimo teiginiai.

Anketinis metodas taikomas siekiant geriau atskleisti organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos santykį, sužinoti, kokia padėtis šiuo metu yra Lietuvos Respublikoje.

Siekiant geriau atskleisti korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo santykį, būtina paanalizuoti istoriniu aspektu šių socialinių reiškinių kilmę, todėl buvo pasitelktas ir istorinis metodas.

Darbe buvo iškelta **hipotezė** – ar pasitvirtino teiginys, jog korupcija ir organizuotas nusikalstamumas įtakoja valstybės institucijų, tarp jų ir teisėsaugos, veiklai.

Darbo mokslinis naujumas. Apie korupciją bei organizuotą nusikalstamumą kaip atskirus socialinius reiškinius yra nemažai parašyta mokslinių darbų, pavyzdžiui Aurelijaus Gutausko daktaro disertacija „Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis vertinimas“, Lauryno Pakštaičio daktaro disertacija „Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal LR Baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos“, Aidos Raudonienės straipsniai „Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita“, „Korupcijos kategorijų analizė“, užsienio valstybių autorių darbais: Rose Ackerman „Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma“, Roberto Klitgaard „Korumpuoti miestai“, Sergejaus Bondarenkos

„Korumpuotos visuomenės” ir kiti, tačiau nebandyta giliau paanalizuoti koks yra tarp jų ryšys ir kaip jis pasireiškia. Nė vienas autorius dar nėra plačiau, išsamiau bandęs panagrinėti korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo santykį. Tiesa, Teisės instituto direktorius Antanas Dapšys yra parašęs straipsnį tema „Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo prielaidos ir perspektyvos“. Šiame 1997 metais parašytame straipsnyje minimos organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos sąsajos, tačiau labai fragmentiškai, daugiau dėmesio skiriant prevencijai. Pateikti pasiūlymai įstatymų leidybos srityje, kitos prevencinio poveikio priemonės šiuo metu yra jau įgyvendintos arba jos neatitinka šių dienų realijų ir yra keistinos. Todėl šioje srityje būtina žengt žingsnį į priekį, įnešant naujumo. Šiame darbe bus siekiama atskleisti korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo ryšį, apžvelgsime naujausias organizuoto nusikalstamumo tendencijas.

Darbo struktūra. Magistro darbas yra suskirstytas į 4 skyrius, o šie skirstomi į poskyrius. Darbo prieduose pristatoma tyrimų medžiaga, iliustruojanti magistro darbe nagrinėjamas problemas. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas.

1. KORUPCIJA: SAŲOKOS SAMPRATA, ŠIO REIŠKINIO RAIDA IR KATEGORIJOS

1.1 Klasikinė ir modernioji korupcija

Korupcijos problema nėra šiuolaikinė valstybių problema. Yra tokia nuomonė, kad korupcija visuomenės gyvenime visada egzistavo. Su šiuo socialiniu reiškiniu buvo visais laikais kovojama, kartais net skiriant įvairias žiaurias bausmes. Korupcija laikoma neišvengiamu blogiu, kuriam užkirsti kelią buvo bandyta sudarant įvairius susitarimus. Pirmąkart apie korupciją valstybės tarnybos srityje paminėta XXIV amžiuje prieš mūsų erą Senovės Babilono archyvuose. Šumerų ir Semitų epochoje karalius (Lagašas Ūrakaginas) ėmėsi reformuoti valstybės valdymą siekdamas užkirsti kelią valdininkų ir teismų piktnaudžiavimui, taip pat kovoti su neteisėtų jiems dovanų teikimu¹. Terminas „korupcija“ atsirado daug vėliau nei pats socialinis reiškinys, kurį jis reiškia. Pirmieji mokslui žinomi istoriniai dokumentai liudija apie tai, kad korupciniai reiškiniai egzistavo jau prieš 4500 metų. Terminas „korupcija“ pradėtas vartoti daug vėliau – antikos laikotarpiu. Tai lotyniškas terminas, kilęs iš graikiško žodžio reiškiančio „nešvara“, turinčio daugybę reikšmių tokių kaip: apsinuodijimas maistu, reikalų sugadinimas, nuosavybės padegimas, laisvės praradimas, rezultatų falsifikavimas ir kita². Reiktų pabrėžti, jog korupcijos sąvokos pirminė reikšmė nebuvo papirkimas pinigais ar kitomis vertybėmis.

Žodžio šaknis „cor“ reiškia kvietimą veikti kartu, „rumpere“ – susitarimo sulaužymą, įstatymo pažeidimą. Raginimas apima ir bendrininkus.

Egzistuoja ir kita termino „korupcija“ atsiradimo versija. Tyrėjas G .K. Mišinas atkreipė dėmesį, jog daugelio autorių, kurie tyrinėja šį klausimą, nuomone, šis terminas „corruptio“ kilęs iš dviejų šakninių žodžių „cor“ (širdis, dvasia) ir „ruptum“ (gadinti, pažeisti). Todėl jo esmė yra ne papirkimas tarnautojo ir kitų asmenų, o vienybės pažeidimas (dezintegracija) vieno ar kito objekto, taip pat ir valstybinio valdymo organus³.

Romėnų teisėje ši sąvoka atsirado iš lotyniškų žodžių junginio „correi“ reiškiančio keletą asmenų, dalyvaujančių būtinajame santykiyje dėl tam tikro objekto, ir žodžio „rumpere“. Taip romėnų teisėje atsirado savarankiškas terminas reiškiantis kelių asmenų (ne mažiau nei dviejų)

¹Большая советская энциклопедия. – Москва, 1977. Т. 27. Р. 94.

² Прошип Е. М. Гражданское образование и его роль в усилении общественного участия в процессах претотвращения коррупции. Тезисы докладов семинара. 27-28 апреля 2000 г.

³ Мишин Г.К. О Теоретической разработке проблемы коррупции/ Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы. Сборник материалов Международной научно – практической конференции. – Москва, 2001. С. 264.

dalyvavimą neteisėtoje veikoje, kurios tikslas pažeisti, pakenkti normalią teismo proceso eigą arba visuomenės valdymo procesą, o taip pat teisėjo papirkimą.

Antikos laikotarpiu, terminas „korupcija“ buvo naudojamas kaip teisinis principas. Pavyzdžiui, *corruptio optimi est pessima* (geriausiojo iškreipimas yra pats blogiausias): blogiausia forma argumento yra klaidinga išvada iš teisingų šaltinių. Kitas principas – neveikimas vieno asmens, neturi pažeisti kito asmens teisių (*alteri jus corumpi*). Taip pat buvo siejama su atskirais ieškiniais *actio de albo corruptio* – prieš tą asmenį, kuris panaikino ar pakeitė teisėjo sprendimą, paskelbtą visuomenei, pakabintą jai skirtoje skelbimo lentoje. Arba pavyzdžiui, *actio de servo corrupto* – ieškinys prieš asmenį, kuris privertė vergą padaryti nusikaltimą⁴.

Kiti rusų tyrinėtojai pažymėjo, kad viduramžiais terminas „korupcija“ ėgavo išskirtinai kanoninę prasmę – kaip suviliojimas velnio. Prieš 500 metų inkvizicijos pradininkai, naudodamiesi savo metodais, nutraukė lotynų kalbos kovą su jos graikiškomis šaknimis, kuri truko daugiau nei 2000 metų. Vienu iš katalikų bažnyčios kovos su lingvistine kitamanyste rezultatų buvo ilgą laiką naudoto termino „katalizė“ - katalizis rusų K.) (iš graikų kalbos žodžio *katalysis* – pažeidimas, sunaikinimas) pakeitimu lotynų kalbos terminu „korupcija“. Korupcija katalikybės įtakos pasekoje buvo pradėta laikyti nuodėme.

Tuo metu kai kurie mokslininkai, tokie kaip garsus politikas ir mokslininkas N. Makiavelis taip pat bandė apibūdinti korupciją. Pagal jį, korupcija – tai viešųjų galimybių panaudojimas asmeniniais interesais.

Šiuolaikinė korupcijos samprata susiformavo XX amžiuje. Ji nėra vienalypė. Kai kurie rusų autoriai korupcijos apibrėžimą formuluoja plačiaja prasme, pabrėždami sritį kurioje ji pasireiškia - valstybinio valdymo bei vietos savivaldos institucijas, jų tarnautojus, siekiant patenkinti savanaudiškus asmeninius ar grupinius interesus⁵. Kiti įtraukia ir asmenis dirbančius privačiame sektoriuje (komercinėse ir kitose organizacijose)⁶. Autoriaus nuomone, reikėtų skirti korupciją siaurąja prasme, kuri apima kaip subjektus tik valstybės tarnautojus ir plačiaja prasme su asmenimis priklausančiais privačiam sektoriui. Moderni korupcijos sąvoka siejama su plačiaja sąvokos apibrėžimo prasme. Pasak H. Nillsono ši sąvoka turi apimti privačią ir viešąją socialinės veiklos sferas, taip pat asmenis atliekančius privačias bei viešąsias funkcijas (jeigu jie įgyja naudos, susijusios su tų funkcijų atlikimu)⁷.

⁴ Бартошек М. Римское право. Понятие, термины, определения. – Москва, 1989. С.93.

⁵ Уголовное право России. Москва, 1998. С. 656.

⁶ Максимов С.В. Коррупция, закон, ответственность. М., 2000. С. 9.

⁷ Nillson H. Substantive Criminal Law: Corruption and Money Laundering/ Corruption and Democracy. Institute for Constitutional and Legislative Policy, affiliated with Open Society Institute, 1994.

Korupcija yra požymis, rodantis, jog kažkas valstybės valdyme yra negerai. Valstybės institucijos yra skirtos reguliuoti santykius tarp piliečių ir valstybės, tarnauti jiems, tačiau institucijų tarnautojai siekia tik asmeninės naudos įtakojant korupcijai⁸.

Ko gero vienas pirmųjų žmonių, kurie korupciją susiejo su politika, buvo Aristotelis, apibrėžęs tironiją kaip korumpuotą monarchijos formą. Apie tai rašė Makiavelis, kuris apibūdino kaip gyventojų vertybių sunaikinimą. Ruso – kovos už valdžią kaip neišvengiamą pasekmę. Vėliau, politinė korupcija buvo įvardinta kaip specifinė politinė patologija⁹. Šiuolaikinės politinės korupcijos pavyzdžiai egzistavo jau XIX amžiuje tokioje demokratinėje šalyje kaip Didžioji Britanija. Rinkimai šioje valstybėje kurį laiką vyko giliai išsisknijusiu balsų pirkimu bei įbauginimu¹⁰.

Šių dienų korupcinės įtakos mechanizmas Italijos politikams buvo atskleistas ne per seniausiais. Kyšių ėmimas kai kuriems politikams buvo tarsi kasdienybė. Politinėje partijoje dirbo kasininkai, kurie rinkdavo kyšius ir skirstydavo sandėrius. Šie asmenys neturėjo jokio ypatingo statuso, bet į juos visada kreipdavosi verslininkai, kuriems iškildavo problemų santykiuose su vyriausybe. Kasininkai rinkdavo pinigus partijos bendrai kasai, dalį jų pasidalinant su jos nariais¹¹.

Dabar aptarsime korupcijos termino sampratą. Pasaulyje egzistuoja daugiau nei 300 korupcijos apibrėžimų. Tokios daugybės egzistavimas reiškia tai, kad korupcija nėra paprastas reiškinys – jis galintis pasireikšti įvairiomis, skirtingomis formomis. Nors ir buvo bandyta suformuoti bendrą visoms valstybėms definiciją, tačiau vėliau vien dėl šio reiškinio ypatingo atskirose šalyse specifiškumo, buvo prieita išvados, jog korupcijos sąvoka turi būti apibrėžta pagal nacionalinę teisę.

Labiausiai paplitusi yra korupcijos definicija, kurioje pateikiamas korupcija laikomų nusikalstamų veikų sąrašas. Dažniausiai tai kyšininkavimas (kyšių davimas arba ėmimas), piktnaudžiavimas tarnybiniiais įgaliojimais, neteisėtas visuomeninių lėšų pasisavinimas, nepotizmas (kai valdininkas priima nepagrįstus sprendimus giminaičių naudai ir kiti nusižengimai¹².

Korupcijos terminas, kildinamas iš lotynų kalbos – „corruptio”, reiškiančio gadinimą, papirkimą. Korupcija – tai tarnybinės padėties panaudojimas pasipelnymo tikslais arba pareigūno

⁸ United Nations Development Programme. Corruption and Good Governance. Discussion paper 3. New York. 1997. P. xi.

⁹ Friedrich C. J. The Pathology of Politics. New York. 1972. P. 135.

¹⁰ Бондаренко С. Коррупцированные обществва. – Ростов -на -Дону, 2002. С. 163.

¹¹ Della Porta D. „Actors in Corruption: Business Politicians in Italy. 1996. P. 349.

¹² Justickis V. Kriminologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 345.

ar politinio veikėjo papirkimas¹³. Lygiai taip pat šį terminą apibūdina ir Lietuviškoji tarybinė enciklopedija¹⁴.

Kriminologinėje literatūroje išskiriamos dvi korupcijos sampratos: siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme, korupcija siejama tik su valstybės valdymo sritimi, būtent su vykdomąja valdžia. Tai yra vadinama klasikine korupcijos samprata. Sekančia prasme, ji apima ir privatų sektorių. Tokiu pavyzdžiu priskirtinas Europos Tarybos kovos su korupcija grupės apibrėžimas: “Korupcija - tai kyšininkavimas ir kitoks elgesys asmenų kuriems valstybiniame arba privačiame sektoriuje yra pavestos tam tikros pareigos, susijusios su įpareigojimais, patikėtais jiems kaip turintiems valstybės pareigūno, privataus darbuotojo, nepriklausomo agento statusą, ar kitokiais santykiais, ir kurių tikslas – bet kokia neteisėta nauda sau ir kitiems” . Plati korupcijos definicija apima tokias sritis:

- Politinės partijos veikla;
- Įtaka rinkimams ir kandidatams;
- Įtaka privataus verslo darbuotojams;
- Įtaka valstybės valdininkams;
- Įtaka žurnalistams.

Atlikto socialinio tyrimo apibendrinti duomenys rodo, kad ir pareigūnai taip pat skiria korupcijos sampratą siaurąja ir plačiąja prasmėmis.

Reikia paminėti, jog modernusis korupcijos apibrėžimas siejamas būtent su korupcijos sąvoka plačiąja prasme. Pavyzdžiui H. Nillsonas teigia, kad ši sąvoka apima visas socialinės veiklos sferas - privačią, viešąją, taip pat asmenis, atliekančius privačias bei viešąsias funkcijas (jeigu jie įgyja naudos, susijusios su tų funkcijų atlikimu¹⁵).

Privataus sektoriaus atstovų, tarptautinio aspekto įtraukimas į korupcinių santykių sferą praplečia korupcijos turinio traktavimą, padidina korupcijos subjektų skaičių. Korupcijos subjektai šiandien gali būti ne tik valstybės pareigūnai ar tarnautojai, kurie atlikdami ar neatlikdami jiems pavestas funkcijas siekia neteisėtos naudos sau ar kitiems asmenims¹⁶.

Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 1 straipsnyje pateikta toks korupcijos sąvokos apibrėžimas – tai valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens tiesioginis ar netiesioginis siekimas, reikalavimas arba priėmimas turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) sau ar kitam asmeniui už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal einamas pareigas, taip pat valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiksmai arba

¹³ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2004. P. 405.

¹⁴ Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1980. T. 6. P. 102.

¹⁵ Nillson H. Substantive Criminal Law: Corruption and Money Laundering/ Corruption and Democracy. Institute for Constitutional and Legislative Policy, affiliated with Open Society Institute, 1994.

¹⁶ Raudonienė A. Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita. // Jurisprudencija. 2002, Nr. 32 (24). P. 117.

neveikimas siekiant, reikalaujant turtinės ar kitokios asmeninės naudos už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens einamas pareigas, taip pat tarpininkavimas darant šias nurodytas veikas¹⁷. Ši samprata nepriskirtina prie „plačių“, nes kalbama apie korupcinį elgesį valstybės tarnybos srityje. Siūlytina įtraukti ir korupciją privačiame versle.

Tuo tarpu tarptautinė kovos su korupcija organizacija „Transparency International“ pateikia tarpinį variantą: tai piktnaudžiavimas siekiant asmeninės naudos viešojo gyvenimo srityje. Organizacijos nariai pripažįsta, jog korupcija galima ne tik valstybiniame aparate, bet ir teismuose, parlamente, visuomeninėse organizacijose, spaudoje ar televizijoje. Tačiau privačiame sektoriuje šis reiškinys neegzistuojantis, jų nuomone.

Dabar bandysime aptarti korupcijos rūšis.

Autoriaus nuomone, yra labai svarbu žinoti, kaip šį reiškinį vertina pati visuomenė, ar yra tam tikra tolerancija ir pan. Pagal korupcijos pasmerkimą visuomenėje, skiriamos šios korupcijos rūšys:

- 1) Baltoji korupcija. Ji pasižymi didele tolerancija tam tikrų korupcinio elgesio variantų atžvilgiu;
- 2) Pilkoji korupcija. Visuomenės nariai skirtingai ją vertina;
- 3) Juodoji korupcija yra vienareikšmiškai smerkiama. Siejama su tam tikros piniginės naudos, grynųjų pinigų gavimu.

Tuo tarpu Baltoji ir Pilkoji korupcija yra nepiniginio pobūdžio korupcinės paslaugos (pavyzdžiui, retos prekės, aukšto posto gavimas) – mažiau arba išvis nėra smerkiama visuomenės narių.

Ši klasifikacija yra svarbi tuo, kad sužinoma, koks yra požiūris į korupciją. Visuomenės narių tam tikrų korupcijos apraiškų toleravimas nėra teigiamas dalykas. Autoriaus nuomone, būtina keisti šį požiūrį. Pavyzdžiui, Danijos valstybėje priimtoje „Danidos antikorpucinių veiksmų plane 2003-2008 metams“ (Danida Action Plan to Fight Corruption. 2003-2008) paminėtas principas - „nulinė tolerancija“ korupcijai. Juo vadovaujantis yra įgyvendinamas šis planas¹⁸.

Tyrėjai Peter Langseth ir Rick Stapenheurst korupciją dalija į dvi rūšis: „mažąją“ (smulkioji petty) ir „didžiąją“ (grand). Anot šių tyrinėtojų, mažoji korupcija yra būdinga žemutinės ir vidurinės grandies pareigūnams ir valdininkams, kurie už savo darbą gauna nedidelius atlyginimus. Tuo tarpu „didžioji korupcija“ reiškiasi aukštų valstybės tarnautojų ir pareigūnų veikloje, priimant svarbius ūkinio ar administracinio pobūdžio sprendimus. „Mažoji“

¹⁷ Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 41-1162.

(smulkioji) korupcija būdingesnė viešojo administravimo ir gyventojų aptarnavimo sferai (pvz. kelių policija, sveikatos apsauga ir pan.) o „didžioji“ – valstybės politikams, aukštiems vykdomosios valdžios ar su ja susijusiems asmenims¹⁹.

Tarnybinė, politinė, ekonominė korupcija – tai šio reiškinio pasireiškimo sritys.

Tarnybine korupcija laikoma kyšininkavimas ir papirkimas, kai naudos davėjas ar gavėjas yra asmuo, šios valstybės teisės priskiriamas prie asmenų, vykdančių oficialius uždavinius: pareigūnas, valstybės tarnautojas ar jam prilyginamas asmuo.

Prof. V. Justickis politinę korupciją sieja su rinkimų komisijomis, kurios, vykstant rinkimams į šalies Seimą arba savivaldybę, padaro pažeidimus įtakotos slapto atlygio. Autoriaus nuomone, tai nėra teisinga. Politinė korupcija, jau pats pavadinimas leidžia mums suprasti, kad subjektas turi turėti politinį statusą (tai parlamento ar vyriausybės nariai). Esmė yra partijos ar jos atskirų kandidatų rinkimų kampanijų finansavimas, už kurį vėliau atsilyginama. Tuo tarpu rinkimų komisijos yra sudaromos visuomeniniais pagrindais todėl politinio statuso neturi, kuris yra būtinas.

Ekonominei korupcijai yra būdinga tai, kad pažeidžiami sąžiningos konkurencijos principai.

Korupcija yra socialinė problema, kelianti grėsmę socialinei ekonominei politinei sistemai, teisėtvarakai.

1.2 Korupcijos kategorijos (formas)

1.2.1. Moderniosios korupcijos kategorijų analizė

Šiame poskyryje apžvelgsime korupcijos kategorijas (formas). Vieni autoriai jas tapatina su korupcijos rūšimis. Autoriaus nuomone, reikėtų skirti korupcijos klasifikavimą į rūšis ir pačias korupcijos kategorijas arba formas. Konkrečios korupcijos formos yra nustatytos Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 225- 229 straipsniuose. Pati korupcijos kategorija arba forma – tai tam tikras pavidas, kurį šis reiškinys įgauna dėl neteisėtos asmens veikos siekiant asmeninės naudos²⁰. Pritartina tokiai nuomonei.

¹⁸ <http://www.ambkualalumpur.um.dk/NR/rdonlyres/4D4E3B8C-2F18-4B1D-8608-1D5943AB5731/0/DanidaActionPlanAgainstCorruption.pdf> prisijungimo laikas: 2006. 12. 09.

¹⁹ Programme Against Corruption. – Council of Europe, Strasbourg, 1997. – P.16.

²⁰ Raudonienė A. Korupcijos kategorijų analizė. Vilnius // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41 (33). P. 82

Korupcijos kategorijos²¹

	Viešasis sektorius	Privatusis sektorius	Politinis sektorius
Viešasis sektorius	X	X	X
Privatusis sektorius		X	X
Politinis sektorius			X

Ši klasifikacija atspindi šešias korupcijos kategorijas, diferenciaciją tarp asmens, skatinančio ar inicijuojančio korupcinius mainus, ir asmens kuris juos priima. Dažniausia sunku sudaryti tokią diferenciaciją. Paprastose bylose sunku išvelgti skirtumą: valstybės tarnautojas leidžia suprasti, kad nedės antspaudo jei...; rangovas leidžia suprasti, kad nepasirašys sutarties, jei negaus papildomų paslaugų ar pinigų²².

I kategorija. Viešojo sektoriaus korupcija

Mažai žinoma apie potencialią korupcijos apimtą pareigūnų ir valstybės tarnautojų sritį, todėl daug kas gali paklausti, ar tai apskritai egzistuoja. Viena iš priežasčių, kodėl sritis nenagrinėjama yra ta, kad valstybės tarnautojai savo (tarp)žinybiniuose reikaluose neoperuoja tokiomis aiškiais sprendimų priėmimo situacijomis, todėl savanaudiškus santykių mainus sunku pastebėti. Be to, valstybės tarnautojai nepapirkinėja vienas kito tuščiais vokais, kuriuose nėra pinigų. Jei nesąžiningi santykių mainai vystosi sprendimo priėmimo procese, mokėjimai „į šalį“ yra pranašesni į nepiniginę naudą ar paslaugas. Atlygis neatsispindi asmeninėje naudoje: žinybos „oficialūs tikslai“ gali būti patenkinami abejotinais sprendimais, todėl šis sąžiningas pasirodymas gali būti palaikomas. Tokiu elgesiu gali būti žavimasi kaip „gerais tarpusavio santykiais“ ir pan. Kadangi nėra gandų apie asmeninę naudą, sunku įrodyti, kad negatyvi ir sunki korupcijos etiketė gali būti panaudota.

Autoriaus nuomone, šie atvejai yra labiau toleruojami visuomenės narių ir yra vadintini baltąja arba pilkąja korupcija. Galbūt tam turi įtakos nuo senų laikų susiformavusio visuomenėje įpročio, kuris buvo ilgą laiką ir ko gero iki šiol dar toleruojamas. Turima omeny palaikymą tokio pobūdžio santykių kuomet nekreipiama dėmesio į kolegų daromus ar esamus pažeidimus arba kai atsilyginama tam tikromis paslaugomis už atitinkamų sprendimų priėmimą. Pavyzdžiu galėtų būti valstybės institucijos vadovo nereagavimas į tai, kad pavaldus jam valstybės tarnautojas yra įsivėlęs į viešųjų ir privačiųjų interesų derinimo valstybinėje tarnyboje konfliktą, motyvuojant tuo, kad šis tarnautojas išmano kaip atlikti svarbias užduotis.

²¹ Raudonienė A. Korupcijos kategorijų analizė. Vilnius // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41 (33). P. 83.

²² Ten pat, P. 83.

II kategorija. Viešojo/ privačiojo sektoriaus korupcija

Ši korupcijos forma yra priskiriama prie dažniausiai pasireiškiančių. Paprasčiausia forma yra kyšis: asmeniui prireikia paslaugos, kuri jam nepriklauso, arba reikia gauti ją žymiai greičiau nei įprasta. Tada yra siūlomas kyšis. Tai vadinama aktyviaja korupcija. Atlikti šią paslaugą korumpuotam valstybės tarnautojui nėra sunku. Nauda, kurią jis gauna už tai yra gana nedidelė: dokumento ar licencijos išdavimas pažeidžiant teisės aktus, parkavimo bilietai išdavimas už pusę kainos ir pan. Tokių individualių korupcijos atvejų gali atsirasti bet kurioje įstaigoje, net jei ji labai gerai valdoma.

Autoriaus nuomone, tokius atvejus reikėtų kuo skubiau išsiaiškinti ir imtis griežčiausių priemonių. Galima kalbėti apie „supuvusio obuolio efektą sveikų krepšyje“ ir jo sukeliamas žinomas pasekmes, tačiau čia yra labai svarbus institucijos vadovo vaidmuo. Jis netgi lemtingas, nes nuo jo priklauso ar korupciniai mainai neapraizgys visos valdomos institucijos.

III kategorija. Viešojo sektoriaus / politinė korupcija

Viešojo sektoriaus/politinės korupcijos kategorija susijusi su valstybės tarnautojų ir politikų tarpusavio santykiais. Koks yra šių korupcinių mainų pobūdis? Atrodo, kad šie mokėjimai yra nepiniginiai ar piniginės vertės dalykai, tačiau grįžtamojo ryšio paslaugos yra asmeninio pobūdžio. Pavyzdžiui, politikui, siekiančiam užimti kuo aukštesnį postą valstybinės valdžios ir valdymo struktūrose, buvo pasakyta „nekelti bangų“, kai jis norėjo sukritikuoti vieną instituciją. Taigi, jo „teisingas“ elgesys nuperkamas už palaikymą rinkimuose tų asmenų, kurie dirba tose institucijose. Yra daug sričių, kuriose gali atsirasti vadinamoji pilkoji korupcija. Prekyba įtaka ir neteisėti mokėjimai tampa sprendimų priėmimo pagrindu, ir tai yra neabejotinai korupcija.

IV kategorija. Privačiojo sektoriaus korupcija

Akivaizdūs korupcijos plačiąja prasme požymiai privačiame sektoriuje yra ūkio subjektų tarpusavio sutarčių sąlygų aptarimas, kai derybininkas reikalauja neteisėto užmokesčio mainais už reikalingą užsakymą. Tai yra ūkio subjektų korupcija, tačiau neatmetama ir korupcijos pačioje bendrovėje galimybė. Pavyzdžiui, bendrovės ūkio dalies viršininkas gali būti papirktas, kad leistų grobstyti bendrovės turtą.

Svarbu yra tiksliai atskirti tokius artimus reiškinius kaip sukčiavimas ir korupcija suvokiant būdus kaip jie techniškai sąveikauja. Sistemingas sukčiavimas versle retai yra vieno asmens veikla. Kai tik sukčiavimo ar korupcijos sistema tampa sudėtingesnė, ji reikalauja tam tikrų gebėjimų apskaitos duomenims „subalansuoti“, pavyzdžiui, kyšiams išmokėtos sumos

įskaitomos išrašant didesnes sąskaitas – faktūras arba kaip tariamos kitos firmos išlaidos, konsultacinės paslaugos, labdara ir pan. Savo ruožtu ta bendrovė, kuri įtaria (ir toleruoja) kažką netinkama kitos atžvilgiu, taip pat gali pareikalauti savo dalies už suklastotas sąskaitas-faktūras ar informacijos neviešinimą. Taigi korupcija pamažu plinta atvesdama iki korumpuotos rinkos ir susilpnėjusios verslo etikos.

Autoriaus nuomone, korupcija privačiame sektoriuje turi savų ypatumų. Sąveika dažniausiai vyksta tarp kelių ūkio subjektų. Čia galima kalbėti manipuliavimą kainomis, pardavimais, taip vadinamųjų „juodųjų“ sąskaitų tvarkymą ir pan. Siekiant to išvengti, turi būti vykdoma atitinkama valstybės politika įstatymų leidybos srityje, griežtinant sankcijas už tokių veikų padarymą ir pan.

V kategorija. Privačiojo sektoriaus / politinė korupcija

Kiekvienoje valstybėje privatusis sektorius nuolat sąveikauja su politiniais veikėjais. Paprasčiausia forma yra ta, kai verslininkas nori tik (daugiau) pinigų, o politikas trokšta (daugiau) valdžios. Praktikoje jie dažnai keičiasi vaidmenimis ir taip elgdamiesi dažnai neatsikrato tam tikrų senų įpročių, pavyzdžiui, pinigų ir valdžios troškimo. Istorija parodė, kad tai sudaro galimybes korupcijai atsirasti.

Egzistuoja keletas galimų kombinacijų:

- Politinių partijų interesai. Politiniai veikėjai dažnai palaiko korupcinius santykius su verslininkais ne tik dėl asmeninės naudos, bet ir siekdami paremti savo politinės partijos interesus. Ypač didelė rizika kyla rinkimų, kurie vis daugiau kainuoja, metu. Tai sudaro tradicinę veiklos sritį mainų santykiams su privačiais verslininkais. Ne visos firmos, finansuojančios politines partijas, daro tai dėl ideologinių priežasčių; daugelis tai daro tam, kad padidintų galimybę, jog laiminti partija ar politinis veikėjas vėliau atsilygins už paslaugą kita forma. Tokie lūkesčiai gali būti atvirai išreikšti užkulisiniame sandėryje, arba netiesiogiai leidžiama suprasti, kad į juos turi būti atsižvelgta, nors visi politikai teigia savo „nesavanaudiškumą“ ir savo rinkiminėse programose skelbia apie būsimą aktyvią kovą su korupcija.

Ne taip jau seniai buvo iškeltas klausimas dėl galybės neleisti juridiniams asmenims finansuoti politines partijas politinių kampanijų metu. 2006 metų rugpjūčio 31 d. buvo pateiktas Lietuvos Respublikos politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo 2, 7, 8, 10, 12 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (Nr. XP – 1620)²³. Jos autorė LR Seimo narė Nijolė Steiblienė. Deja šiam siūlymui nepritarė Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

²³ http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281870&p_query=&p_tr2=

Autoriaus nuomone, priėmus jį, būtų buvę sumažinta galimybė verslininkams įtakoti valstybės politikus, o šiems pasipelnę, palaikant tam tikrus ryšius bei įgyvendinti slaptus susitarimus.

- Rinkėjų papirkimas. Rinkėjų papirkimo praktika panaši į minėtąją, tačiau labiau susijusi su tuo, kad politiniai veikėjai skatina norimą balsavimo modelį/ elgesį.
- Viešųjų ir privačiųjų interesų konfliktas. Viešųjų ir privačiųjų interesų konfliktą labiau tiktų vadinti šių interesų sumaišymu, nes dauguma korumpuotų politikų ar verslininkų nejaučia jokio konflikto. Nepaisant šio pavyzdžio, sąveika dažnai yra subtilesnė ir labiau užmaskuota. Pavyzdžiui, kaip galima matyti iš netinkamų (aukščiausių) valstybės tarnautojų ir politikų mainų santykių, efektyviausią „kyšį“ sudaro itin vertinamos pareigos (postai). Politikų tapę verslininkais gali ginti savo verslo šakos interesus išlaikydami vietą savo ankstesnių korporacijų arba kompanijos valdyboje. Įpareigojimą vengti interesų konflikto nustato Lietuvos Respublikos Viešųjų ir privačiųjų interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas²⁴. Ar jis šiuo metu yra efektyvus autorius nesiima analizuoti, nes tai nėra šio baigiamojo darbo esmė.

VI kategorija. Politikų korupcija

Nors korupcijos principas lieka tas pats, dažnai politikų tarpusavio sprendimų priėmimą sudėtinga apibūdinti kaip korumpuotą. Pavyzdžiui:

- Tiesos nuslėpimas. Tam tikrų faktų slėpimas nėra korupcinis veiksmas, tačiau tiesos slėpimas gali nepastebimai paveikti sprendimų priėmimą ir tapti slaptu kompromisu esant mainų santykiams, kai trečiojo asmens ar šalies parama yra būtina, kad keblis padėtis būtų laikoma paslapyje. Tai nebūtinai partijų interesų mainai. Tyla arba tinkamas rinkėjų balsavimas taip pat gali būti „perkamas“ ir vienos partijos „viduje“, pavyzdžiui siūlant vietą ar paaukštinimą (arba priešingai, gąsdinant „ankstyva daug žadančios karjeros pabaiga“). Abipusis tiesos nuslėpimas gali tapti politikos meno dalimi tarp partijų ir jų viduje.
- Viešųjų ir privačiųjų interesų konfliktas. Viešųjų ir privačiųjų interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme asmenims, dirbantiems valstybinėje tarnyboje (įskaitant ir politikus), 3 straipsnyje įtvirtinta prievolė vengti interesų konflikto. Tokiam konfliktui esant įstatymas ne tik draudžia dalyvauti balsuojant ir priimančiam atitinkamą sprendimą, bet ir įpareigoja nedalyvauti tokio sprendimo svarstymo procedūroje. Pavyzdžiui, X savivaldybės administracijos Ekonomikos departamento direktorius ir savivaldybės Viešojo pirkimo komisijos narys A. G., dalyvavo klausimų susijusių su Uždarąja akcine bendrove, kurios jis buvo vienintelis steigėjas ir akcininkas, sprendimų priėmimo procedūrose. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija,

²⁴ Lietuvos Respublikos Viešųjų ir privačiųjų interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 18-431.

konstatavo, jog šis asmuo neįvykdė Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 3 straipsnio 2 punkte nustatytos prievolės – vengti viešųjų ir privačių interesų konflikto ir pažeidė šio įstatymo 11 straipsnio 1 ir 2 dalies reikalavimus²⁵.

Nėra jokia paslaptis, kad politinių partijų viduje ir tarp atskirų politikų verda įvairios intrigos, kuriomis siekiama patenkinti savo ar politinės partijos, kuriai atstovaujama, interesus. Apie jas praneša žiniasklaida vos ne kiekvieną dieną. Autoriaus nuomone, dalis vykdomų aferų taip ir lieka nežinomos visuomenei. Politinė korupcija yra pražūtinga valstybei. Jeigu valstybę valdo korumpuoti pareigūnai, pasekmės būna labai liūdnos.

Šių šešių korupcijos kategorijų išskyrimas leidžia labiau įsigilinti į asmenų dalyvaujančių korupciniuose mainuose elgesio ypatumus. Žinant šią informaciją, autoriaus nuomone reikėtų tiksliai apibrėžti valstybės politikų galimo elgesio ribas. Tai galima padaryti priimant etikos kodeksus. 2006 m. rugsėjo 19 d. įstatymu Nr. X-816 buvo priimtas Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas, įsigaliojęs nuo minėtų metų spalio 1 dienos²⁶. Pasirodžius šio teisės akto projektui kai kurie teisės ekspertai sukritikavo jį. Teigiama, kad dėl pernelyg didelio turinio abstraktumo, siaurumo turės priešingą poveikį nei siekiama - jis nesudrausmins politikus, bet kaip tik apsaugos juos nuo rimtos kontrolės²⁷.

Autoriaus nuomone, tai turi būti taisoma. Galbūt visa tai rodo, kad valstybės pareigūnų požiūris į šią priemonę yra tik formalus arba kaip pasisakė „Transparency International“ Lietuvos skyriaus (TILS) direktorius Rytis Juozapavičius: „Jeigu Politikų etikos kodeksas yra tik surašyti gražūs žodžiai, tik tai, ką mes visi ir taip puikiai žinome, bet nenumatytos jokios sankcijos, tuomet toks kodeksas yra grynų grynusia ryšių su visuomene akcija“²⁸.

²⁵ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija http://www.vtek.lt/lt/disp.php/lt_3 prisijungimo laikas: 2006 -08- 30.

²⁶ Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas// Valstybės žinios. 2006, Nr. 102-3938.

²⁷ <http://www.hrmi.lt/news.php?strid=1010&id=3438> Žmogaus teisių stebėjimo institutas. Prisijungimo laikas 2006. 12.09 , 20.50h.

²⁸ http://www.transparency.lt/new/index.php?option=com_content&task=view&id=10776&Itemid=24 „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Prisijungimo laikas: 2006. 12.09 21.20h

2. ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO SAMPRATA

Organizuotas nusikalstamumas visuomenės narių sąmonėje siejamas su tokiais veikomis kaip turto prievartavimas, narkotikų, ginklų prekyba, žmogžudystėmis pagal užsakymą ir pan. Šis reiškinys yra pavojingas tuo, kad kelia padidintą grėsmę visuomenės saugumui.

Kas yra apamai nusikalstamumas? Nusikalstamumas gali būti apibrėžiamas kaip masiškai paplitęs, istoriškai kintantis socialinis reiškinys, turintis teisinį, kriminalinį pobūdį, susidarantis iš nusikaltimų, matomų tam tikrose valstybėse arba jų dalyse, padarytų per tam tikrą laiką, visumos²⁹. Nusikalstamumo prigimtis ir jos esmė yra socialinė, nes nusikalstamos veikos yra padaromos visuomenėje, jos pačios narių. Masiškumo požymis siejamas su šių veikų dėsningu pasikartojamumu. Teisinis kriminalinis pobūdis reiškia, jog nusikalstamumą sudaro ne tik pavojingos, bet ir baustinos veikos, kurios numatytos Baudžiamajame įstatyme. Tikslesnis nusikalstamumo apibrėžimas būtų toks: tai yra valstybei ir visuomenei keliantis pavojų, istoriškai kintantis, save kuriantis, sąlyginai savarankiškas socialinis – teisinis, nusikalstamas veikas integruojantis reiškinys, nulemtas visuomenėje vykstančių socialinių procesų reiškinį prieštaravimų, reikalaujantis nuolatinės valstybės ir visuomenės kontrolės³⁰.

2.1. Organizuoto nusikalstamumo kilmė, atsiradimo priežastys

Terminas organizuotas nusikalstamumas manoma, jog pirmą kartą pavartotas buvo 1919 metais Čikagos mieste. Čia atsižvelgiant į sunkią kriminogeninę padėtį, 1919 m. buvo įkurta visuomeninė organizacija – Čikagos Nusikalstamumo komisija, siekiant padaryti efektyvesnę kovą su nusikalstamumu. Netrukus savo išleistame biuletenyje pavartojo sąvoką organizuotas nusikalstamumas. Ši sąvoka buvo suprantama labai plačiai, nes siejama su nusikaltėlių visuma – nusikaltėlių klase kaip visuomenės dalimi, kuri pelnosi iš savo nusikalstamos veiklos ir kuriems nusikaltimų darymas tapo verslu, arba kitaip tariant, gyvenimo būdu, ir šie asmenys priklausė nusikaltėlių luomui. Akivaizdu, kad minėta komisija, pirmą kartą pavartodama sąvoką organizuotas nusikalstamumas, tiesa netapačią dabartinėms sąvokoms, žvelgė į organizuotą nusikalstamumą akcentuodama socialinius reiškinio aspektus – nuolatinį nusikaltėlių pelną, miesto valdžios korupciją ir netgi visuomenės dalies simpatijas nusikaltėliams. Tačiau jau trečiajame dešimtmetyje ir ketvirto dešimtmečio pabaigoje Jungtinėse Amerikos Valstijose

²⁹ Baudžiamosios teisės vadovėlis. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 134.

³⁰ Prof. Habil. Dr. Galinaitytė J., Dr. Rudzkiš T. Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema. Vilnius // Jurisprudencija. 2005, Nr. 70 (62). P. 134-140.

organizuoto nusikalstamumo sąvoka nebebuvo siejama su abstrakčia nusikaltėlių klase. Organizuotu nusikalstamumu imta vadinti visumą nusikaltėlių susivienijusių į nusikalstamas organizacijas. Gali atrodyti, keista, kad ieškant organizuoto nusikalstamumo sąvokos, atsigrežiama į JAV, į Čikagos miestą konkrečiai ir minėtą nusikalstamumo komisiją, nors organizuoto nusikalstamumo gimtine gali būti laikytina Italija. Taip yra todėl, kad šis reiškinys suklestėjo ir įgavo naują pobūdį būtent JAV. O tuo metu t.y. XX amžiaus pirmaisiais dešimtmečiais, kai formavosi organizuoto nusikalstamumo terminas ir sąvoka, Vakarų Europa susidūrė su daug svarbesniais politiniais bei socialiniais sukrėtimais, pavyzdžiui, I pasauliniu karu ir kt.

Antrojoje XX amžiaus pusėje, 1951 metais, JAV Senato Kefauerio Komitetas konstatavo, jog organizuotas nusikalstamumas jau yra tapęs nacionaline JAV problema. Iki tol buvo manyta, jog tai tik atskirų miestų fenomenas. Organizuotas nusikalstamumas jau buvo išsikerojęs tiek, kad jau nebebuvo galima jo nepastebėti arba laikyti tik lokalinės reikšmės problema, tad Kefauerio Komiteto nariai pirmieji prabilo apie tai valdžios lygmenyje. Šis komitetas taip pat įžymus ir tuo, kad organizuoto nusikalstamumo sampratai pridėjo etninio vienalytiškumo požymį, tačiau šis požymis buvo per daug sukonkretintas, t.y. susietas tik su italų – amerikiečių nusikalstamais junginiais, kurie išties dominavo tuo laikotarpiu. Po Komiteto narių išvadų organizuotas nusikalstamumas ilgainiui imtas tapatinti su italų organizuotu nusikalstamumu ir jam įvardinti pasirinktas terminas „mafija“. Tokį požiūrį į organizuotą nusikalstamumą imta vadinti „mafiacentrizmu“. Taigi ketvirtajame – šeštajame XX amžiaus dešimtmečiuose Jungtinėse Amerikos Valstijose valstybiniu ir akademinio lygiu buvo paplitęs organizuoto nusikalstamumo tapatinimas su italų – amerikiečių organizuotu nusikalstamumu, t.y. mafija, ir organizuoto nusikalstamumo nagrinėjimas per mafijos prizmę. 1970 metais Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresas priėmė RICO („Racketeer Influenced and Corrupt Organizations” – liet. Reketų įtakotų ir korumpuotų organizacijų) statutą. Tai teisės aktas, nukreiptas kovai su organizuotu nusikalstamumu. Jame pateikta pakankamai plati organizuoto nusikalstamumo sąvoka bei atsisakyta etninio vienalytiškumo požymio ir tapatinimo su italų – amerikiečių organizuotu nusikalstamumu. Nustatė atsakomybę vien už priklausymą nusikalstamai organizacijai bei jos valdymą.

Organizuoto nusikalstamumo sąvoka pakankamai sunkiai formavosi ir Europos valstybėse. Vokietijos Federacinėje Respublikoje iki pat aštuntojo dešimtmečio vidurio į patį organizuotą nusikalstamumą buvo žiūrima labai skeptiškai. Vis dėlto 1973 metais buvo sudaryta speciali komisija, kuri turėjo parengti organizuoto nusikalstamumo sąvoką, kuri būtų tinkama tiek teorijoje, tiek praktikoje. Po ilgų ginčų buvo priimta kompromisinė samprata. Išskirtiniais organizuotų nusikaltėlių požymiais buvo pripažinta mažiausia dvipakopė tokių grupių struktūra

bei iš to kylantis darbo pasidalijimas. 1982 m. buvo sudaryta kita komisija, kuri apibrėžė organizuotą nusikalstamumą, akcentuodama ilgalaikį kelių nusikaltėlių bendradarbiavimą ir darbo pasidalijimą, neįtraukdami hierarchinio požymio.

XX amžiaus devintojo dešimtmečio viduryje ir dešimtojo pradžioje buvo suabejota organizuoto nusikalstamumo sąvokos ateitimi, o tiksliau tariant, jos vartojimo reikšme. Kardifo universiteto profesorius M. Levi teigia, kad sąvoka „organizuotas nusikalstamumas“ tapo bejėgiškai globali, nes ja stengiamasi apibrėžti per platų kriminalinių reiškinių spektrą. Tuo tarpu Rusijos kriminologas A. Krylovas teigė, kad terminas „organizuotas nusikalstamumas“ yra nevykęs iš esmės, kadangi nusikalstamumas apskritai visuomet turėjo organizuotumo elementą³¹.

Norėtume pridurti, kad organizuoto nusikalstamumo pats atsiradimas Jungtinėse Amerikos Valstijose yra siejamas su 1919 m. priimtu „Sausuoju įstatymu“, draudžiančiu prekybą alkoholiu. Būtent jis kriminaliniam pasauliui atvėrė naujas galimybes – teikti neteisėtas paslaugas, tokiu būdu tenkinant visuomenės narių poreikius. Iš pradžių tai buvo spirito kontrabanda ir pardavimas, vėliau azartiniai lošimai, prostitucija. Šių laikų organizuoti nusikaltėliai taip pat dažnai verčiasi panašia veikla. Autoriaus nuomone, įstatymų netobulumas nusikaltėliams suteikia plačias galimybes vykdyti neteisėtą veiklą. Būtent tai ir lėmė organizuoto nusikalstamumo kaip reiškinio atsiradimą Jungtinėse Amerikos Valstijose.

2.2. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka, požymiai

Bandysime atskleisti organizuoto nusikalstamumo sampratą per tokias bendrąsias sąvokas kaip „organizuotumas“, „organizacija“.

Organizuotumas apibrėžiamas gali būti gana skirtingai: 1) kaip racionalių veiksmų nuoseklumas; 2) kaip skirtingų vykdytojų veiksmų suderinamumas; 3) kaip tam tikros organizacijos egzistavimas, kurios tikslas siekti numatytų tikslų. Terminas „organizuotumas“ kriminaliniu požiūriu apima ir nusikaltėlio profesionalo elgesį nusikalstamoje veikloje, ir bendrininkų veiksmus planuojant bei darant nusikaltimą ir nusikalstamos organizacijos veiklą. Trečiasis požiūris laikytinas teisingiausiu. Tai pamini ir kiti autoriai, teigdami, jog organizuotas nusikalstamumas pasireiškia nusikalstamų organizacijų padarytų nusikaltimų visuma³². Nusikalstama organizacija yra vienas pagrindinių organizuoto nusikalstamumo elementų. Organizacija reiškia struktūrą arba žmonių, susivienijusių kokiam nors tikslui pasiekti bei

³¹ Крилов А. Организованная преступность и переход к рыночным отношениям // Советское государство и право. № 2. Москва, 1992. С. 86.

³² Вакутин Ю., Клейменов М., Царегородцев А. Проблемы организованной преступности // Проблемы профессионализма и организованности в общеуголовной преступности. – Омск, 1988.

uždaviniais įgyvendinti, remiantis darbo pasidalijimo bei hierarchijos principų visuma³³. Kiekvienas organizacijos narys atlieka tam tikras jam priskirtas funkcijas. Yra asmenys, kurie vadovauja, organizuoja žemesnei ir žymiai skaitlingesnei vykdytojų grandžiai, taip vadinamieji autoritetai. Būtinis besąlyginis paklusnumas. Kiekvienos organizacijos tikslas yra klestėjimas, didžiausio pelno siekimas kuo mažesnėmis sąnaudomis ar rizika. To siekiama vykdant neteisėtą veiklą arba teisėtą veiklą, tačiau panaudojant būdus ar priemones, kurie nėra leistini pagal galiojančius valstybėje įstatymus.

Organizuoto nusikalstamumo sąvokos struktūra

Organizuotas nusikalstamumas yra ypatingas kriminalinis reiškinys, turintis keletą esminių požymių, išskiriančių nuo kitų tokio pobūdžio reiškinų. Šio tipo nusikalstamumui būdingas plėtojimas specifinių nusikalstamų veikų, kurioms realizuoti dažnai būtinus sudėtingas įgyvendinimo mechanizmas. Organizuoto nusikalstamumo struktūra, organizaciniai ypatumai ir veiklos principai – tai jau antrasis požymis. Trečiasis itin svarbus organizuoto nusikalstamumo požymis yra jo vieta socialiniame – politiniame visuomenės gyvenime, jo egzistavimo pagrindai ir ryšiai su socialine aplinka. Remiantis išdėstytais požymiais, galima išsikirti trijų tipų organizuoto nusikalstamumo sąvokas: veiklos, organizaciniu ir socialiniu aspektais.

2.2.1. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka veiklos aspektu

Analizuojant veikas, sudarančias organizuoto nusikalstamumo esmę, nekyla abejonių, kad šios veikos yra neteisėtos. Dauguma autorių, tokių kaip JAV kriminologas Dž. Albeneze³⁴, organizuoto nusikalstamumo tyrėjas D. Kresi³⁵, V. Piesliakas³⁶ ir kt., veikų neteisėtumo požymį naudoja organizuoto nusikalstamumo sąvokose. Vis dėl to tai neturėtų reikšti, kad nusikaltėliai negali užsiimti teisėta veikla. Aišku, organizuoti nusikaltėliai iš pradžių daro nusikaltimus – tai laikytina gali būti pirmine veiklos sfera. Tačiau vėliau, siekdami savo nustatytų tikslų, gali užsiimti ir teisėta veikla, pvz. siekdami įteisinti savo visuomeninį statusą nusikaltėliai gali įsteigti ūkinį subjektą, besiverčiantį ūkine veikla arba kontroliuoti tam tikrą verslą. Kaip pavyzdys galėtų būti tai, kad kaip jau žinoma, JAV Rytų pakrantės organizuoti nusikaltėliai ilgą laiką kuravo atliekų surinkimo ir perdirbimo verslą, teisę į kurį įgydavo pasinaudodami korupciniais ryšiais miestų savivaldoje arba nusikalstamu būdu pašalindami konkurentus.

³³ Словарь иностранных слов/ ред. Ф.Н. Петрова – Москва, 1987. С.72.

³⁴ Albanese J. Organised Crime in America. Cincinnati, 1989. P. 5.

³⁵ Cressey D. Theft of the Nation. New York, 1969. P. 313.

³⁶ Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija//Teisės problemos Nr.1. Vilnius, 1993. P. 41.

Kitas svarbus organizuoto nusikalstamumo požymis yra platus vykdomų veikų spektras. Be abejo, kai kurie nusikaltėliai, specializuojasi tik tam tikrose srityse, pvz. narkotinių medžiagų kontrabanda ir pan. Tačiau paprastai organizuoti nusikaltėliai siekdami nusikalstamų tikslų, daro ne vieno pobūdžio nusikaltimus. Pavyzdžiui, jei jie nuolat gabena kontrabandiniu keliu narkotines medžiagas iš šalies, tai tuo tikslu palaikomi korupciniai ryšiai su valdžios bei teisėsaugos institucijomis, susidorojama su liudytojais bei nepalankiais pareigūnais ir pan. Kaip matome nusikaltimai skiriasi savo rūšiniais objektais. Tokios veikos leidžia užtikrinti nusikaltėliams stabilų savo nusikalstamo verslo egzistavimą. Kažkada buvo bandyta suformuoti organizuoto nusikalstamumo sąvoką išvardinant visas nusikalstamas veikas, kurios yra būdingos jam. Vieni autoriai priskyrė prostitucijos verslą, vagystes, turto prievartavimą ir kt. Organizuotam nusikalstamumui yra būdinga tai, kad skirtingose pasaulio valstybėse yra atskiri ypatumai, dažnai nulemti jų geografinės padėties arba nusikalstamų tradicijų. Be to, organizuotas nusikalstamumas yra gana dinamiškas kriminalinis reiškinys, todėl baigtinio nusikalstamų veikų sąrašo sudarymas siekiant suformuoti sąvoką, būtų klaidingas.

2.2.2. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka organizaciniu aspektu

Kalbant šiuo aspektu, reikėtų įvardinti tokius elementus, kurie atskleidžia organizuotumą: *narių kiekybę, valdymo struktūros hierarchiją, darbo pasidalinimą tarp narių*. Organizuoto nusikalstamumo sąvokoje dažnai akcentuojamas kiekinis asmenų, įsitraukusių į nusikalstamą veiklą, požymis. Tačiau tarp kriminologų nėra vieningo sutarimo ar šis požymis yra būtinas ir koks skaičius narių turėtų būti. JAV kriminologas H. Abadinski, apibrėždamas organizuotą nusikalstamumą, nenurodo konkretaus asmenų kiekio, tik akcentuoja platų asmenų ratą³⁷. Kiti organizuoto nusikalstamumo tyrinėtojai linkę panaudoti skaitinę asmenų išraišką: „du ir daugiau asmenų“ arba „trys ir daugiau asmenų“. Mano nuomone, šis požymis neturėtų būti laikomas pačiu svarbiausiu, o formuluotė „du ir daugiau asmenų“ yra teisingiausia.

Tvirta grupės vidinė struktūra (organizacija) kaip sąvokos elementas. Teorinėse organizuoto nusikalstamumo sąvokose tvirtos vidinės organizacijos elementas yra pakankamai paplitęs, tačiau jo pateikimas ir išraiška yra itin skirtingi. Kai kurie autoriai daro tiesiogines bendro pobūdžio nuorodas į nusikaltėlių vidinį susiorganizavimą. Pavyzdžiui, tarptautinė policijos organizacija Interpolas organizuoto nusikalstamumo sąvokoje vartoja formuluotę „bet kuri grupė, turinti korporatyvinę struktūrą“³⁸. Tuo tarpu prof. Voroninas naudoja paprasčiausią

³⁷ Abadinsky H. Organized Crime. Chicago, 1994. P. 6.

³⁸ Bresler F. Interpol. London, 1993. P. 319.

sąvoką – „sudėtinga struktūra”³⁹. Kiti autoriai akcentuoja tokius požymius kaip hierarchinis valdymo modelis ir nusikaltėlių statusas organizuotose nusikalstamosiose grupėse. Hierarchinio valdymo modelio esmė ta, kad siekiant nukreipti didelio kiekio žmonių veiklą pageidaujama tikslui pasiekti yra būtina subordinacija, o dideli informacijos kiekiai ir priimamų sprendimų kontrolės poreikis nulemia tai, kad susiformuoja kelių grandžių valdymo sistema. Organizuotas nusikalstamumas – tai daug nusikaltėlių, sudėtingos nusikalstamos veikos ir griežta kontrolė, todėl efektyviai tokią sistemą galima valdyti tik hierarchiniu valdymo modeliu. Kitas požymis – liudijantis tvirtos vidinės organizacijos buvimą – nusikaltėlių statusas grupėse. Šio požymio buvimas rodo hierarchinės valdymo struktūros egzistavimą. Nusikaltėlio statuso organizuotame nusikalstamume požymį naudojo D. Kresi, nurodydamas, jog kiekvienas nusikaltėlis užima tam tikrą poziciją grupėje⁴⁰. Akivaizdu, kad jei nusikaltėlis turi tam tikrą statusą organizuotoje nusikalstamoje grupėje, tai reiškia, kad jo santykis su grupe yra nevienkartinis, tęstinio pobūdžio, tuo pačiu tai liudija, kad nusikaltėlis priklauso skaitlingam dariniui, kadangi tai suponuoja jo buvimą hierarchijoje, o hierarchija yra skaitlingų darinių požymis, o visa tai yra kertiniai organizuoto nusikalstamumo požymiai.

Darbo pasidalinimas. Dar vienas svarbus organizuoto nusikalstamumo požymis ir organizuoto nusikalstamumo sąvokos elementas, glaudžiai susijęs su hierarchinio valdymo modelio ir nusikaltėlio statuso grupėje požymiais – darbo pasidalinimas grupėje. Organizuotas nusikalstamumas pasižymi būtent tuo, jog efektyviai įgyvendina sudėtingiausias nusikalstamas veikas, o tam yra būtinas darbo pasidalijimas kaip „funkcinis” požymis. Darbo pasidalijimas yra nukreiptas tam tikros veiklos vystymui ir atspindi gebėjimą aktyviai ir koordinuotai veikti.

Vidinių taisyklių sistema yra dar vienas organizuoto nusikalstamumo požymis organizaciniu aspektu, kurį kai kurie kriminologai yra linkę naudoti kaip sąvokos elementą. Šį organizuoto nusikalstamumo požymį yra akcentavęs H. Abadinsky. Įdomiausia yra tai, kad jis apibrėžime akcentavo ne vidinių organizuotos nusikalstamos grupės taisyklių sistemą, bet vieną taisyklių elementą – sankcijų buvimą. Negalima nuneigti fakto, kad organizuoti nusikaltėliai yra griežti ne tik savo konkurentams, bet ir saviems neformalių grupės taisyklių pažeidėjams. Tai nerašytinės paprotinės paprotinės elgesio normos, numatančios nusikaltėlių santykius grupės viduje bei su išoriniu pasauliu, pelno iš nusikalstamų veikų panaudojimą ir kita. Pavyzdžiui, italų organizuotas nusikalstamumas, o ypač jo Sicilietiškoji dalis pasižymi ypatingomis tradicinėmis taisyklėmis (omerta – tylėjimo įžadai, vendetta - keršto taisyklė). Vidinės taisyklės, o juo labiau

³⁹ Voronin Y. Internationalization on Russian Organized Crime: Contemporary Issues/Organized Crime Watch Volume 1, No.6. Washington, D.C., 1999. P.1.

⁴⁰ Cressey D. Theft of the Nation. New York, 1969. P. 313.

jų elementas – sankcijų sistema yra išvestinis iš kito organizuoto nusikalstamumo požymio – tvirtos vidinės struktūros arba hierarchinio valdymo modelio.

Apsaugos sistema. Kiekvienam socialiniam junginiui, turinčiam ribotą narystę yra būtinas savisaugos mechanizmo kūrimas. Būtent toks junginys yra organizuota nusikaltėlių grupė. Ji egzistuoja konkuruodama su kitais nusikaltėliais, tiek su valstybe. Apsaugos sistemą sudaro keli elementai. Tai, be jokios abejonės, sudėtinga grupės struktūra ir hierarchinis valdymo modelis. JAV kriminologas R. Kelly nurodo, jog vengdami rizikos, organizuoti nusikaltėliai siekia apsaugoti kertinius organizacijos asmenis nuo identifikavimo, arešto ar persekiojimo. Kitas apsaugos sistemos elementas – tai vidinių taisyklių sistema ir svarbi jos dalis – konspiracijos taisyklės. Savisaugos pojūtis organizuotiems nusikaltėliams yra nemažiau svarbus nei pagrindinis tikslas – maksimalaus pelno gavimas, todėl visa organizuoto nusikalstamumo struktūra, vidinės taisyklės ir korupcinių ryšių sistema tarnauja abiejų tikslų pasiekimui kartu. Tam pritaria ir K. Šimkus, teigdamas, kad organizuoti nusikaltėliai naudoja įvairias konspiracijos formas, taip pat turintys kontražvalgybinius bei žvalgybinius padalinius. Kontražvalgybiniai padaliniai yra skirti vidiniam organizacijos saugumui užtikrinti. Tuo tarpu žvalgybos padalinių pagrindinė užduotis, užtikrinti išorinę apsaugą, kuri įgyvendinama gavus informaciją apie pasikėsinimą į organizacijos saugumą⁴¹.

Autoriaus nuomone, paminėti elementai yra vienodai svarbūs. Negalima nei vieno iš jų nei atmesti ar suteikti išskirtinumo.

2.2.3. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka socialiniu aspektu

Organizuotas nusikalstamumas yra ypatingas ir savo įtaka visuomeniniam gyvenimui. Be to, reikia paminėti tai, jog siekiant susikurti kuo palankesnes sąlygas savo nusikalstamai veiklai, jis išsiskverbia ne tik į visuomeninį, bet ir į ekonominį, finansinį, o dažnai ir į politinį valstybės gyvenimą. Visuomenės ydos prisideda prie organizuoto nusikalstamumo egzistavimo. Taip teigia kai kurie šio kriminalinio reiškimo tyrinėtojai, kad būtent visuomenės narių silpnybės, ydos, ypač poreikis narkotinėms ir psichotropinėms medžiagoms, alkoholiniams gėrimams, prostitučių paslaugoms ir pan. yra pagrindas egzistuoti. Skiriamos dvi žmoniškųjų silpnybių grupės. Tai ydos arba silpnybės, sudarančios sąlygas kitų asmenų nusikalstamai veiklai – draudžiamų prekių ir paslaugų poreikis, skatinantis organizuotą nusikalstamumą vystyti tam tikrą veiklą, pavyzdžiui visuomenės priklausomybė nuo narkotinių medžiagų, skatina organizuotus nusikaltėlius vystyti neteisėtą narkotinių bei psichotropinių medžiagų apyvartą; neturtingų valstybių gyventojų noras persikelti gyventi į ekonomiškai išsivysčiusias šalis – sukuria palankias sąlygas organizuoti

⁴¹ Šimkus K. Nusikalstamų organizacijų savisaugos sistema //LPA mokslo darbai. – Vilnius, 1996. T.5. P. 143-147.

nelegalią migraciją ir pan. Antra grupė žmoniškų ydų, kurios verčia pačius asmenis nusikalsti, t.y. žmonių noras greitai ir bet kokiomis priemonėmis susikurti palankias materialines sąlygas. Turto prievartavimas galėtų būti kaip pavyzdys. Visa tai rodo glaudų visuomenės ir organizuoto nusikalstamumo ryšį.

Pagrindinė priežastis, skatinanti nusikaltėlius jungtis ir veikti kurį laiką yra maksimalaus pelno iš nusikalstamos veiklos siekimas. Tai pagrindinis tikslas ko siekia nusikaltėliai. Visa kita yra tik priemonės arba pagalbinių tikslai jam pasiekti. Šį požymį organizuoto nusikalstamumo sąvokoje panaudojo daugelis kriminologų. Jų tarpe JAV kriminologas L. Siegel⁴², R. Kelly⁴³, Lietuvos teisės instituto direktorius A. Dapšys⁴⁴ ir kiti.

Derėtų atkreipti dėmesį, kad kai kurie organizuoto nusikalstamumo tyrinėtojai akcentuoja ir dar vieno organizuoto nusikalstamumo tikslo buvimą – rizikos vengimą. Šis požymis nėra traktuojamas vieningai. R. Kelly, rizikos vengimo požymį apibūdina kaip siekimą apsaugoti kertinius organizacijos asmenis nuo identifikavimo, arešto ar persekiojimo. Taigi R. Kelly interpretavimu rizikos vengimas siejamas tik su esminiais organizuotų nusikalstamų grupių nariais bei jų santykiu su teisėsaugos institucijomis. Kitas JAV kriminologas J. E. Konklin rizikos vengimą, kaip organizuoto nusikalstamumo požymį traktuoja plačiąja prasme, t.y. bet kokios rizikos vengimas apskritai⁴⁵. Šia prasme rizikos vengimas apima tiek paprastų organizuotų nusikalstamų grupių, tiek esminių tokių grupių narių santykius su teisėsaugos institucijomis ir su kitais nusikaltėliais. Kiekvienas socialinis junginys siekia išvengti rizikos arba bent jau sumažinti savo veikloje, todėl ši savybė taip pat būdinga ir organizuotoms nusikalstamoms grupėms. Šiame kontekste požymį „rizikos vengimas“ derėtų aiškinti taip kaip tai siūlo daryti J.E. Konklin, kadangi JAV kriminologo R. Kelly pasiūlyta samprata labiau sietina su organizuoto nusikalstamumo organizaciniais požymiais – sudėtinga organizuotų nusikalstamų grupių struktūra ir apsaugos sistemos buvimu. Šis požymis yra tik tarpinis tikslas, kuris yra pasiekiamas vystant kitus požymius – tvirtą vidinę organizacinę struktūrą bei korupcinių ryšių užmezgimą ir palaikymą, kurių buvimas ar nebuvimas ir suponuoja galimybę organizuotiems nusikaltėliams sumažinti savo veiklos rizikingumą.

Monopolizacijos siekis. Anot rusų kriminologo J. Gilinskij, monopolizacijos troškimas būdingas daugumai žmogaus sukurtų organizacijų – pradedant valstybe, baigiant nedidele įmone. Visose gyvenimo sferose vyrauja konkurenciniai santykiai – pradedant asmeniniu gyvenimu, profesine veikla, ir baigiant laisvalaikiu. Tas faktas, kad bet kurioje sferoje egzistuoja riboti ištekliai,

⁴² Siegel L. Criminology, Minneapolis, 1995. P. 376.

⁴³ Kelly R. Organized crime: Global perspective. Totowa (NJ), 1986. P. 33.

⁴⁴ Dapšys A. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo prielaidos ir perspektyvos// Teisės problemos. Nr.4. Vilnius, 1997. P. 62.

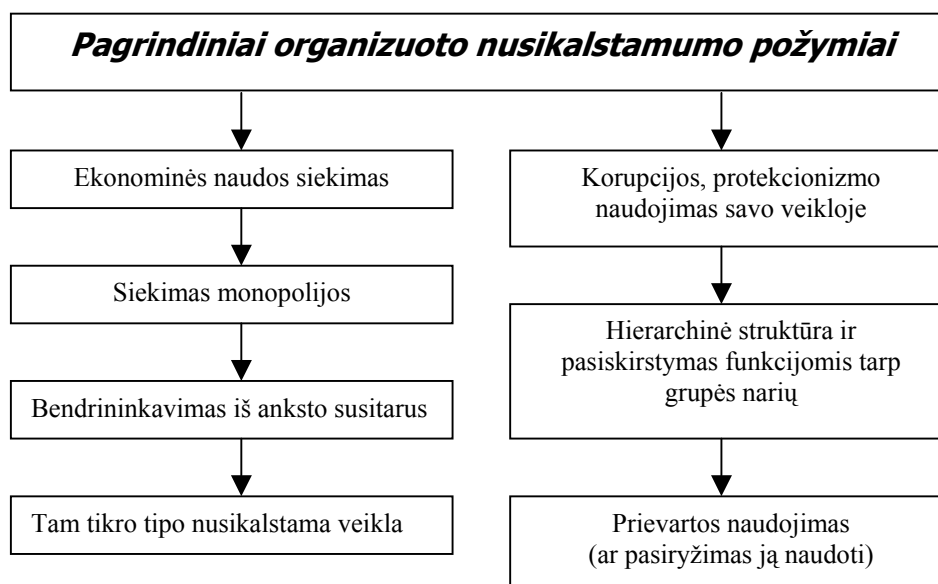
⁴⁵ Konklin J.E. Criminology. New York, 1981. P. 321.

kuriuos galima naudoti, o dėl to ribotas ir pelnas, individai ar individų grupės priverstos konkuruoti dėl galimybės naudotis tais ištekliais ir gauti kuo didesnę dalį ribinio pelno. Visos šios socialinio gyvenimo realijos yra būdingos ir nusikalstamumui. Nusikaltėliai tarpusavyje konkuruoja, siekdami užvaldyti tam tikros nusikalstamos veiklos sferas (pavyzdžiui, neteisėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvartos organizavimą) arba tam tikras teritorijas, kuriose kontroliuojamos visos nusikalstamos veikos⁴⁶. Šis organizuoto nusikalstamumo požymis itin susijęs su prieš tai nagrinėtu organizuoto nusikalstamumo požymiu – didžiausio pelno siekimu. Tik pasiekę dominavimą – tam tikrą monopolijos laipsnį – organizuoti nusikaltėliai gali užsitikrinti didžiausią ribinio pelno iš nusikalstamos veiklos dalį. Monopolijos siekis yra nuolatinis organizuoto nusikalstamumo bruožas, kadangi dominavimą reikia išsikovoti, o vėliau visokiomis priemonėmis jį išlaikyti, siekiant užtikrinti pastovų maksimalaus pelno gavimą. Organizuotų nusikaltėlių tarpusavio kovos yra ne kas kita kaip monopolio siekio padarinys. Kovoja su konkurencija tiek naudojant psichinį ir fizinį smurtą, tiek korupciją. Apie korupcinių ryšių naudojimą kaip organizuoto nusikalstamumo požymį, nagrinėsime sekančiame skyriuje.

Apibendrinant organizuoto nusikalstamumo ir jo sąvokos nagrinėjimą socialine prasme, galima daryti išvadą, kad itin svarbūs organizuoto nusikalstamumo požymiai – maksimalaus pelno siekimas, monopolizacijos siekis ir palaikomi korupciniai ryšiai – turi būtinai atsispindėti organizuoto nusikalstamumo sąvokoje. Tas faktas, kad organizuoto nusikalstamumo veikla remiasi uždraustų prekių ir paslaugų pasiūla bei žmogiškosiomis ydomis ir silpnybėmis, nėra būtinas organizuoto nusikalstamumo sąvokos elementas, tačiau yra itin svarbus organizuoto nusikalstamumo požymis, rodantis jo kilmę ir glaudžius santykius su visuomene.

Aurelijus Gutauskas savo disertacijoje taip pat išskyrė tokius pagrindinius organizuotam nusikalstamumui būdingus požymius kaip: siekimas monopolijos, hierarchinę struktūrą ir pasiskirstymą funkcijomis tarp grupės narių, korupcijos naudojimą ir kt.⁴⁷

⁴⁶ Abadinsky H. Organized Crime. Chicago, 1994. P. 6.

Pagrindiniai organizuoto nusikalstamumo požymiai (pagal dr. A. Gutauską)

Visi minėti trys aspektai yra vienodai svarbūs formuojant sąvoką. Organizuotas nusikalstamumas – tai socialinis reiškiny, susidedantis iš plataus spektro nusikalstamų veikų, kurias darbo pasidalinimo pagrindu daro asmenys, priklausantys patvarioms, tvirtos vidinės organizacijos ir turinčioms monopolistinių siekių ir korupcinių ryšių nusikalstamoms, grupėms, kurių pagrindinis tikslas – didžiausio įmanomo pelno gavimas.

Tyrime dalyvavę Generalinės prokuratūros pareigūnai taip pat pažymėjo šiuos jau išvardintus pagrindinius organizuoto nusikalstamumo požymius, t.y. hierarchijos buvimą, ilgalaikį egzistavimą, vaidmenų pasiskirstymą, ryšių pastovumą ir korupcinių, tamprių ryšių su valdžios bei teisėsaugos institucijomis kaip požymio egzistavimą. Šie pareigūnai yra praktikai, dažnai tiriantys su organizuotais nusikaltėliais susijusias baudžiamąsias bylas ir turintys pakankamai patirties. Todėl manytina, jog paminėti požymiai yra esminiai ir tyrimu gauti duomenys yra patikimi.

Nusikaltimams susijusiems su korupcija yra būdingi šie bruožai: asmeninės naudos siekimas, slėpimas, veikos trunkamumas ir kiti. Apklausti Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnai be paminėtų požymių pažymėjo korupcijai būdingą latentškumą, neteisėtumą, subjekto statusą pagal užimamas pareigas kaip požymį bei didelę žalą⁴⁸.

Asmeninės naudos siekimas reiškia tai, kad pavyzdžiui valstybės tarnautojas piktnaudžiauja jam suteiktais įgaliojimais, siekdamas naudos sau. Piktnaudžiavimas gali pasireikšti kyšio priėmimu, pasisavinimu valstybės lėšų ir kitais neteisėtais veiksmais. Viena

⁴⁷ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija, V. 2002. P. 46.

⁴⁸ Žr. Priede Nr.1.

trumpiausių definicijų pateikta Jungtinių Tautų Organizacijos priimtame viename iš dokumentų: „Korupcija – tai piktnaudžiavimas valstybine valdžia siekiant asmeninės naudos“. Ta nauda gali būti materialinė (pinigais) arba kitokio pobūdžio – dovanos, protekcija, susijusi su nauja darbo vieta, karjera, atsakomosios paslaugos ir pan.

Korupcinės veikos yra slepiamos nuo valstybės, jos piliečių, kitų asmenų. Yra tikima, kad valstybės tarnautojas veikia jų labui, vadovaujasi savo veikloje teisėtumo, teisingumo, sąžiningumo principais. Tačiau iš tiesų taip nėra, jis siekia tik asmeninės naudos.

Sekantis taip pat svarbus korupcijos bruožas yra tas, kad tai yra nuolatinis santykis, veikla trunkanti ilgą laiką. Korupcija – ne pavienis atskiras kyšis, o daugiau arba mažiau nuolatinis kyšininkavimas, būdingas žmogui, įstaigai, verslo šakai. Tai veiklos bruožas⁴⁹.

Dr. Kęstutis Šimkus teigia, jog organizuoti nusikaltėliai korupciją naudoja kaip pasipriešinimo valstybinei teisei kontrolei priemonę⁵⁰. Jų vykdoma aukšto lygio žvalgybinė ir kontražvalgybinė veikla, korupcinių ryšių palaikymas su valstybės pareigūnais itin apsunkina visų su nusikalstama organizacija narių bei jų vykdomos veiklos atskleidimą.

Dr. Arūno Paukštės nuomone, būtent silpnos valstybėje valdžios buvimas suteikia sąlygas kurtis bei plėtotis teroristinėms organizacijoms. Jos nariai, dėka palaikomų su valdžios bei teisėsaugos institucijų atstovais korupcinių ryšių, gali laisvai ir nevaržomai judėti tiek silpnos valstybės teritorijoje, tiek už jos ribų, steigti teroristų verbavimo bei rengimo centrus, vystyti savo nusikalstamą veiklą⁵¹.

Autoriaus nuomone, organizuoto nusikalstamumo požymių išskyrimas ir analizė leidžia labiau suvokti šį reiškinį, numatyti efektyvios kovos su ja priemones. O korupcija yra blogis prieš kurį pirmiausia reikia imtis aktyvių veiksmų.

⁴⁹ Justickis V. Kriminologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 349.

⁵⁰ Dr. Šimkus K. Organizuotas nusikalstamumas kaip grėsmė nacionaliniam saugumui. Vilnius // Jurisprudencija. 2000 Nr. 15 (7). P. 143-152.

⁵¹ Paukštė A. Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje. Daktaro disertacija, V. 2006. P. 73-74.

3. KORUPCIJOS IR ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO SANTYKIS

3.1. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija

Pirmiausia reikia paminėti, jog vienas iš organizuoto nusikalstamumo požymių yra korupcija. Organizuoti nusikaltėliai naudoja ją valstybės tarnautojų, įskaitant teisėsaugos pareigūnų veiklai įtakoti. Kaip jau anksčiau minėjome, organizuoto nusikalstamumo vienas iš tikslų yra didžiausio pelno siekimas. Tai sietina su kitu požymiu – monopolizacijos siekiu. Norėdami išsitvirtinti, kuriose nors savo nusikalstamos veiklos srityse ar teritorijose neišvengiamai susiduriama su tam tikromis kliūtimis. Tai yra, su valstybės valdžios institucijomis, teisėsaugos pareigūnais ir netgi su kitais nusikaltėliais. Korumpuoti valdininkai, teisėsaugos pareigūnai nevykdo arba netinkamai vykdo jiems pavestas pareigas, kas leidžia nusikaltėliams klestėti bei jaustis saugiams įgyvendinant savo neteisėtą veiklą. Taigi korupcija sudaro vadinamąjį „stogą“, teisinę priedangą organizuotam nusikalstamumui⁵². Organizuotam nusikalstamumui būdinga tai, kad tie korupciniai ryšiai yra palaikomi su valstybės tarnautojais. Palaikymas reiškia tai, kad tai tęsiasi kurį laiką ir jog tai nėra vienkartinis aktas. Tuo jie skiriasi nuo kito nusikalstamumo. Be abejo, dalį savo gaunamo pelno yra skiriama investicijoms – šiems neteisėtiems ryšiams palaikyti. Korupciją kaip organizuoto nusikalstamumo požymį išskyrė kriminologas H. Abadinsky, teigdamas, jog nusikaltėliai siekdami pelno naudoja jėgą bei korupciją⁵³. Organizuoto nusikalstamumo tyrinėtojas A. I. Gurovas taip pat nurodė šį požymį – korumpuotų ryšių palaikymą su valstybinės valdžios ir valdymo institucijomis⁵⁴. Tuo tarpu profesorius V. Piesliakas šį požymį nepriskiria prie pagrindinių, laikydamas jį fakultatyviu⁵⁵.

Autoriaus nuomone, korupcijos naudojimas kaip požymis yra neatsiejamas nuo organizuoto nusikalstamumo. Galima be abejo daryti prielaidą, jog korupciją dažniau naudoja būtent tos taip vadinamos aukštesnio lygio organizuotos grupės, kurių nariai suvienija bendras pastangas daryti nusikalstamas veikas. Tai iš dalies priklauso nuo gaunamo pelno, turimų piniginių lėšų.

⁵² Dapšys A. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo prielaidos ir perspektyvos// Teisės problemos Nr.4. Vilnius, 1997. P. 61.

⁵³ Abadinsky H. The Mafia in America: An Oral History. – New York, 1981. P. 6.

⁵⁴ Гуров А. И. Професональная преступность. Прошлое и современность. – Москва, 1990. С. 270.

3.2. Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos pasireiškimo sritys

3.2.1. Vietos savivaldos lygmuo

Korupcijos ekspertas R. Klitgaardas yra pateikęs savotišką korupcijos modelį, nurodydamas jo elementus, kurių buvimas leidžia tikėtis, kad tam tikroje valstybės gyvenimo srityje yra didesnė tikimybė korupcijai atsirasti.

$$\frac{\text{Korupcija} = \text{monopolija} + \text{diskrecija} - \text{atskaitomybė}}{\text{etika}}$$

Tai tokia korupcijos formulė. Monopolija reiškia vienvaldystę tam tikroje srityje. Arba kitaip sakant konkurencijos, kitų alternatyvų nebuvimas. Monopolija vadovaujantis minėta formule, gali būti suprantama kaip politinė ir kaip ekonominė monopolija. Politinė monopolija atsiranda tada, kai valstybėje egzistuoja vienas požiūris į vykdomą politiką, politinės jėgos koncentruotos tiek vertikalioje, tiek horizontalioje valdymo sferoje. Toks politinės jėgos koncentravimas užkerta kelią vykdomos politikos tikrinimui, neegzistuoja politinė atskaitomybė kitoms jėgoms. Korupcinių reiškinių egzistavimas yra neišvengiamas tokiu atveju.

Ekonominė monopolija yra suprantamesnė. Ekonominių alternatyvų stoka atsiranda dėl kelių priežasčių: dėl valstybės vykdomos griežtos rinkos kontroliavimo politikos, dėl silpno privačios nuosavybės instituto egzistavimo ir pan. Esant tokiai padėčiai, asmenys norintys užsiimti verslu ar kitaip dalyvauti ekonominiame gyvenime, yra priversti tvarkyti reikalus su korumpuotais pareigūnais. Atsisakę bendradarbiauti su tokiais pareigūnais, jie paprasčiausiai negalės patenkinti savo ekonominių, verslo poreikių.

Diskrecija – tai teisė spręsti kurį nors klausimą savo nuožiūra. Tai yra sekantis korupcijos lygį lemiantis faktorius. Šių elementų buvimas ir atsakomybės už savo neteisėtus veiksmus nebuvimas sudaro palankias sąlygas korupcijai valstybės institucijose atsirasti. Viena iš priežasčių, dėl ko valstybės tarnautojai ima savivaliauti yra detalių valstybinio administravimo taisyklių nebuvimas arba jų neapibrėžtumas. Jie neturi aiškių kriterijų, ko jie gali daryti, ir ko negali⁵⁶.

Pagrindinės valdymo sritys, kur egzistuoja diskrecija, būtų šios:

- išduodant įvairius leidimus, suteikiant teises, išduodant pasus, muitinės dokumentus ir pan.;

⁵⁵ Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija//Teisės problemos Nr.1. Vilnius, 1993. P.41.

⁵⁶ Gutauskas A., Ragauskas P., Stračinskienė L. ir kt. Skaidrios savivaldos link. – Vilnius: Firidas, 2005. P. 18.

- kontroliuojant kainas;
- ribojant naujų firmų ir investitorių patekimą į rinką;
- skelbiant valstybinių kontraktų konkursus;
- teikiant subsidijas, lengvatinius kreditus, mokesčių lengvatas, skiriant dirbtinai išpūstas pensijas ar leidžiant išsisukinėti nuo mokesčių mokėjimo;
- reguliuojant užsienio valiutų kursus, taikant įvairius apmokestinimus;
- pasirinktinai teikiant visuotinai reikalingas paslaugas tokiose srityse kaip sveikatos ir aplinkos apsauga;
- atliekant neaiškia ar slaptą valstybės biudžeto apskaitą ar kitaip grobstant pinigus iš biudžeto.

Korupcinio elgesio vietos savivaldos institucijose (savivaldybėse) galimos pasireiškimo formos:

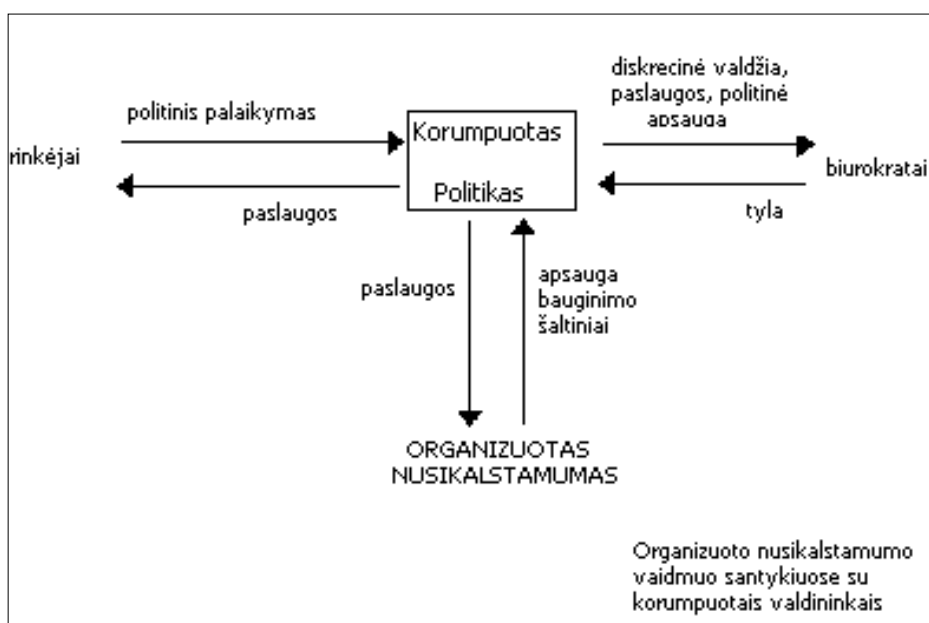
1. „Vokelio su pinigais” pakišimas ar kitoks kyšio davimas. Tai palengvina leidimo ar licencijos gavimą. Dėl kyšininkavimo žmonės laužo saugumą, sveikatos apsaugos ir kitas taisykles, o tai kelia didelę socialinę riziką.
2. Valstybės turto naudojimas privačiais interesais.
3. Miesto savivaldybių teikiamų paslaugų neatsiejamumas nuo neteisėto mokėjimo šaltinio.
4. Miesto policijos korumpuotų pareigūnų „nepastebėjimas” daromų teisės pažeidimų.

Atskaitomybė – tai vienintelis anksčiau minėtoje formulėje esantis teigiamas, korupcijos plitimą mažinantis faktorius. Atskaitomybės nebuvimas reiškia, jog politikai ir valstybės tarnautojai jaučiasi neliečiami, galintys daryti ką nori, nekreipdami dėmesio į neigiamą visuomenės reakciją. Ji gali būti silpna, jei yra prastai apibrėžti etikos valstybės tarnyboje standartai, silpna administracinė ir finansinė sistema ar neefektyvios priežiūros tarnybos.

Etika. Korupcija yra susijusi su žema profesine etika. Korupcija įleidžia šaknis ten, kur žmonės nemėgsta savo darbo, nesidomi jo reikšme, yra abejingi savo institucijai. Baisiausia yra korumpuotas kolektyvas, kuriame vyrauja ši abejingumo dorovinėms vertybėms atmosfera. Tai egoistiškas, abejingas bendriems uždaviniams, blogai valdomas, besipriešinantis bet kokioms naujovėms ir dažniausiai labai konfliktiškas kolektyvas.

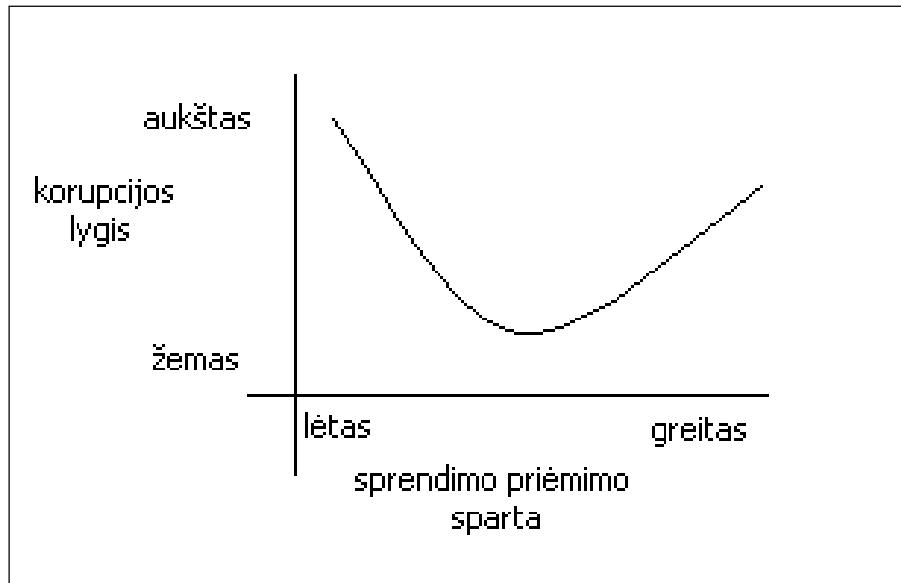
Žemos kolektyvo moralės priežastys gali būti įvairios. Viena jų – blogas vadovavimas. Kolektyvas neturi lyderio, kuris sugebėtų visus įkvėpti bendrai idėjai. Tačiau skatinti gali ne tik žema, bet ir stipri profesinė moralė, jeigu jos pagrindas – savo profesijos priešpriešinimas visuomenei.

Pagaliau tokio „dorovinio sugedimo“ ir korupcijos priežastimi dažnai tampa atskira asmenybė („sugedusio obuolio“ teorija). Pagal ją kiekvieno kolektyvo daugumą sudaro „vidutiniai“ žmonės, t.y. tokie, kurie nepasižymi kokiomis nors dorovinėmis savybėmis – nei teigiamomis, nei neigiamomis. Dorame kolektyve jis elgiasi dorai, pakliuvę į nedorą – nedorai. Sakykime, jog į kolektyvą atėjo „sugedęs“ asmuo. Jis įsitikinęs, kad korupcija – tai vienintelis teisingas kelias siekiant tikslo. Tai tarsi supuvęs obuolys, įdėtas į sveikų obuolių pintinę. Nuo jo pradeda gesti visi kiti: iš pradžių tie, kurie yra greta, vėliau – ir likusieji. Vienintelis dalykas, ką galima padaryti, tai kuo greičiau tą supuvėlį išmesti.

Korumpuotas politikas siekdamas užsitikrinti rinkėjų politinę paramą, jis atsilygina jiems teikdamas tam tikras paslaugas (klientelistiniai mainai – clientelistic exchanges). Santykiai su biurokratais pasireiškia, tuo, kad pastariesiems suteikiama diskrecinės valdžios galios, politinė apsauga, o šie už tai atsilygindami priima tylos įžadus, t.y. neišduoti korupcinę veiklą vykdančius politikus teisėsaugos institucijoms. To pasiekama teikiant tam tikras paslaugas arba naudojant grasinimus. Todėl tam tikrais atvejais pasitelkiami nusikaltėliai, kurie už atlygį arba suteiktas paslaugas daro psichinį ar fizinį poveikį asmenims, grasinantiems atskleisti korupcinius ryšius⁵⁷.

⁵⁷ Della Porta D. Corrupt exchanges: actors, resources, and mechanisms of political corruption. New York, 1999. P. 23.

Sprendimų priėmimo spartos ir korupcijos lygio santykis(ryšys)⁵⁸

Korumpuoti valstybės tarnautojai dažnai vilkina tam tikrų teisėtų sprendimų, aktualių piliečiams priėmimą. Jeigu įstatyme nustatyti terminai yra realiai pernelyg ilgi, tai gali skatinti korupcijos paplitimą. Tuo tarpu kyšių davimas paspartina sprendimo priėmimo procesą. Valstybės institucijose, kuriose korupcija vyrauja – taip vadinama sisteminė korupcija – jose sprendimo priėmimo procesas trunka lėtai ir ilgai. Aukštas korupcijos lygis yra be abejo žalingas valstybės ekonominiam augimui. Kai korupcija yra susijusi su organizuotu nusikalstamumu, teisėtas verslas tampa suvaržytu, išteklių, asignavimų panaudojimas tampa neskaidriu o politinis teisėtumas tampa kompromituotu. Mažėjant korupcijos lygiui, sprendimai priimami atitinkama tvarka. Itin greitas sprendimų priėmimas taip pat siejamas su korupcijos aukštu lygiu.

Nepaisant to, kad korupcija dažnai naudojama paspartinti tam tikrų procesų vyksmui, tai tam tikrais atvejais, ji gali būti naudojama siekiant juos pristabdyti. Pavyzdžiui, asmuo nenori, kad būtų jo nenaudai priimtas sprendimas skubos tvarka. Tada jis gali „nusipirkti laiką“ duodamas kyšį. Arba patys tarnautojai tai išnaudoja, kaip priemonę turto prievartavimui. Kaip pavyzdys galėtų būti atvejis Niujorko mieste (JAV), kuomet buvo paskelbta, jog bus priimti įstatymai, kurie geležinkelio ir kitas kompanijas apkraus itin dideliais nepakeliamais mokesčiais.

⁵⁸ Johnston M. Political Corruption and Public Policy in America. California: Brooks/Cole Publishing Company, 1982. P. 27.

Šių įstatymų priėmimas netikėtai buvo atidėtas po to, kai kompanijos atliko didelius „įnašus“⁵⁹. Ne paslaptis, jog panašiai veikia ir organizuoti nusikaltėliai, siekdami apsaugoti savo interesus.

Šioje vietoje reikėtų pateikti ir aptarti atlikto tyrimo gautus duomenis. STT pareigūnų nuomone labiausiai korupcijos pažeistos sritys šiuo metu yra: viešųjų pirkimų sritis, policijos įstaigos, licencijų (leidimų), pažymų išdavimo, registravimo sritis. Toliau - muitinės formalumų tvarkymo, privatizavimo srityse ir teisingumą įgyvendinančiose institucijose. Kai kurie respondentai paminėjo kitas institucijas, kuriose, anot jų, egzistuojanti korupcijos problema, t.y. gydymo įstaigas, Savivaldos institucijas bei mokymo įstaigas. Tokius pat duomenis pateikia ir visuomenės apklausų suvestinės.

Generalinės prokuratūros pareigūnai mano, jog organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos atvejai dažniausiai pasitaiko šiose sferose/srityse: muitinės formalumų tvarkymo, privatizavimo, licencijų (leidimų), pažymų išdavimo, registravimo srityje. Toliau - teisingumą įgyvendinančiose institucijose, policijoje, viešuose pirkimuose ir kitos sferose. Prie kitų sferų buvo paminėtos žemėtvarkos institucijos. Policijos korumpuotų pareigūnų ryšiai su organizuotais nusikaltėliais nėra akcentuojami.

Autoriaus nuomone, turint šią informaciją, reikia imtis aktyvių veiksmų valstybės mastu, sutelkiant dėmesį būtent į šias pažeistas sritis. Darytina išvada, jog policijos įstaigose korupcijos problema egzistuoja, tačiau atvejai kuomet nustatyti korumpuotų pareigūnų ryšiai su nusikaltėliais nėra dažni. Tikėtina, kad šie ryšiai nėra atskleidžiami ypač jei turima omeny su nusikaltėliais susijusius aukštus valstybės pareigūnus. Tai pagrindžia Generalinės prokuratūros pareigūnų pateikta nuomonė, jog susiduriama su įrodinėjimo problemomis, pavyzdžiui, bylų tyrimas, anot jų, paprastai stringa, jei byloje dėl korupcijos kaltinamuoju patraukiamas aukštas valstybės pareigūnas.

Vadovaujantis apibendrintais tyrimo duomenimis, galima teigti, jog korupcinius santykius su organizuotais nusikaltėliais dažniausiai palaiko vidutinės/žemiausios grandies pareigūnai. Tuo tarpu institucijų vadovų kaip subjektų pagal užimamas pareigas nustatyta tik vienetai. Šie pareigūnai įtakojami nusikaltėlių, jų naudai atlieka tam tikrus veiksmus arba susilaiko nuo jų atlikimo, kas leidžia šiems asmenims išvengti atsakomybės už padarytas neteisėtas veikas. Tai paskatina netvarkos, nebaudžiamumo atmosferos įsivyravimą valstybėje.

STT pareigūnų tirtose baudžiamosiose bylose įtariamieji asmenys dažniausiai, turintys tam tikrą statusą. Suskirsčius į lygius pagal užimamas pareigas, gauti šie duomenys: 39% visų įtariamųjų buvo vidutinio lygio vadovai, 29% vidutinės arba žemiausios grandies pareigūnai ir 26% korupcinio pobūdžio veikas įtariamai padarę asmenys buvo institucijų vadovai ir/ar jų pavaduotojai. Kaip žinia, vadovų pareigos įpareigoja vadovaujant institucijai ar padalinii

⁵⁹ Ten pat, P. 27.

tinkamai dirbti. Tai itin atsakingos pareigos, nes nuo priimamų sprendimų priklauso daugelis dalykų, susijusių vadovaujamos institucijos veikla, ateitimi. Jeigu asmuo priima sprendimą, įtakotą kyšiu, tai pasekmės gali būti neprognozuojamos, autoriaus nuomone.

Daugelis respondentų atsakė, jog negalima teigti vienareikšmiškai teigiamai ar neigiamai, ar visos baudžiamosios bylos pasiekė teismą. Vienais atvejais baudžiamosios bylos pasiekė teismą, kitais nepasiekė. Vis dėl to daugiau baudžiamųjų bylų pateko į teismą. Duomenų, leidžiančių įtarti asmenį padariusį nusikalstamą veiką, nepakankamumas – tai viena iš priežasčių, kodėl ikiteisminį tyrimą tekdavo nutraukti ir baudžiamosios bylos nepasiekdavo teismo.

Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos versle pavyzdys

Organizuoto nusikalstamumo atstovai yra gerokai pasiturintys, veikiantys nesąžiningai. Gali naudoti ne tik kyšius, bet ir grąšinimus, fizinį smurtą, siekdami savo tikslų. Tai teikia jiems keletą privalumų. Privataus atliekų surinkimo verslas turėtų būti geras pavyzdys. Pradžia – pirma, sunkvežimio vežti šiukšlėms įsigijimas. Kadangi jos važinėja gatvėmis vienos, tai įbauginti konkurentus užpuldinėjant jas, nepritraukiant policijos dėmesio, nėra sunku. Esant mažiausiai rizikai įkliūti, gali būti mokama policijos pareigūnams. Reikalingos licencijos veiklai gavimas – paperkant valdininkiją. Jei šalyje teisėsaugos pareigūnai yra itin korumpuoti, tai nusikaltėliai gali nesibaimindami nieko, reikalauti iš kitų asmenų, užsiimančių tam tikru verslu, mokėti pinigus už turto apsaugą.

Korumpuoti teisėsaugos pareigūnai, pradedant jų vadovybe, taip pat prokurorai, teisėjai gali reikalauti kyšių, padarytų teisės pažeidimų peržiūrai ar skirtinų bausmių sumažinimui. Mokantieji kyšius gali reikalauti ne vien imuniteto nuo baudžiamojo persekiojimo, bet ir monopolijos užtikrinimo savo veikiančiame neteisėtame versle. Pavyzdžiui, Lotynų Amerikoje bei Jungtinėse Amerikos Valstijose prekyautojai narkotikais mokėjo pareigūnams už tai, kad kovotų su jų konkurentais⁶⁰.

Teisėjai kaip ir kiti valstybės pareigūnai taip pat susiduria su tam tikromis neteisėtomis paskatomis. Teisėjus bandoma papirkti siekiant įtakoti jų priimamus sprendimus. Ypač tai aktuali problema valstybėse, kuriose teisėjų atlyginimai yra žemi ir prastos darbo sąlygos bei dideli darbo krūviai. Kyšių paskirtis gali būti paspartinti sprendimų priėmimą šalyse, kuriose nuolat yra vilkinama tai daryti arba vieno asmens interesų tenkinimas. Visa tai atskleidė tyrimas, atliktas šešiose Lotynų Amerikos valstybėse⁶¹.

⁶⁰ Rose-Ackerman. *Bribes and Publicity Mark Fall of Mexican Drug Lord*. New York, 1978. P.163.

⁶¹ Buscaglia E. *Judicial Reform in Latin America: the Obstacles Ahead*. 1995. P. 8-13.

Neseniai Lietuvoje buvo toks atvejis, kuomet buvęs policijos pareigūnas V.K. matomai pats prisidėjęs prie cigarečių kontrabandos, kreipėsi į Apylinkės teismo teisėją, teismo pirmininką A.G. (kuris buvo jo sugyventinės tėvas), kad šis pasinaudodamas savo gerais ryšiais su kitų teismų pirmininkais, įtakotų teisėjo sprendimą ir vairuotojams V.R. ir M.R., kurie buvo sulaikyti vežantys cigarečių kontrabandą stambiu mastu, nebūtų paskirtos kardomosios priemonės – suėmimas, baimindamasis, jog kitu atveju šie galintys duoti parodymus prieš jį patį⁶². Teismo pirmininkas A.G. sutiko padėti ir kreipėsi į savo kolegas teismo pirmininkus D.J. ir P.L. pagalbos. V.G. ir A.G. kaltinami tuo, kad organizavo bendrininkų grupę piktnaudžiaujant tarnyba, trukdyti teisėjui, prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui atlikti su baudžiamosios bylos tyrimu ir nagrinėjimu susijusias pareigas, organizavo ir atliko piktnaudžiavimą tarnyba, tuo sulaužydamas teisėjo duotą priesaiką, pažeisdamas Teismų įstatymo nuostatas, taip pat tuo metu galiojusias Teisėjų etikos taisyklių taisykles. Tuo tarpu D.J. ir P. L. vaidmuo pasireiškė kaip nusikalstamos veikos vykdytojų.

3.2.2. Teisėsaugos institucijos, korupcija ir organizuotas nusikalstamumas

Rusijos Federacinėje Respublikoje organizuotas nusikalstamumas ir korupcija yra itin aktualios problemos. Kurią valstybės gyvenimo sritį benagrinėtume, visose jose jaučiama organizuotų nusikaltėlių įtaka. Tiek politinėje, ekonominėje ar kitose valstybės valdymo srityse. Jungtinių Amerikos Valstijų Centrinės Žvalgybos Agentūra nustatė, jog daugiau nei pusė veikiančių didžiųjų bankų Rusijoje arba yra tiesiogiai susiję su organizuotais nusikaltėliais, arba įsitraukę į kitokią neteisėtą veiklą. 1997 metais šalyje veikė 9000 kriminalinių grupuočių, turinčių apie 600 000 narių ir kontroliavo apie 40% visos Rusijos ekonomikos. Nusikaltėliai dominavo prekyboje nafta, nekilnojamuoju turtu, restoranais, viešbučiais, neretai gaudami iš vietinės valdžios piniginę paramą verslui ir tiesioginį priėjimą prie vyriausybinių fondų⁶³. Norint pasiekti tokį dominavimo lygį, pirmiausia reikėjo daryti didelį poveikį policijos pareigūnams, politikams naudojant korupciją, bei kitas poveikio priemones. Dalis gaunamo neteisėto pelno buvo skiriama dažniausiai policijos įstaigų vadovaujantiems asmenims, teritorijose, kuriose nusikaltėliai veikė. Paprastai pinigai buvo pervedami firmai, kuri priklausanti policijos pareigūnui, bet oficialiai registruota giminaičių ar draugų vardu. Įmonė, kontroliuojama organizuotų nusikaltėlių užmoka šiai firmai už prasimanytai atliktą paslaugą. Atsilygindamas už tai, policijos įstaigos vadovas, nesiima jokių aktyvių veiksmų prieš nusikaltėlius.

⁶² Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-182 / 2004.

⁶³ Satter D. Darkness at Dawn: the rise of the Russian criminal state. JAV, 2003. P. 131-132.

Policijos pareigūnus, nepasiduodančius tokiai įtakai, bandoma šantažuoti grasinant paskleisti surinktą kompromituojančią informaciją apie jį ar jo paties šeimos narius. Tokia grupuotė veikė Maskvoje. Vienas iš naudotų metodų buvo meilužio policijos pareigūno žmonai suorganizavimas, o po to darant spaudimą jai, kad ši paveiktų savo vyrą. Arba kitas, labiau populiariesnis metodas – tai pareigūno vaikų įtraukimas į tam tikras kompromituojančias situacijas, tokias kaip įviliojimas lošti ir dideli įsiskolinimai už tai.

Policijos korupcinio ryšio su nusikaltėliais pavyzdžiu galėtų būti ir toks atsitikimas: vienas paauglys, būdamas namie žiūrėdamas pro langą pastebėjo, jog tas pats automobilis su tais pačiais žmonėmis, vis atvažiuoja prie vienos iš parduotuvių pasibaigus jos darbo laikui. Iš jo išlipa keturi vyrai, kurie užsitašo ginklus ir įeina jos vidun. Užsirašęs automobilio numerius, jis nuėjo pranešti į policijos įstaigą. Pareigūnui, kuriam jis pranešė apie savo įtarimus, be abejo jis buvo papirktas tų pačių nusikaltėlių. Praėjus dviems dienoms po to, paauglys pradingo, o vėliau buvo rastas žiauriai nužudytas netoli miesto ribų⁶⁴.

Taigi, daugeliu atvejų policija tokiu būdu neutralizuojama ir besikreipiantys nukentėję asmenys netgi nukenčia patys. Pavyzdžiui, reketuojamas verslininkas kreipėsi pagalbos į pareigūnus, viskas pasibaigė tuo, kad prieš jį patį buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas apkaltinant mokesčių mokėjimo vengimu.

Policijos korupcijos/ korupcinio elgesio rūšys

Knepo komisija (Knapp commission) 1972 m. kurį laiką tyrinėjusi korupciją Niujorko miesto policijos institucijose, pateiktose išvadose nesažiningus pareigūnus suskirstė į dvi principines kategorijas:

- „Mėsos valgytojai“ („meat eaters“)
- „Žolės valgytojai“ („grass eaters“)

Mėsos valgytojais laikomi tie pareigūnai kurie nuolat viršija savo įgaliojimus aktyviai siekdami asmeninės naudos. Jie gauna didelius kyšius ir dažnai patenka į spaudos puslapius. Tuo tarpu kitai kategorijai priskiriami pareigūnai kyšius priimantys tik retkarčiais. Pastarųjų yra žymiai daugiau ir jie sudaro korupcijos priimtino vaizdą visuomenėje, anot komisijos. Ši komisija žinoma ir tuo, kad pateikė anksčiau minėto „sugedusio obuolio“ teoriją⁶⁵.

⁶⁴ Константинов А. Преступный Мир России. Санкт Петербург, 1995. С. 187.

⁶⁵ Berg B. L. Law enforcement: an introduction to police in society. USA, 1992. P. 222.

Molleno komisija 1993 m. atlikusi policijos korupcijos tyrimą minėtame mieste, padarė išvadą, jog daugeliu atvejų, pareigūnai darantys mažesnius pažeidimus, netrukus pereina prie sunkesnių⁶⁶.

Tyrėjas Elvinas Stodardas sudarė korupcinio elgesio formų sąrašą. Norėčiau paminėti bent keletą iš jų:

- Kyšio paėmimas – „dovanos“ priėmimas už pagalbą praeityje ar ateityje padedant išvengti baudžiamojo persekiojimo. Tai toks elgesys, kuomet pareigūnas nenustato žinomai padariusio asmens tapatybės arba būna kitoje vietoje kai suplanuotas nusikaltimas turi įvykti.

- Sąmoninga vagystė. Grobikiška nusikalstama veikla, įskaitant suplanuotą įsibrovimą į patalpas, naudojantis specialiais įrankiais, raktais ar kitomis priemonėmis siekiant patekti į vidų ir pasisavinti svetimus daiktus. Kitas tyrėjas Goldšteinas teigia, jog tai yra nusikaltimas ir su korupciniu elgesiu galima sieti tiek tuomet kai pareigūnai iš anksto rengdamiesi šiai veikai žino, jog šeimininkų namuose nebus ar signalizacija yra neveikianti.

- Kabinėjimasis. Pareigūnas pats reikalauja nuolaidų kainoms arba nemokamo įėjimo į renginių vietas nors tai niekaip nėra susiję su einamomis policijos pareigūno pareigomis. Savininkai dažnai nesipriešina tokiam elgesiui, baimindamiesi, kad įvykus nusikaltimui, pareigūnas nedės didelių pastangų savo darbui tinkamai atlikti arba baimė, jog pareigūnas imsis ieškoti pažeidimų įmonės ar įstaigos veikloje.

- Pinigų paėmimas, išviliojimas (Shakedown). Už padarytą smulkų teisės pažeidimą pareigūnas paima pinigus, neišrašydamas jokio tai įforminančio dokumento.

- Priėmimas nemokamo maisto, gėrimų ar cigarečių teisinantis tuo, kad jų darbas yra mažai apmokamas. Jungtinėse Amerikos Valstijose nemažai tokių kompanijų, kurios teikia šias nuolaidas pareigūnams. Jiems tai daryti apsimoka, nes tai garantuoja, kad pareigūnai gan dažnai pasirodydami užtikrins saugumą ir tai yra žymiai pigiau nei samdytis pastoviai dirbančius apsaugininkus.

- Priesaikos sulaužymas melu, siekiant užstoti nusikaltimo vietoje sulaikytą kolegą pareigūną.

- Nešališkas išankstinis neigiamas nusistatymas prieš tautines mažumas.

Autorius konstatuoja, jog toks elgesys sudaro palankias sąlygas korupcijai atsirasti.

Maiklas Džonstonas siūlo policijos korupciją padalinti į keturias pagrindines kategorijas⁶⁷:

⁶⁶ Lyman M. D. The Police: an introduction. New Jersey: Prentice Hall, 2004. P. 225.

⁶⁷ Johnston M. Political Corruption and Public Policy in America. California: Brooks/Cole Publishing Company, 1982. P. 74-78, 230-232.

1) Aktyvus nusikalstamumas. Šiuo atveju, policijos pareigūnai yra aktyvūs kriminaline prasme, nuolat darantys nusikalstamas veikas. Nusikaltimai daromi tiek poilsio, tiek tarnybos metu nekreipiant dėmesio į savo statusą ir pareigas visuomenei. Pavyzdžiui, atvykus į įvykio vietą, pasisavinami svetimi daiktai, motyvuojant tuo, kad žalą bet kokių atveju atlygins draudimas. Arba nėra jokia paslaptis ir tame, jog pareigūnai yra paperkami pačių nusikaltėlių. Organizuoti nusikaltėliai siekdami išvengti rizikos ir laisvai vykdyti savo neteisėtą verslą, dalį būsimą didelio pelno skiria policijos pareigūnų papirkimui. Uždirbdami milijonus dolerių, tai daryti jiems apsimoka ir netgi būtina. Duodamo kyšio dydis kartais viršija pareigūno metinį atlyginimą, o tai ir sugundo teisėsaugos atstovus nusikalsti. Jiems tereikia nesiimti aktyvių veiksmų arba atitinkamu metu būti kitoje vietoje.

2) Vidinė korupcija – ji pasireiškia tarp pačių policijos pareigūnų ir apima įstaigos vidaus taisyklių ir taip pat baudžiamosios teisės normų pažeidimus.

3) Atsitiktinis reikalavimas, vertimas (Selective enforcement) – apima policijos pareigūno įgaliojimų viršijimą, diskrecijos teisės pažeidimus. Pavyzdžiui, jei policijos pareigūnas vairuotoją, viršijusį leistiną greitį, nusprendžia paleisti pateikęs žodinį išpėjimą – tai bus teisėtas diskrecijos kaip teisės panaudojimas. Bet jeigu už tai paimami pinigai, tokiu atveju tai bus korupcijos atvejis.

4) Kyšininkavimas ir turto prievartavimas. Ši neteisėta veikla taip pat pasireiškia tuo, jog viršijami policijos pareigūnų įgaliojimai siekiant finansinės naudos. Tik skirtumas toks, kad kyšininkavimo atveju kyšio davėjas ir iniciatorius yra paprastas gyventojas, o turto prievartavime – iniciatorius yra pats pareigūnas.

Autoriaus nuomone, korupcinio elgesio formų policijoje išskyrimas leidžia geriau įsigilinti į problemas esančias teisėsaugos institucijose, numatyti tinkamas prevencines priemones. Nustačius, kad ir nežymius pažeidimus tarnybinėje veikloje, vadovaujantys pareigūnai turėtų imtis neatidėliotinių priemonių pažeidimams pašalinti ir nusikaltusiems asmenims nubausti. Kitu atveju atsiras nebaudžiamumo atmosfera policijos įstaigose ir kaip jau buvo minėta, tai leis daryti vis sunkesnius pažeidimus ar net nusikalstamas veikas. Esant nekontroliuojamai padėčiai, korupcija institucijoje įsivyras, visuomenė pradės vis labiau nepasitikėti teisėsaugos institucijomis, nusikalstamų veikų atskleidžiamumas sumažės o tuo tarpu nusikalstamumo lygis valstybėje žymiai išaugs.

Kodėl kova su korupcija policijoje yra problematiška tokia?

Atsakymo reikia ieškoti pačioje visuomenėje. Yra sakoma, jog policija yra atspindys visuomenės, kuriai ji tarnauja. Korupciją būtų galima išnaikinti labai greitai, jeigu visi vieningai priimtume sprendimą kovoti su ja. Jei gyventojai nustotų duoti kyšius, teikti nemokamas įvairias paslaugas ir pradėtų pranešinėti atitinkamoms institucijoms apie policijos pareigūnų bandymą pasipelnyti neteisėtais būdais – tokiu atveju korumpuotiems teisėsaugininkams išlikti tęsiant tokį gyvenimo būdą, būtų išties sunku⁶⁸. Tačiau tai nerealū, nes asmenys, kurie nuolat užsiima nusikalstamų veikų darymu, visiškai nėra suinteresuoti kovoti su korupcija, kadangi iškiltų grėsmė būti išaiškintiems.

3.2.3. Korupcijos pasekmės visuomenei

Valstybėje, kurioje korupcija yra išgalėjusi t.y. aukšto lygio, labiausiai nukenčia jos neturtingieji gyventojai. Be jokios abejonės, tokios valstybės dažnai yra priskiriamos prie ekonomiškai silpnų šalių, nes klestinti korupcija, bei nusikalstamumas tiesiog atbaido teisėtas kitų šalių verslo investicijas.

Pasekmės pasireiškia:

- Neturtingieji gauna žemesnio lygio socialines paslaugas. Atitinkamų paslaugų teikimas yra siejamas su galėjimu apmokėti už jas. Neteisėtos apmokėjimo sistemos naudojimas už įgyjamą išsilavinimą, sveikatos priežiūrą, pensionus ir pan. - tuo nuskriaudžiami neįgalintieji sumokėti asmenys.
- Infrastruktūros investicijos nėra siejamos su projektais, skirtais padėti vargingiesiems. Valstybėje, kurioje yra klestinti korupcija, valstybės tarnautojai stengiasi priimti kuo daugiau tiktų projektų, kurie yra lydimi neteisėto atlygio už jo patvirtinimą. Mokesčiai ir užsienio valstybių paskolos naudojamos būtent šiems projektų įgyvendinimui paremti, vietoj to, kad padėti vargstantiems žmonėms. Netgi tokie projektai kaip mokyklų ar sveikatos klinikų statybos atneša mažiau naudos minėtiems asmenims, jeigu jie yra paremti kyšiais.
- Neturtingieji susiduria su didele mokesčių našta arba mažiau paslaugų jiems yra teikiama. Neišgalintiems sumokėti kyšius mokesčių rinkėjams, mokesčių sąskaita paprastai didesnė būna. To pasekoje, nesumokami mokesčiai o tai reiškia teikiamų paslaugų sumažėjimą.
- Neturtingiesiems sudaromos nepalankios sąlygos parduoti žemės ūkio produkciją. Dauguma mažesnes pajamas gaunančių asmenų verčiasi žemės ūkiu. Jie yra priklausomi nuo tarpininkų jeigu nori pateikti savo produkciją į rinką. Jei šie asmenys įgyja monopolijos teisę tam

⁶⁸ Cox M. Police: practices, perspectives, problems. United States: A Simon and Schuster Company, 1996. P. 188.

tikrose teritorijose, tai likę fermeriai tampa nuskriausti. Korumpuoti valstybės tarnautojai turi paskatą steigti šias monopolijas ir naudoti tai savo asmeninei naudai gauti.

- Nedidelių įmonių veiklos ribojimas. Kai kuriose valstybėse dauguma neturtingų žmonių gyvena miestuose ir bando pragyventi iš įsteigtų nedidelių privačių verslo įmonių. Šių žmonių bandymas tokiu būdu iškopti iš skurdo duobės, gali būti apribotas dėka korupcijos, kuri siejama su valstybės kontrolės ir priežiūros institucijomis bei įvairiais neteisėtais apmokestinimais.

4. KRIMINOLOGINĖ KORUPCIJOS IR ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO PREVENCIJA

4.1. Kriminologinė korupcijos prevencija

Korupcijos suvokimo indeksas. Juo matuojama kiek tiriamojoje šalyje suvokiama egzistuojanti valstybės bei savivaldybių tarnautojų ir politikų korupcija. 1999 metais Lietuvos valstybė pakilo iš penkiasdešimtos iki trisdešimt aštuntos vietos (2001 metai). Šiuo metu Lietuva užima 46 vietą (2006 metų duomenys). Tarptautiniai ekspertai teigia, kad svarbu yra ne vieta, o kiek balų atitinkama valstybė gauna. Lietuva įvertinta 4,8 balo. Tai reiškia, jog trūksta tik 0,2 balo, kad mūsų valstybė patektų tarp tų valstybių, kurios laikomos mažiau korumpuotomis. 2005 metais Lietuvai atiteko toks pats įvertinimas. Tai leidžia teigti, jog mūsų valstybėje antikorupcinė politika yra apimta sąstingio⁶⁹.

Kai organizuoto nusikalstamumo atstovai naudodami korupciją kontroliuoja valstybės valdžios institucijas bei teisėsaugos institucijas, tai apie efektyvią kovą su nusikalstamumu sunku kalbėti, nes ji dėl minėtos priežasties yra tarsi paralyžuota.

Terminas „prevencija“ yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio „praeventio“ ir reiškiantis išankstinį kelio užkirtimą, užbėgimą už akių, ypač teisės normų pažeidimui⁷⁰.

Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymo antrame straipsnyje yra pateikta korupcijos prevencijos sąvoka: korupcijos prevencija – tai korupcijos priežasčių, sąlygų atskleidimas ir šalinimas sudarant bei įgyvendinant atitinkamų priemonių sistemą, taip pat poveikis asmenims siekiant atgrasinti nuo korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų darymo⁷¹.

Principai, kuriais vadovaujantis yra įgyvendinama korupcijos prevencija yra šie:

- 1) teisėtumo principas. Jis reiškia, kad korupcijos prevencijos priemonės įgyvendinamos laikantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų bei užtikrinant pagrindinių asmens teisių ir laisvių apsaugą;
- 2) visuotinio privalomumo principo esmė yra ta, jog korupcijos prevencijos subjektais gali būti visi asmenys;
- 3) sąveikos principas – korupcijos prevencijos priemonių veiksmingumas užtikrinamas derinant visų korupcijos prevencijos subjektų veiksmus, keičiantis subjektams reikalinga informacija ir teikiant vienas kitam kitokią pagalbą;

⁶⁹ <http://www.transparency.lt/new/images/tils%20cpi%202006.pdf>

⁷⁰ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2004. P. 600.

⁷¹ Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 57-2297.

4) pastovumo principo laikymusi siekiama užtikrinti korupcijos prevencijos priemonių veiksmingumą nuolat tikrinant ir peržiūrint korupcijos prevencijos priemonių įgyvendinimo rezultatus bei teikiant pasiūlymus dėl atitinkamų priemonių veiksmingumo didinimo institucijai, kuri pagal savo kompetenciją įgaliota įgyvendinti tokius pasiūlymus.

Įstaigos, kurios yra įpareigosos vykdyti prevenciją yra šios⁷²:

- 1) Vyriausybė;
- 2) Vyriausioji tarnybinės etikos komisija;
- 3) Specialiųjų tyrimų tarnyba;
- 4) kitos valstybės ir savivaldybių bei nevalstybinės įstaigos.

Kiekviena iš paminėtų institucijų turi nustatytas teises ir pareigas korupcijos prevencijos srityje. Pavyzdžiui, Vyriausybė yra įpareigota užtikrinti korupcijos prevencijos įgyvendinimą ministerijose ir jai pavaldžiose jų įstaigose, numatyti tam tikras lėšas kovai su korupcija, padedant Specialiųjų tyrimų tarnybai rengti Nacionalinę kovos su korupcija programą, teikti ją Seimui tvirtinti, teikti pasiūlymus dėl jos papildymo ar pakeitimo ir kita.

Specialiųjų tyrimų tarnyba įgyvendindama korupcijos prevencijos įstatymą:

- 1) dalyvauja Vyriausybei rengiant Nacionalinę kovos su korupcija programą, taip pat teikia pasiūlymus dėl jos papildymo ar pakeitimo;
- 2) teikia Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei pasiūlymus dėl korupcijos prevencijai įgyvendinti būtinų įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimo, pakeitimo ar papildymo;
- 3) dalyvauja Vyriausybei vykdant valstybės ar savivaldybių įstaigų veiklos koordinavimo bei kontrolės korupcijos prevencijos srityje funkcijas;
- 4) kartu su kitomis valstybės ar savivaldybių įstaigomis įgyvendina korupcijos prevencijos priemones;
- 5) kartu su kitomis valstybės ar savivaldybių įstaigomis įgyvendina Nacionalinę kovos su korupcija programą.

Specialiųjų tyrimų tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos buvo įsteigta 1997 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu. Jai buvo pavesta vykdyti teisinį korupcijos persekiojimą. 2000 metais gegužės 2 d. Seimui priėmus Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymą, ši tarnyba buvo reorganizuota į visiškai savarankišką Lietuvos Respublikos Prezidentui ir Seimui atskaitingą statutiniais pagrindais veikiančią instituciją.

Specialiųjų tyrimų tarnybos tikslas yra rengti ir įgyvendinti korupcijos prevencijos priemones, atskleisti ir tirti nusikaltimus, kuriais pasireiškia korupcija, neleisti korupcijai prasiskverbti į valdžios institucijas ir jas užvaldyti. STT uždaviniai – saugoti ir ginti asmenį, visuomenę, valstybę nuo korupcijos, vykdyti korupcijos prevenciją bei išaiškinimą.

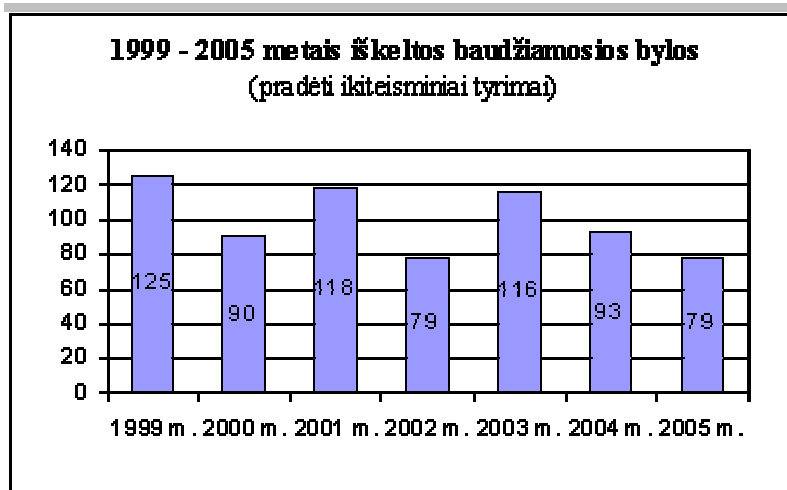
⁷² Ten pat.

STT funkcijos yra šios⁷³:

- 1) vykdo operatyvinę veiklą, kad atskleistų nusikaltimus, kuriais pasireiškia korupcija, ir užkirstų jiems kelią;
- 2) atlieka ikiteisminį tyrimą dėl korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų;
- 3) bendradarbiauja su kitomis teisėsaugos institucijomis;
- 4) renka, kaupia, analizuoja ir apibendrina informaciją apie korupciją ir su ja susijusius socialinius, ekonominius reiškinius;
- 5) turimos informacijos pagrindu rengia ir įgyvendina korupcijos prevencijos ir kitas priemones;
- 6) su kitomis teisėsaugos institucijomis įgyvendina nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos priemones.

KORUPCINIO POBŪDŽIO NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ ATSKLEIDIMAS IR TYRIMAS⁷⁴

Per 2005 metus Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT) pradėjo 79 ikiteisminius tyrimus, iš jų 48 tyrimai (61 proc.) buvo pradėti STT pareigūnams nustačius nusikalstamos veikos požymius, o 31 tyrimas (39 proc.) – gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką

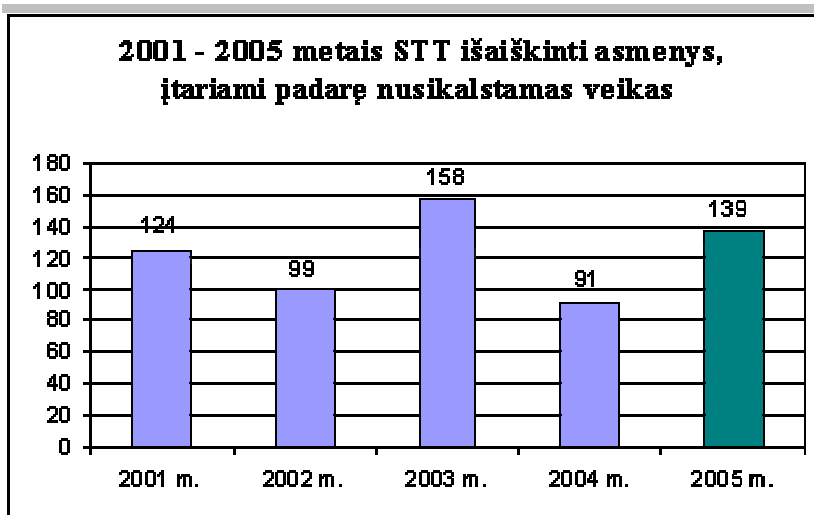

2005 metais STT išaiškino 139 asmenis, įtariamus padarius nusikalstamas veikas, iš jų 62 valstybės tarnautojus ir pareigūnus, 5 juridinius asmenis.

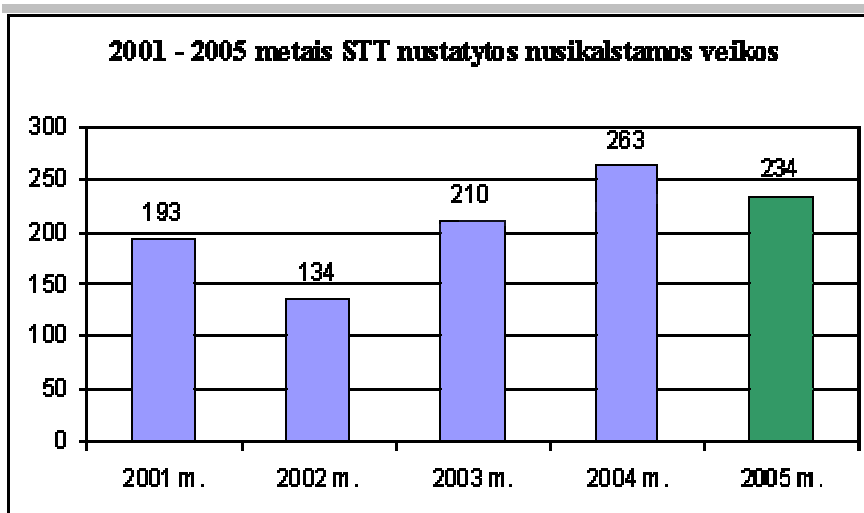
Iš išaiškintų valstybės tarnautojų ir pareigūnų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, 22 vidaus reikalų sistemos pareigūnai (7 kriminalinės policijos pareigūnai, 7 viešosios policijos pareigūnai, 7 kiti vidaus reikalų sistemos pareigūnai ir 1 savivaldybių policijos pareigūnas), 9 sveikatos apsaugos, 4 muitinės, 3 žemėtvarkos, 2 savivaldos, 2 įkalinimo įstaigų, 1 švietimo, 1 krašto apsaugos ir 8 kiti valstybės tarnautojai.

⁷³ Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 38-1657.

⁷⁴ http://www.stt.lt/?lang=lt&menu_id=4

2005 metais STT nustatė 234 korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, kurių didžiąją dalį sudarė papirkimas – 54 veikos, piktnaudžiavimas – 48; kyšininkavimas – 38 ir kt. Vidutiniškai Specialiųjų tyrimų tarnyba kiekvienais metais nustato apie 200 nusikalstamų veikų ir šis skaičius nuolatos didėja.

2005 metais baudžiamosiose bylose, kuriose ikiteisminį tyrimą atliko STT, nuteisti 33 asmenys, 8 asmenys išteisinti. Asmenys išteisinti 2 baudžiamosiose bylose, tačiau išteisinamieji nuosprendžiai dar neįsiteisėję.

Praėjusiais metais STT padaliniai gavo 709 asmenų prašymus ir skundus (iš jų 110 anoniminių), kurie buvo nagrinėjami Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka.

Turimais duomenimis 2006 metais baudžiamųjų bylų su korupcinio pobūdžio veikomis buvo iškelta viso apie dvidešimt. (2006 m. rugsėjo mėn. duomenys). Kiek teko autoriui domėtis šios tarnybos veikla, tai ji pirmiausia yra nukreipta į korupcijos prevenciją. Prevenciją apima:

visuomenės švietimas formuojant nepakantumą korupcijai, skatinant piliečius aktyviai bendradarbiauti kovoje su korupciniais reiškiniais. Visuomenės parama bei bendradarbiavimas yra būtinas norint sulaukti siekiamų rezultatų. Didėjančių visuomenės sąmoningumą ir pasitikėjimą šia teisine institucija rodo, tai, kad nuolat auga su STT bendradarbiauti linkusių žmonių skaičius. 1999 m. į STT kreipėsi tik 215 pareiškėjų, o 2004 m. jų siekė jau 675⁷⁵. Be to, ši tarnyba atlieka teisės aktų ar jų projektų antikorupcinį vertinimą, teikia išvadas apie asmenų, siekiančių eiti pareigas valstybės ar savivaldybės įstaigose reputaciją.

Autoriaus nuomone, STT tarnybos veikla yra tinkamai orientuota. Be abejo reikėtų sustiprinti nusikalstamų veikų išaiškinamumą ir siekti, jog šias veikas padarę kalti asmenys būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir kad ji būtų realizuota. Tačiau čia iškyla tam tikrų problemų. Didžioji dauguma Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnų pasisakė, jog susiduria su įrodinėjimo problemomis. Anot jų, problemų yra kiekvienoje tokioje baudžiamojoje byloje. Be to, labai specifinės. Jos yra sekančios:

1. Duomenų, kurie gali būti pripažinti įrodymais, rinkimo problemos. Nusikalstamų veikų fiksavimo techninėmis priemonėmis sudėtingumas. Neužfiksavus korupcijos fakto techninėmis priemonėmis, sunku įrodinėti, nes būna abi šalys patenkintos, pasiekusios savo tikslus.
2. Operatyvinio tyrimo metu gautų duomenų teismui nepakakdavo – tada pradėtos baudžiamosios bylos būdavo nutraukiamos. Aplamai pažymima, jog teismų įrodymų vertinimas labai skiriasi nuo kitų nusikalstamų veikų įrodymų vertinimo. Telefoninių pokalbių kaip duomenų pripažinimo įrodymais problema (teisėtumas/patikimumas).
3. Pasitaikė įrodinėjimo problema, kai reikėjo įrodyti už ką buvo mokami pinigai ar atliekamos paslaugos.
4. Žalos dydžio nustatymas, jei žala neturtinė.

Autoriaus nuomone, čia reikalinga jau atskira ir gilesnė analizė.

Generalinės prokuratūros pareigūnams buvo užduotas klausimas: kiek jų darbo praktikoje pasitaikė organizuoto nusikalstamumo baudžiamųjų bylų, kuriose buvo korupcinio pobūdžio veikų požymių? Nors dauguma neatsakė į šį klausimą, nepaisant to, kiti pažymėjo, jog baudžiamųjų bylų, kuriose buvo korupcinio pobūdžio veikų požymių iškelta 2, 3 ar daugiau nei 3 bylos. Tai leistų daryti išvadą, jog organizuotų grupuočių naudojama korupcija nėra dažnas reiškinys mūsų valstybėje arba dėl būdingo latentiško ne visi atvejai yra atskleisti.

Kaip ir Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnai taip ir Generalinės prokuratūros pareigūnai tirdami baudžiamąsias bylas dažnai susiduria su įvairiomis įrodinėjimo problemomis. Buvo paminėtos šios problemos:

- Atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimo problema.

⁷⁵ STT. Šiandien ir rytoj. Specialiųjų tyrimų tarnybos leidinys. 2005 m

- Įrodinėjimo sunkumas pasireiškia tame, jog reikia nustatinėti daugybę faktų, nes nusikalstamos grupuotės paprastai veikia ilgą laiko tarpą, o kai kurie išradingesni bendrininkai susikuria įvairius “alibi”.
- Organizuoto nusikalstamumo atstovai, finansiškai apsirūpinę, todėl sugeba vilkinti teisminį procesą. Teismas didelėms bendrininkų grupėms paprastai vengia skirti griežtas bausmes. Tyrimo eigoje baudžiamoji byla paprastai išsiskaido į atskiras bylas, todėl nepavyksta įrodyti nusikalstamos organizacijos egzistavimo. Nusikaltėliai paprastai nebendradarbiauja su teisėsauga.

Autoriaus nuomone, priežastis galimai paprasta: korumpuotų pareigūnų yra ir teisingumą vykdančiose institucijose.

Vyriausioji tarnybinės etikos komisija yra nepriklausoma kontrolės (priežiūros) institucija, atskaitinga Lietuvos Respublikos Seimui. Ji įkurta 1997 m. vykdant Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą. Šios komisijos paskirtis yra kontroliuoti (prižiūrėti), kad valstybinėje tarnyboje dirbantys asmenys tinkamai derintų savo privačius ir visuomenės viešuosius interesus, užtikrinant, kad priimant sprendimus pirmenybė būtų teikiama viešiesiems interesams, garantuojant priimamų sprendimų nešališkumą bei užkertant kelią atsirasti bei plisti korupcijai valstybinėje tarnyboje.

Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, įgyvendindama korupcijos prevencijos įstatymą:

- 1) analizuoja valstybės tarnautojų etikos problemas ir, siekdama panaikinti prielaidas viešųjų ir privačių interesų konfliktui valstybinėje tarnyboje, teikia pasiūlymus dėl kovos su korupcija programų, teisės aktų priėmimo bei tobulinimo;
- 2) teikia pasiūlymus Seimui, kitoms valstybės ar savivaldybių įstaigoms dėl šio Įstatymo nuostatų įgyvendinimo;
- 3) apibendrina įvairių sričių teisės normų, nustatančių tarnybinės etikos reikalavimus, taikymą ir dalyvauja jas rengiant bei kodifikuojant;
- 4) kartu su kitomis valstybės ar savivaldybių įstaigomis įgyvendina jai pavestas korupcijos prevencijos priemones.

Per 2005 metus Vyriausioji tarnybinės etikos komisija atliko nemažai darbų⁷⁶:

- Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui paprašius įvertinti ir pateikti savo pastabas ir pasiūlymus dėl Civilinio kodekso (toliau – CK) 6.470 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto, kuriuo buvo siūloma tobulinti CK normas, reguliuojančias dovanų teikimo

⁷⁶ Vyriausioji tarnybinės etikos komisijos 2005 metų veiklos ataskaita
http://www.vtek.lt/files/VTEK%202005%20m_ATASKAITA_Seimui.doc prisijungimo laikas: 2006-11-30 20.10h

sveikatos priežiūros, gydymo ar globos įstaigose tvarką, komisija apsvaustė ir pritarė šiam projektui. Be to, pateikė pasiūlymus dėl šio straipsnio 4 ir 5 dalies panaikinimo.

- Vykdydama Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pavedimą, pateikė pastabas ir dėl Nacionalinės kovos su korupcija programos priemonių plano projekto. Rengėjams buvo pateiktas siūlymas, susijęs su atsakomybės už Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatų pažeidimus taikymu. Atsižvelgiant į Komisijos darbo patirtį buvo pastebėta, kad dėl tokių pažeidimų latentiskumo galimybė taikyti ATPK nustatytą atsakomybę yra labai nedidelė, nes to padaryti neleidžia trumpi nuobaudų skyrimo terminai. Todėl buvo siūloma keisti ATPK 35 straipsnį numatant, kad administracinė nuobauda už šio kodekso 202-1 straipsnyje numatytą pažeidimą galėtų būti skiriama per 6 mėnesius ne nuo pažeidimo padarymo, bet nuo pažeidimo nustatymo dienos.
- Komisija dalyvavo darbo grupės Politikų elgesio kodekso patvirtinimo įstatymo projektui tobulinti veikloje ir savo konstruktyviais pasiūlymais bei praktiniais pastebėjimais nemažai prisidėjo prie šio teisės akto kūrimo ir derinimo.
- Ketverių metų Lobistinės veiklos įstatymo taikymo praktika parodė, kad lobistinės veiklos reglamentavimas nėra efektyvus, kadangi šis įstatymas reglamentuoja ir apima tik vieną lobistų kategoriją, kuri nesudaro faktinės lobistinės veiklą atliekančių asmenų daugumos. Lobistinės veiklos įstatymas šiuo metu ignoruoja realią įmonių vadovų, darbuotojų, stambių akcininkų vykdomą lobistinę veiklą bei asociacijų savo narių bendraisiais interesais daromą poveikį teisės aktų leidybai. Atsižvelgdama į tai Komisija siūlo: atskirti lobistinę veiklą, kurią vykdo lobistai, nuo poveikio teisės aktų leidybai, kurį daro asocijuotos interesų grupės; atitinkamai pakeisti Lobistinės veiklos įstatymo pavadinimą į Lobistinės veiklos ir poveikio teisės aktų leidybai įstatymą. Darbo grupei, rengiančiai Lobistinės veiklos įstatymo pakeitimus, Komisija pateikė ir kitų motyvuotų pasiūlymų.

Reikėtų paminėti, jog nacionalinės kovos su korupcija programos priedo antrame punkte nustatyta, kad būtent iki 2007 m. I ketvirčio turi būti parengtas naujos redakcijos Lobistinės veiklos įstatymo projektas, o Vyriausioji tarnybinės etikos komisija ir yra viena iš institucijų atsakingų už įvykdymą. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos patarėjo darbo grupės nario Remigijaus Rekerto teigimu, šiam tikslui komisija parengė koncepciją, kurią įvertinusi Seimo valdyba, 2006 m. sausio 11 d. sudarė darbo grupę lobistinės veiklos reglamentavimo tobulinimui. 2006 m. gegužės 17 d. buvo parengtas Lobistinės veiklos ir poveikio teisės aktų leidybai įstatymo projektas (Lobistinės veiklos įstatymo nauja redakcija). Įstatymo projektas buvo įtrauktas į LR Seimo sesijos darbotvarkę, bet kol kas nesvarstytas (2006-12-04informacija).

Minėtos programos priede kaip priemonė numatyta naujo Teisėjų etikos kodekso parengimas. Šios priemonės tikslas yra sumažinti korupcijos poveikį teismams, padidinti priimamų sprendimų, nuosprendžių ir nutarčių skaidrumą bei teismų atvirumą visuomenei. Visuotinio teisėjų susirinkime 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12 P-3 buvo patvirtintas naujasis Teisėjų etikos kodeksas⁷⁷. Kaip rašoma šiame kodekse, jis nustato pagrindinius Lietuvos Respublikos visų teisėjų elgesio principus bei reglamentuoja teisėjų elgesį tiesioginių pareigų atlikimo metu ir elgesį, nesusijusį su tiesioginių pareigų atlikimu. Vienas iš tikslų yra didinti visuomenės pasitikėjimą teismais ir teisėjais, kelti jų autoritetą.

Korumpuoti teisėjai vykdydami savo neteisėtą veiklą, pažeidžia tokius teisėjų tinkamo elgesio principus kaip: nepriklausomumas, sąžiningumo ir nesavanaudiškumo bei kitus principus. Naujos svarbios mums aktualios yra šios nuostatos: įpareigojimas nepiktnaudžiauti savo tarnybine padėtimi, siekiant paveikti kitų asmenų sprendimus; nesinaudoti teismo turtu ir teikiamomis galimybėmis ne tarnybinei veiklai bei vengti valstybės turto ir lėšų nekompetentingo naudojimo, vykdant tarnybines funkcijas; nesiekti naudos sau, savo šeimai, artimiesiems ar draugams, naudojantis savo tarnybine padėtimi ir kitos. Sekanti nuostata - būti nepaperkamam, nepriimti dovanų, pinigų, neatlygintinų paslaugų ar kitokių prielankumo ženklų, išskirtinių lengvatų ir nuolaidų ar kitų paslaugų iš fizinių ir juridinių asmenų, jeigu tai gali sukelti viešųjų ir privačių interesų konfliktą, paveikti nagrinėjamos bylos eigą. Ji buvo paminėta Teisėjų etikos taisyklėse, tačiau etikos kodekse jau konkrečiai paminėti subjektai, būtent fiziniai ir juridiniai asmenys, jų neleistina įtaka, galinti sukelti viešųjų ir privačiųjų interesų konfliktą, nuo ko privaloma atsiriboti.

Autoriaus nuomone, naujas Teisėjų etikos kodeksas lyginant su Lietuvos Respublikos Teisėjų etikos taisyklėmis⁷⁸, priimtomis 1998 m. gruodžio 18 d. visuotiniame teisėjų susirinkime yra žymiai konkretesnis ir aiškesnis. Teisėjų etikos taisyklėse, viso trejuose skirsniuose įvardintos trisdešimt dvi teisėjų tinkamo elgesio taisyklės, kurių privalo laikytis teisėjai. Tuo tarpu naujajame etikos kodekse, kuris buvo parengtas vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos teismų įstatymu, Jungtinių Tautų Pagrindiniais Teismų Nepriklausomumo Principais, Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijomis, Visuotine teisėjo chartija bei Europos teisėjų chartija „Dėl teisėjų statuso“, kitais teismų ir teisėjų veiklą reglamentuojančiais nacionaliniais ir tarptautiniais aktais, jau išskirta 12 konkrečių principų, atskleidžiamas jų turinys, nurodant, kad pažeidus juos, teisėjai gali būti traukiami Lietuvos Respublikos teismų įstatymo nustatyta tvarka. Tai reiškia, kad teisėjas gali būti

⁷⁷ Teisėjų etikos kodeksas [HTTP://WWW.TEISMAI.LT/SAVIVALDA/ETIKA_.DOC](http://www.teismai.lt/savivalda/etika_.doc) prisijungimo laikas: 2006-09-14 .

⁷⁸ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija http://www.vtek.lt/files/10teiseju_etikos_taisykles.doc prisijungimo laikas: 2006-09-14 .

patrauktas drausminėn ar net baudžiamojon atsakomybėn. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 83 straipsnyje išaiškinta kas yra teisėjo vardą žeminantis poelgis – tai su teisėjo garbe nesuderinamas ir Teisėjų etikos taisyklių reikalavimų neatitinkantis poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas bei kenkiama teismo autoritetui. Teisėjo vardą žeminančiu poelgiu taip pat pripažįstamas bet koks pareiginis nusižengimas – aiškiai aplaidus konkrečios teisėjo pareigos atlikimas arba jos neatlikimas be pateisinamos priežasties⁷⁹. Taigi teisėjas, pavyzdžiui, priėmęs kyšį, šia veika pažemina teisėjo vardą, pažeisdamas Teisėjų etikos taisykles (kodeksą), Baudžiamojo įstatymo nuostatas ir yra traukiamas atsakomybėn. Būtent vienas iš nustatytų teisėjo atleidimo iš užimamų pareigų pagrindų – kuomet pareigūnas savo poelgiu pažemina teisėjo vardą (90 str. 1d. 5p.).

Teisėjas, jei yra tam pagrindas, drausmine tvarka atsako Teisėjų garbės teisme. Iškelti drausmės bylą teisė turi Teisėjų etikos ir drausmės komisija.

Teisėjų garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, sprendimu gali nusižengusiam teisėjui paskirti drausminę nuobaudą (pastabą arba papeikimą, arba griežtą papeikimą) arba pateikti Respublikos Prezidentui ar Seimui, kaip nustatyta minėto įstatymo 86 straipsnio 2 dalyje nustatytą vieną šių pasiūlymų:

- 1) atleisti teisėją iš pareigų;
- 2) pradėti teisėjo apkaltos procesą;
- 3) paskirti teisėją žemesnės pakopos teismo teisėju.

Kovos su korupcija paskirtis – kontroliuoti ir apriboti šį reiškinį, o kur įmanoma, jį sistemiškai sumažinti, pažaboti arba eliminuoti. Korupcijos prevencijos strategijos esmė – pažinti šį reiškinį ir taikyti atitinkamas jos kontrolės priemones. Dėl korupcijos prigimties, kilmės, reikimosi būdu, šio reiškinio neįmanoma įveikti vien tik teisinio persekiojimo būdais, reikia taikyti tinkamus ir būtinus „vaistus“ ir priemones.

Praktinių seminarų pravedimas apie korupciją, daromą žalą ir pasekmes gali pasitarnauti kovoje su ja. Daugelis valstybės politikų ir pareigūnų neturi aiškios nuomonės dėl sisteminės korupcijos. Taip, jie gali nuoširdžiai ja bjaurėtis ir siekti ją išnaikinti, nors kartu gali joje dalyvauti ir leisti jai pasireikšti. Pacientų diagnostavimas jiems dalyvaujant – tokia yra vedamų seminarų esmė. Įstaigų, įmonių, organizacijų vadovai dalyvauja diskusijose, analizuoja korupcijos problemas, nesibaimindami, jog prieš juos bus imtasi represinių priemonių. Pirmoji seminaro užduotis yra demistifikuoti, t.y. parodyti, kad korupcija yra ir galima kovoti su ja. Seminaro dalyviai iš pradžių išanalizuoja vieną sėkmingos antikorporacijos kampanijos kokioje nors šalyje praktinį pavyzdį. Tokiu būdu seminaro dalyviai supranta, kad problemas galima ramiai išanalizuoti ir veiksmingai išspręsti. Nors kitos šalies situacija neišvengiamai skiriasi nuo

⁷⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr.17-649.

savosios, vis dėlto vien tas faktas, kad analizė ir veiksmai buvo atlikti sėkmingai, prislopina jų skepticizmą ir paskatina kūrybingumą. Paskui dalyviai supažindinami su analitinėmis sistemomis, kad suprastų, jog korupcija yra ne tik blogų žmonių, bet korupcinių sistemų problema. Jie taip pat supažindinami su korupcijos formule: korupcija lygu monopolija, plus diskrecija, minus atskaitomybė. Korumpuotų organizacijų nariams toks supratimas yra terapija. Kaip ir geros terapijos atveju, vėliau dalyviai **save diagnozuoja ir skiria sau vaistus**. Rezultatai gali būti stulbinantys. Diagnozuojamos korupcinės sistemos ir imamasi naudingų veiksmų, padedančių jas ištaisyti. Diagnozuojant pacientus jiems dalyvaujant galima pasiekti du dalykus: geresnį bendrą korupcinių sistemų suvokimą ir veiksmų planą joms reformuoti.

Tokie praktiniai seminarai gali ir turbūt turi vykti daugeliu savivaldybės lygių, tačiau svarbu, kad pirmajame dalyvautų aukščiausiojo lygio pareigūnai. Geriausia būtų, kad pirmąjį seminarą sušauktų meras. Kai kuriais atvejais šios pratybos vykdomos tik savivaldybės viduje, kitais atvejais – kviečiami atstovai iš kitų institucijų. Seminare galėtų dalyvauti direktoriai, vadovai, tarybų nariai, policijos pareigūnai, profesinių sąjungų, verslo grupių, pilietinių asociacijų vadovai. Idealus dalyvių skaičius – dvidešimt – dvidešimt penki. Ideali tokio seminaro trukmė – viena dvi dienos; geriausia, kad jis būtų organizuojamas nuošalioje vietoje. Kita galimybė – dvi valandos per dieną, tuomet seminaro trukmė – penkios dienos.

Pirmosios seminaro sesijos metu analizuojamas tam tikras sėkmingos antikorupcijos kampanijos atvejis kitoje šalyje. Tokio atvejo pristatymas vyksta dviem etapais. Visų pirma parodomas skaidrės, kuriose atskleidžiamos problemos. Vėliau dalyviai padalijami į du pogrupius po aštuonis žmones. Kiekvienas pogrupis turi apibūdinti apžvelgto atvejo korupcijos rūšis, nurodyti rimčiausias ir mažiausiai pavojingas, išvardyti alternatyvias antikorupcines priemones, jų pranašumus ir trūkumus, pateikti preliminarias rekomendacijas. Tuomet abiejų pogrupių atstovai apžvelgia savo svarstymus plenarinio posėdžio metu. Po šių diskusijų pereinama prie kito etapo, užduodant klausimą: ką konkretus miestas ar šalis padarė ir kokie yra rezultatai. Seminaro dalyviai aptaria kas įvyko ir kodėl. Nors apibūdinta situacija skiriasi nuo situacijos jų šalyje, tačiau juos suintriguoja išsami analizė ir faktas, kad reformos pasiteisino.

Vėliau grupei pateikiama išanalizuoti antrąjį praktinį atvejį – sėkmingą pavyzdį. Šiuo atveju jie turi atlikti ne tik tai, kas vadinama ekonomine korupcijos analize ir kaip su ja kovoti, bet ir politinę bei biurokratinę strategiją. Iš šio atvejo galima pasimokyti trijų dalykų. Visų pirma norint sugriauti korupcijos kultūrą ir cinizmą, privalu pagauti „stambias žuvis“ – pagrindinius pažeidėjus, įskaitant ir valdančiosios partijos atstovus. Antra, kai „pagaunamos stambios žuvis“, pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas prevencijai: darbuotojų atrankai, paskatų sistemos keitimui, atskaitomybės didinimui, struktūrinių pokyčių monopolijai sumažinti diegimui, diskrecijos ribų nustatymui. Trečia, į antikorupcinius veiksmus reikia visais būdais įtraukti ir

gyventojus. Jie žino, kur yra korupcija. Suteikite jiems galimybę pasisakyti. 1985 metais La Pasa (Bolivijoje) buvo praversti tokie diagnostiniai susitikimai su savivaldybės pareigūnais. Buvo išanalizuotos korupcijos rūšys, jų atsiradimo priežastys, pateikti pasiūlymai kaip su šiuo blogiu kovoti⁸⁰.

4.1.1. Piliečių įsitraukimas į kovą su korupcija

Etikos kodekso priėmimas

Visuomeninė organizacija „Transparency International“ buvo įkurta 1993 metais Berlyne. Ši organizacija parengė nesudėtingą elgesio kodeksą, kurį pirmiausia panaudojo Ekvadoro vyriausybė. Ji ir „Transparency International“ pritaikė šį kodeksą ir valstybės pareigūnams ir privačioms firmoms, dalyvaujančioms viešųjų sutarčių konkursuose. Fimos pažadėjo neduoti kyšių, o valstybės pareigūnai pažadėjo jų nereikalauti ir neimti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad firmos yra suinteresuotos, kad kiti taip pat neduotų kyšių. Taigi etikos kodeksą pasirašiusios įmonės gali susivienyti, kad galėtų reguliuoti kitų įmonių veiklą – jeigu galima užtikrinti ir nuobaudas bei tyrimo mechanizmą.

Tokią įdomią mintį galima pasiūlyti ir miesto valdžiai. Įsivaizduokite, miesto valdžia pareikalauja, kad visos su ja reikalų turinčios firmos pasirašytų etikos kodeksą. Tuomet jeigu viena įmonė mano, kad kita laimėjo sutartį davusi kyšį, nukentėjusioji įmonė gali kreiptis į miesto valdžią ir kitus etikos kodeksą pasirašiusius asmenis, kad šie atliktų tyrimą. Tuo pačiu metu, kai tiriamas galimas pažeidimas, atliekamas ir platesnio pobūdžio visų veiksmų, susijusių su tokiu pažeidimu, socialinis tyrimas. Pavyzdžiui, jeigu tariamasis kyšininkavimas įvyko viešųjų pirkimų srityje, socialinio tyrimo metu konfidencialiai apklausiamos firmos ir parengiama ataskaita apie dabartinę pirkimų sistemą ir galimą korupciją bei pateikiamos rekomendacijos, dėl to, ką reikėtų pakeisti.

Paprasto visai visuomenei, valstybės tarnautojams ir spaudai etikos kodekso priėmimas – gali būti vertinga kovos su korupcija kompanijos dalis.

Nacionalinės kovos su korupcija programoje numatyta visuomenės įtraukimo į kovą su korupcija viena iš priemonių yra ta, kad atlikus galiojančių teisės aktų analizę prie Specialiųjų tyrimų tarnybos įsteigti visuomeninę, konsultacinę antikorpacinę tarybą. Jos būtų paskirtis – reguliuoti, aptariant susitikimuose, kokios labiausiai yra korupcijos veikiamos sritys, numatyti bendras su kitomis institucijomis priemones bei jų įgyvendinimą. Pagrindinis tikslas yra sudaryti galimybes Specialiųjų tyrimų tarnybai gauti konsultacijas ir vertinimus iš visuomenėje pripažintų

⁸⁰ Klitgaard R. Korumpuoti miestai. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 52.

autoritetingų asmenų. Priemonės įgyvendinimo laikas yra nustatytas 2006 metų III ketvirtis. Atsakingomis institucijomis yra įvardintos Specialiųjų tyrimų tarnyba, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija ir kitos. Turimais duomenimis visuomeninė konsultacinė antikorupcinė taryba vis dar neįsteigta. Šis klausimas, anot Specialiųjų tyrimų tarnybos atstovo Bernardo Gailiaus yra derinamas ir su kitomis institucijomis, taigi, tikėtina, kad procesas dar kurį laiką užtruks (2006 m. gruodžio 11 d. informacija).

Autoriaus nuomone, šios visuomeninės konsultacinės antikorupcinės tarybos įsteigimas labai praverstų, nes tokiu būdu užmezgamas tiesioginis ir pastovus bendradarbiavimo su visuomene, ryšys.

4.1.2. Visuomenės įtraukimas į korupcinių teisės pažeidimų tyrimą

Ne paslaptis, jog piliečiai taip pat gali įvairiais būdais asistuoti kovai su korupcija. Jie geriausiai žino korupcijos pasireiškimo vietas. Todėl reikia jiems suteikti galimybes pranešti, įsteigiant atitinkamas anonimines telefono linijas. Tokios telefono linijos egzistuoja Lietuvoje. Pavyzdžiui, Specialiųjų tyrimų tarnyboje įsteigtas numeris, taip vadinama „karštoji linija“, kuriuo gyventojai bet kuriuo paros metu gali pranešti apie galimus ar esamus korupcinius atvejus. Šios tarnybos internetiniame tinklapyje, be to, yra nurodyti ir fakso numeris bei elektroninio pašto adresas⁸¹. Anksčiau minėtoje prevencijos programoje siūloma skatinti gyventojus telefonu anonimiškai pranešti apie korupcinius teisės pažeidimus, taip pat plėtoti tiesioginį visuomenės ir antikorupcinių institucijų ryšį internetu.

Autoriaus nuomone, tai būtų galima padaryti per visuomenės informavimo priemones: per televizijos kanalus, radijo stotis, spaudą ir pan. Nors tai ir daroma šiuo metu, tačiau manytina, jog visuomenės nariai turėtų būti informuojami reguliariai, t.y. tam tikru periodiškumu.

Kaip žinia visuomenės informavimo priemonės yra geras būdas informacijai šiai skleisti. Pavyzdžiui, Indijos mieste Bangalūre, viena visuomeninė organizacija panaudojo įvairius būdus, kad sužinotų piliečių nuomonę. Tokiu būdu ji parengė vadinamąją „atsiskaitymo kortelę“ apie savivaldybės teikiamas paslaugas. Tyrimo ir tolesnių veiksmų dėka buvo pasiektas didesnis savivaldybės darbo produktyvumas ir nustatyti ypač didelės korupcijos židiniai⁸².

Baltijos tyrimų, rinkos ir visuomenės nuomonės kampanijos 2000 m. pabaigoje atliktos Lietuvos gyventojų apklausos apie korupcijos problemą šalyje, duomenys parodė, jog 24% Lietuvos gyventojų netiki kovos su korupcija sėkme arba neturi nuomonės šiuo klausimu, o 76%

⁸¹ http://www.stt.lt/?lang=lt&menu_id=13

⁸² Klitgaard R. Korumpuoti miestai. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 60.

mano, kad reikia su ja kovoti. Tačiau į klausimą ar norėtų dalyvauti antikorupcinėje veikloje, 59% apklaustų gyventojų ir 54% įmonių vadovų atsakė neigiamai. Tik 17% visų asmenų teigė, jog sutiktų. 24% ir atitinkamai 29% pasisakė, jog neturi nuomonės⁸³ (PRIEDAS Nr.3). Dauguma Lietuvos gyventojų pasyviai elgtusi ir sužinoję apie korupcinį atvejį – 36% nepraneštų, o daugiau nei 40% procentų apklaustųjų pasisakė, jog elgtusi pagal susiklosčiusias aplinkybes arba tiksliai negalėjo pasakyti kaip (PRIEDAS Nr. 4). Nuomonės apie korupcijos reiškinių neturėjimas ir visiškas gyventojų pasyvumas, jos atžvilgiu, tokia situacija yra netoleruotina.

Autoriaus nuomone, turėtų būti nedelsiant įgyvendinamos visuomenės švietimo programos, supažindinama su korupcijos reiškiniu, pasekmėmis, skatinama įsitraukti į kovą su šiuo blogiu.

Sumažinti monopoliją, nustatyti diskrecijos ribas, padidinti atskaitomybę – tai tokia galima korupcijos sumažinimo valstybės institucijose strategija.

Vienas svarbus momentas, kurį norėčiau paminėti, yra intereso tiesioginio kontakto su sprendimą priimančiu valstybės tarnautoju svarba. Tiesioginis bendravimas tarp šių asmenų, sudaro sąlygas korupcijai atsirasti. Todėl analizuojant galimus korupcijos pasireiškimus reikia įvertinti, ar interesantas asmeniškai bendrauja su minėtais tarnautojais, ar tik su prašymą priimančiais techniniais darbuotojais.

Palankias sąlygas korupcijai sudaro ir kai kurie kiti išoriniai savivaldybės tarnautojo korupcinio elgesio rizikos faktoriai (korupcinei veikai palankios sąlygos): 1) tarnautojas dirba individualiai (nėra „pašalinių akių“, papirkimo atveju nereikia atskleisti suinteresuotumo, „derinti pozicijų“ ir t.t. 2) nėra tarnautojų rotacijos. Tai yra blogai, nes susipažįstama su nuolatiniais klientais, perprantami korupcinių paslaugų teikimo arba kyšio provokavimo mechanizmai ir t.t.); 3) palankus tarnautojo sprendimas interesantui gali labai daug sutaupyti (atsiranda reikšmingas interesas papirkti); 4) plati teisės aktais nereguliuota tarnautojo diskrecija.

Siūlomi sprendimai:

1. Būtina visuotinai įdiegti „vieno langelio“ principą, kuris padėtų užtikrinti, kad interesantas (kiek tai įmanoma) ne tik nebendrautų su sprendimo projektą rengiančio ar sprendimą priimančiu tarnautoju, bet ir negalėtų sužinoti, kuris tarnautojas sprendžia jo klausimą.
2. Atriboti galimybes tarnautojui likti vienam („akis į akį“) su interesantu.
3. Kai (pagal savivaldybės įgaliojimų pobūdį) suinteresuotasis asmuo nuolat bendrauja

⁸³ Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005” palyginimas su ankstesnių tyrimų duomenimis“[Transparency International](http://www.transparency.lt) Lietuvos skyrius www.transparency.lt

su tam tikrais savivaldybės tarnautojais (ypač jei šie asmenys yra verslo subjektai arba priimami sprendimai susiję su tam tikra turtine nauda), kai tai nesudaro esminių (t.y. nepateisinamai didelių) trukdžių efektyviam darbui, būtina užtikrinti šių tarnautojų rotaciją.

4. Plati tarnautojo diskrecija privalo būti labai aiškiai pagrįsta. Jei ji būtina deramam biurokratiniam procesui užtikrinti, naudojimasis diskrecija turi būti labai griežtai susietas su periodine atskaitomybe ir atitinkamo tarnautojo naudojimosi diskrecinėmis galiomis įvertinimu. Visuomenei turi būti sudarytos sąlygos netrukdomai susipažinti su tokio vertinimo ataskaitomis.

Pavykus tinkamai įgyvendinti visas paminėtas priemones, autoriaus nuomone, korupcijos lygis mūsų valstybėje ženkliai sumažėtų ir organizuoto nusikalstamumo atstovams paveikti valstybės pareigūnus taptų žymiai sunkiau.

Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos buvo priimta 1999 m. sausio 27 d. Strasbūre⁸⁴. Lietuvos Respublika dokumentą ratifikavo 2002 metais. Šio dokumento priėmimu siekiama suvienyti valstybių pastangas kovoje su korupcija. Manoma, kad tinkamiausiai tai padaryti galima vykdant tarptautinį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose. Antrame skyriuje pateiktos valstybės pareigūnų aktyviojo bei pasyviojo kyšininkavimo sąvokos, kas yra aktyvusis ir pasyvusis kyšininkavimas privačiame sektoriuje, nustatomi įpareigojimai valstybėms kurie turi būti įgyvendinami nacionaliniu lygiu. Kiekviena šalis narė turi imtis priemonių, kad šios veikos būtų pripažintos nusikalstamomis veikomis pagal nacionalinę teisę. Trečiajame konvencijos skyriuje kalbama apie tarptautinio bendradarbiavimo formas, t.y. teikti kiek įmanoma didesnę tarpusavio teisinę pagalbą, vykdyti bendradarbiavimą ekstradicijos srityje.

Lietuvos Respublikos Seimas 2006 metų gruodžio 5 d. priimtu įstatymu ratifikavo Jungtinių Tautų (JT) Konvenciją prieš korupciją, kurią Lietuva buvo pasirašiusi 2003 metais. Konvencija Lietuva įsipareigoja bendradarbiauti ekstradicijos klausimais su kitomis ją pasirašiusiomis šalimis, tačiau Lietuva nelaikys konvencijos teisiniu šalies piliečių ekstradicijos pagrindu, kaip tai yra numatyta Konstitucijoje. Ši konvencija įsigaliojo 2006 metais gruodžio 14 d.⁸⁵

Šie dokumentai yra svarbūs tuo, kad suvienijamos kelių valstybių pastangos, o tai autoriaus nuomone, yra labai svarbu.

⁸⁴ Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos // Valstybės žinios. 2002, Nr. 23-853.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją ratifikavimo // Valstybės žinios. 2006, Nr. 136-5144.

4.2. Kriminologinė organizuoto nusikalstamumo prevencija

Vienas iš teisės aktų, galiojančių Lietuvos Respublikoje, kuriuo siekiama užkirsti kelią organizuotam nusikalstamumui yra Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas⁸⁶. Jame kalbama, kad esant įstatymo tvarka gautiems duomenims apie asmens ryšius su organizuotomis grupėmis, nusikalstamais susivienijimais ar jų nariais, arba yra pagrindas manyti, jog šie asmenys gali daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus – tokiu atveju galima jiems taikyti šiame įstatyme nustatytas prevencinio poveikio priemones, siekiant užtikrinti visuomenės bei valstybės saugumą, viešąją tvarką bei asmenų teises ir laisves. Prevencinių poveikio priemonių rūšys išskirtos įstatymo 3 straipsnyje ir jos yra sekančios:

- 1) oficialus perspėjimas;
- 2) teismo įpareigojimai.

Oficialaus perspėjimo taikymas reiškia, kad įgaliotas policijos pareigūnas pasirašytinai įteikia tokiam asmeniui raštišką įspėjimą, ragindamas laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir kitų įstatymų, nedaryti teisės pažeidimų bei nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Jeigu asmuo kuriam pritaikytas oficialus perspėjimas, nesilaiko šio perspėjimo reikalavimų, tada gali būti kreipiamasi į teismą prašant skirti teismo įpareigojimus. Teismas, nustatydamas įpareigojimų trukmę, gali skirti vieną iš šių įpareigojimų:

- 1) nepalaikyti ryšio su konkrečiai išvardintais asmenimis tiesiogiai, per kitus asmenis, techninėmis ar kitomis priemonėmis;
- 2) nekeisti nuolatinės gyvenamosios vietos be vykdančio priežiūrą įgalioto policijos pareigūno sutikimo ir nustatyti laiku būti gyvenamojoje vietoje;
- 3) nesilankyti nurodytose vietose.

Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos pateikė duomenis apie įtariamus asmenis, pakartotinai padariusius nusikalstamą veiką ir susijusius su organizuotu nusikalstamumu, kuriems iki nusikalstamos veikos padarymo buvo taikytas Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas. Per 2004 metų laikotarpį tokių asmenų buvo 43, 2005 metais - 49. Per 2006 metų 8 mėnesių laikotarpį 29 asmenys, kuriems buvo pritaikytas minėtas įstatymas.

Reikėtų paminėti, tai, jog Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 187⁽⁴⁾ straipsnyje yra numatyta atsakomybė už minėtame įstatyme nustatytos prevencinės poveikio priemonės pažeidimą. Gali būti skiriama bauda nuo vieno iki trijų tūkstančių litų bauda arba administracinis areštas nuo dešimties iki trisdešimt parų.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 60-2138.

Su organizuo tu nusikalstamumu kovojantys pareigūnai teigia, jog Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas, iki šiol buvęs pakankamai veiksmingas instrumentas kovojant su šia nusikaltimų rūšimi, tačiau jau ima prarasti savo efektyvumą. Nors šiais metais šis įstatymas buvo taikytas 484 kartus, tačiau norint pakirsti ekonominį nusikalstamo pasaulio potencialą, reikalingi jau kitokie teisiniai svertai⁸⁷.

Autoriaus nuomone, šis Organizuoto užkardymo įstatymas yra tinkamas taikyti tuomet kai siekiama asmenį izoliuoti nuo kitų nusikalstamas veikas darančių asmenų. Be abejo pasiekiamas tam tikras efektas, bet jis trumpalaikis.

K. Šimkaus nuomone, viena iš svarbiausių organizuoto nusikalstamumo gyvybingumo aplinkybių yra korupcija, nes jos pagalba yra neutralizuojami bei panaudojami valstybės pareigūnai⁸⁸. Anot jo, valstybinis ar politinis veikėjas nebūtinai turi būti korumpuotas, pakanka ir to, kad jis tampa pasyvus bei atsisako nuo konfrontacijos. Nusikalstamos organizacijos nariai nuolat ieško kelių į valstybinio valdymo ir teisėsaugos sferas, įtraukdamos į nusikalstamą veiklą jų atstovus, taip pat darant poveikį kovos su organizuo tu nusikalstamumu strategijai bei taktikai. Tai koki u būdu valstybės pareigūnai yra įtraukiami į nusikaltėlių vykdomą neteisėtą veiklą? Tam yra nusikaltėlių numatyta vykdomų priemonių sistema, kuri įgyvendinama tam tikrais veiklos etapais. Pirmiausia yra ieškomas kandidatas, išsamiai išstudijuojamas jo gyvenimo būdas, žalingi įpročiai, silpnieji charakterio bruožai ir t.t. Vėliau užmezgamas kontaktas, pavyzdžiui tose vietose, kur dominantis asmuo leidžia laisvalaikį. Antrajame etape, siekiama sustiprinti naują pažintį, suteikiant nedideles paslaugas ar paskolą. Trečiajame etape, „dėmesys” dominančio asmens atžvilgiu tampa labai sustiprintu, kas daro kandidatą priklausomu. Ir paskutiniame etape sudaroma tokia situacija, kai kandidatas be jokio spaudimo sutinka sudaryti nusikalstamą sandorį. Tuo pačiu stengiantis išvengti, kad kandidatas nepajustų „moralinės įtampos ar priklausomumo jausmo”, o santykiai plėtojami abipusės simpatijos ir draugiškumo atmosferoje. Skiriamos kelios kovos su organizuo tu nusikalstamumu kryptys: informacijos rinkimas, apsirūpinimas konkrečių baudžiamųjų bylų įrodymais bei atitinkamų policinių operacijų organizavimas. Organizuoto nusikalstamumo atstovai aplamai vykdydami savo neteisėtą veiklą dažniausiai laikosi konspiratyvumo principo, kas apsunkina galimybes atskleisti, kas yra vykdytojai, organizatoriai ir pan. bei jų ryšius. Todėl viena iš kriminalinės policijos krypti u kovoje su organizuo tu nusikalstamumu yra apsirūpinimas informacija, kuri leistų sėkmingai tirti bei prognozuoti nusikalstamų organizacijų veiklą. Tuo tikslu yra vykdomas operatyvinis sekimas. Operatyvinis sekimas – tai operatyvinės veiklos metodas, kai informacija gaunama

⁸⁷ <http://www.policija.lt/pranesimai/pranesimas.php?id=5782>

⁸⁸ Šimkus K. Operatyvinės veiklos panaudojimo kovoje su organizuo tu nusikalstamumu problemos ir perspektyvos //LPA mokslo darbai. – Vilnius, 1994. T. 2. P. 101-106.

slaptai, tiesiogiai stebint objektą⁸⁹. Skiriamas yra strateginis ir taktinis operatyvinis sekimas. Strateginis operatyvinis sekimas – tai ilgalaikis ir pastovus asmenų stebėjimas, siekiant surinkti visapusišką ir objektyvią informaciją apie jų veiklą, kuri nėra susijusi nusikalstama veikla. Taktinis operatyvinis sekimas atliekamas, kuomet jau yra pakankamai ištirta toji nusikalstama organizacija, bet būtina nustatyti konkrečius įrodymų šaltinius ir suplanuoti atitinkamas operacijas realizuojant operatyvinį tyrimą. Reikia paminėti, jog operatyvinė informacija kaupiama ir analizuojama taip pat atliekant prevencinę žvalgybą, t.y. kai operatyvinė informacija panaudojama prognozuojant, numatant atitinkamas valstybės poveikio priemones, siekiant užkirsti kelią naujoms organizuoto nusikalstamumo pasireiškimo formoms.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 metų Sausio mėnesio 15 dienos nutarimu buvo priimta organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa⁹⁰.

Organizuotas nusikalstamumas ir su juo susijusi korupcija – socialinis reiškinys, todėl šia programa numatoma organizuoti jų kontrolės bei prevencijos sistemą, apimančią kompleksą nacionalinio ir transnacionalinio lygmens teisinių, organizacinių, socialinių, ekonominių, politinių, informacinių analitinių bei kitokių priemonių.

Be programoje nustatytos jos paskirties ir yra pateikiama organizuoto nusikalstamumo atsiradimo Lietuvoje priešistorė, kad organizuoto nusikalstamumo ištakos yra nelegali ekonominė veikla.

Kaip teigiama šiame dokumente, organizuotas nusikalstamumas beveik visada susijęs su korupcija, todėl kelia tam tikrą pavojų šalies valdymo sistemai, politiniam saugumui. Organizuotų nusikalstamų grupuočių ir korumpuotų valdininkų simbiozė gali reikštis priimant teisės aktus, palankius kriminalinėms struktūroms, „globojant“ naftos, alkoholio, tabako, ginklų, narkotikų kontrabandą, prostitucijos verslą, prekybą vogtais automobiliais, nevykdant organizuotų nusikalstamų grupuočių lyderių baudžiamojo persekiojimo arba vykdant jį netinkamai ir panašiai.

Pateikiama organizuoto nusikalstamumo sąvoka, pritaikyta būtent šiai programai: „organizuotas nusikalstamumas šioje programoje – sudėtinga sistema įvairių ryšių bei santykių tarp nusikalstamų grupių, jų narių, vykdančių nusikalstamą veiklą (dažniausiai kaip verslą) ir siekiančių užtikrinti šios veiklos saugumą pareigūnų papirkimu bei korupcija”.

Organizuotas nusikalstamumas – itin latentinis socialinis reiškinys, todėl nustatyti, kiek Lietuvoje veikia organizuotų nusikalstamų grupuočių, sunku. Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 1997 metais Lietuvoje veikė apie 30 nusikalstamų grupuočių, maždaug trečdalis jų turėjo palyginti sudėtingą hierarchinę struktūrą.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2633.

⁹⁰ Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa // Valstybės žinios. 1999, Nr.10-220.

Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis šiuo metu šalyje gyvena apie 500 piliečių, vienaip ar kitaip susijusių su organizuotu nusikalstamumu⁹¹. Lietuvos kriminalinės policijos duomenimis šalyje 2005-12-31 dienai veikė 9 aukštesnio lygio organizuotos nusikalstamos grupės, turinčios 267 narius, 35 žemesnio lygio organizuotos grupės, turinčios 460 narių ir 70 nusikalstamų grupių, nepilnai atitinkančių organizuotas nusikalstamas grupes apibūdinančius požymius, turinčios 739 narius. Organizuotų nusikalstamų grupių pasiskirstymas pagal apskritis yra toks: Vilniaus apskrityje veikė jų 12, Kauno apskrityje – 3, Šiaulių apskrityje – 2, Panevėžio apskrityje – 16, Alytaus apskrityje – 3, Marijampolės apskrityje – 2, Tauragės apskrityje – 3, Telšių apskrityje – 2, Utenos apskrityje – 1 organizuota nusikalstama grupė.

Kaip teigiama apžvalgoje, organizuotų nusikalstamų grupuočių daromų nusikalstamų veikų pobūdis išlieka nepakitęs palyginus su 2004 metais. Šalyje veikiančios grupuotės, kaip ir ankstesniais metais, užsiima turto prievartavimu, a/m vagystėmis, plėšimais. Atskirai aptariant nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis medžiagomis, Lietuvos kriminalinės policijos biuro duomenimis ONG per 2005 metus padarė 59 tokius nusikaltimus. Lietuvos kriminalinės policijos biuro ir apskričių ONTT padaliniai per 2005 metus tyrė 359 nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis (LR BK 259-266).

Organizuotos nusikalstamos grupuotės keičia veiklos profilį ir „bendradarbiauja“ su daugiau nei 20 pasaulio valstybių nusikaltėliais. Lietuvos kriminalinės policijos biuro Organizuoto nusikalstamumo tyrimo vyriausiosios valdybos pareigūnų teigimu, kiekvienais metais plečiasi ir organizuotų grupuočių veiklos geografija. Prieš dvejus metus policija fiksavo mūsų nusikaltėlių kontaktus su 21 užsienio valstybės „kolegomis“. Šiomet lietuviškas organizuotas nusikalstamas grupuotes sieja kontaktai jau su 26 šalimis. Aktyviausiai bendra nusikalstama veikla užsiimama su Vokietijos, Rusijos, Didžiosios Britanijos, Baltarusijos, Latvijos, Ispanijos, Lenkijos, Olandijos nusikaltėliais.

Lietuvos policijai per pastaruosius penkerius metus išskaidžius ne vieną stambų organizuotą nusikalstamą susivienijimą, smulkesnės grupuotės ėmė keisti veiklos taktiką. Jei prieš keletą metų pagrindiniu organizuotų nusikaltėlių finansų šaltiniu buvo turto prievartavimas ir automobilių vagystės, tai pastaruoju metu didžiąją dalį veiklos sudaro prekyba narkotikais.

Tačiau naujausios organizuoto nusikalstamumo tendencijos yra šios: šie nusikaltėliai panaudodami korupciją bet kokiais būdais stengiasi patekti ir tokiu būdu įsitvirtinti valstybės valdžios institucijose. Tai daroma bandant patiems patekti į šias institucijas arba įtakoiant sau palankių asmenų į aukštas pareigas paskyrimą. Pavyzdžiu galėtų būti rinkimų į Kauno miesto savivaldybės tarybą, įvykusių 2002 metais gruodžio 22 dieną, rezultatai – tarybos nariu tapo

⁹¹ <http://www.policija.lt/pranesimai/pranesimas.php?id=5782> prisijungimo laikas 2006-10-16.

nusikalstamo pasaulio autoritetu vadinamo Henriko Daktaro sūnus Enrikas Daktaras. Jo apsisprendimą rėmė Seimo narys Vytautas Šustauskas, kurio vadovaujamos Lietuvos laisvės sąjungos sąraše miesto tarybos nariu ir buvo išrinktas E. Daktaras. Praėjus daugiau kaip mėnesiui po rinkimų, šis asmuo teigė, jog po metų darbo Kauno savivaldybėje spręsiąs, ar siekti Seimo nario mandato⁹². Tačiau 2003 metais E. Daktaras buvo suimtas įtariant narkotikų kontrabanda stambiu mastu ir netikrų pinigų įgijimu, laikymu ir platinimu. Jis ir kiti su juo nuteisti jaunuoliai buvo sulaikyti minėtų metų balandžio mėnesį. Operacija buvo atlikta Lietuvos teisėsaugininkams bendradarbiaujant su JAV specialiųjų tarnybų agentais. Bylos duomenimis, jaunuoliai į Ameriką greituoju paštu siuntė „Ecstasy“ tabletes bei apie 10 tūkst. padirbtų JAV dolerių. Narkotikai ir pinigai buvo slepiami maisto produktuose ir kituose daiktuose. Teismo buvo nuteistas 6 metams dėl psichotropinių medžiagų kontrabandos ir netikrų pinigų platinimo, pripažinus nusikaltimų organizatoriumi. 2006 metų lapkričio 24 dieną Enrikas Daktaras, buvęs Kauno miesto savivaldybės tarybos nariu, buvo paleistas į laisvę lygtinai⁹³.

Kitas pavyzdys galėtų būti tyrime dalyvavusių pareigūnų pateikti duomenys, jog vienoje baudžiamojoje byloje Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnybos komisaras kartu su muitinės pareigūnais bei kitais asmenimis kontrabandos būdu gabeno į Lietuvos Respubliką spiritą bei cigaretes (Priedas Nr.1).

Autoriaus nuomone, tai yra rimtas pavojaus signalas valstybei.

Užkirsti kelią organizuotam nusikalstamumui bei korupcijai Lietuvoje bandoma nuo 1992 metų: Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė Nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijai (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 3 d. nutarimas Nr. 313 „Dėl nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje koncepcijos“), kurioje pažymėta, kad viena iš prioritetinių (strateginių) nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės kryptių - pakirsti (suardyti) ekonominių organizuoto nusikalstamumo (grupių) potencialą; parengtos ir įgyvendinamos specialios programos bei priemonės – Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 954 „Dėl Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos“ (Žin., 1993, Nr. 72-1355), antikorpucinių priemonių planas, kuriam pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 15 d. nutarimu Nr. 356 „Dėl priemonių nusikaltimų, susijusių su korupcija, kontrolei ir prevencijai gerinti“ (Žin., 1996, Nr. 27-660), ir kt. Parengtos būtinos teisinės sąlygos vykdyti šias programas bei priemones: Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas papildytas skirsniais apie atsakomybę už nusikaltimus ūkininkavimo tvarkai, finansams, valstybės tarnybai,

⁹² <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=1856537&categoryID=7&ndate=1043791200> prisijungimo laikas 2006-12-11.

⁹³ <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=11320617&categoryID=5995&ndate=1164319200> prisijungimo laikas 2006-12-12.

parengti ir priimti turto deklaravimo, viešųjų ir privačių interesų derinimo, organizuotų nusikaltimų užkardymo ir kiti įstatymai, kuriami pagrindiniai ekonominių nusikaltimų prevencijos bei kontrolės subjektai (mokesčių administravimo, audito, ekspertinės institucijos), rengiamos mokslinės, metodinės, informacinės ir kitokios sąlygos geriau atskleisti tokius nusikaltimus.

Tačiau konstatuojama, jog dėl nepakankamo nurodytųjų programų bei priemonių svarbos suvokimo ir ypač finansinių išteklių stokos ne visos jos buvo tinkamai įgyvendintos. Neatsižvelgta ir į tai, kad organizuotas nusikalstamumas – ne vien nacionalinė, bet ir tarptautinė (transnacionalinė) problema. Jaučiama, kad Lietuvos neaplenkia ir organizuotas nusikalstamumas Rytų ir Vakarų (transnacionalinis nusikalstamumas).

Programoje numatyta, jog bus įgyvendinama 3 etapais. Trečiasis etapas – 2005 metai. Turi būti nustatomos naujos organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos bei kontrolės kryptys, vertinamos ir tikslinamos atsižvelgiant į naujas sąlygas bei perspektyvas įgyvendinamos priemonės.

Priemonės ekonominės (ūkinės) ir finansinės veiklos srityse:

- tobulinti kontrolės mechanizmus, trukdančius legalizuoti nusikalstamu būdu įgytas lėšas;
- tobulinti neteisėtu būdu įgytų lėšų ir turto legalizavimo prevencijos ir kontrolės sistemą.

Socialinės prevencijos priemonės:

- sukurti socialinės pagalbos sistemą, ribojančią naujų asmenų įtraukimą į nusikalstamas organizacijas. Šios priemonės turinys - kurti smulkaus verslo programas didžiausio nedarbo regionuose. Kaip žinia, svarbus nusikalstamumą lemiantis veiksnys yra žmonių neužimtumas. Kriminologinių tyrimų duomenimis, žmogui, neturinčiam socialiai naudingo užsiėmimo, padidėja tikimybė ir rizika nusikalsti.

Teisinės organizacinės (teisėsaugos) priemonės:

- diegti mokslo ir technikos laimėjimus, padedančius atskleisti ir tirti organizuotus nusikaltimus. Ketinama įsigyti lazerinę ir kitokią optinę techniką, skirtą pirštų atspaudų paieškai, kelti teisėtvarkos institucijų darbuotojų, kovojančių su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija, kvalifikaciją. Todėl būtina organizuoti šiems darbuotojams specialius kursus ir pratybas, parengti tokių kursų organizavimo metodinę medžiagą, nuolat organizuoti konsultacijas ir stažuotes šiems pareigūnams.

Tarptautinio bendradarbiavimo priemonės:

- derinti kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija Baltijos valstybėse veiksmus;
- rūpintis glaudesniu tarpvalstybiniu bendradarbiavimu kovojant su organizuotu

nusikalstamumu. Pasirašyti Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos bendradarbiavimo kovojant su terorizmu, nelegalia narkotikų apyvarta ir organizuotu nusikalstamumu sutartį;

- organizuoti tarptautines konferencijas kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija tobulinimo klausimais.

Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa yra naujesnis, dokumentas, nes jis priimtas 2003 metais. Joje pažymėta, jog organizuoto nusikalstamumo prevencija ir kontrolė yra viena iš prioritetinių kovos su nusikalstamumu sričių.

Organizuotas nusikalstamumas daro griaujamąjį poveikį daugeliui valstybės gyvenimo sričių ir vertybių, diskredituoja visuomenės politinę ir teisinę sistemas, mažina pasitikėjimą valdžia, stabdo verslo plėtrą, o nekontroliuojamas gali sukelti visuotinės kriminalizacijos grėsmę. Todėl organizuoto nusikalstamumo prevencija ir kontrolė pripažįstama viena iš svarbiausių prioritetinių krypčių.

Organizuotas nusikalstamumas pasireiškia įvairiomis kriminalinės veiklos formomis (turtiniai, smurtiniai nusikaltimai, prekyba narkotikais, prekyba žmonėmis, teroristiniai aktai ir kita), todėl organizuoto nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei taikomos atitinkamų nusikalstamumo rūšių prevencijos ir kontrolės nuostatos, taip pat keliami šie uždaviniai:

- 1) griauti ekonominį organizuotų nusikalstamų grupuočių potencialą, nusikalstamo verslo ir vidaus organizacinę infrastruktūrą bei ryšius, kitus organizuotos nusikalstamos veiklos pagrindus, ypatingą dėmesį skiriant vadovaujančioms ir organizuojančioms grupuočių grandims;
- 2) sukurti veiksmingą kontrolės mechanizmą, trukdantį legalizuoti nusikalstamu būdu įgytas lėšas;

Antrame punkte, kaip matome kalbama, apie kontrolės mechanizmo sukūrimą. Tuo tarpu prieš tai minėtoje programoje – apie tokios priemonės tobulinimą. Autoriaus nuomone, šioje situacijoje išvelgtinas prieštaravimas. Išeitų taip, kad 1999 metais toks kontrolės mechanizmas egzistavo, tereikėjo patobulinti, o 2003 metais nurodomas dar tik uždavinys sukurti jį.

- 3) aktyvinti teisėsaugos, finansų ir kontrolės bei kitų suinteresuotų institucijų veiklą, nukreiptą prieš organizuotas nusikalstamas grupuotes, užtikrinti jų bendradarbiavimą, įgyvendinti atsakomybės neišvengiamumo principą;

- 4) skirti ypatingą dėmesį ir imtis būtinų teisinių, administracinių, organizacinių, finansinių bei kitokių priemonių siekiant neleisti išsiplėsti organizuoto nusikalstamumo mastams ir juos mažinti;

- 5) vykdant organizuoto nusikalstamumo kontrolę, itin atidžiai vertinti taikomas poveikio priemones, ar jos atitinka žmogaus teises, nes didelis šio nusikalstamumo pavojingumas negali būti pagrindas taikyti ypatingas priemones, kurias pažeistų žmogaus teises;

6) sudaryti kriminalinio verslo ir pelno, nelegalių prekių bei paslaugų netoleravimo atmosferą visuomenėje, siekti užsitikrinti visuomenės palaikymą ir bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis;

7) atsižvelgiant į tarptautinį organizuoto nusikalstamumo pobūdį, daug dėmesio skirti tarptautiniam teisėsaugos, kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimui.

Šios programos iškelti uždaviniai, autoriaus nuomone, yra deklaratyvūs. Išskyrus 2, 7 punktus, nieko konkrečiau ir galimai efektyvaus nesiūloma. Visa tai leistų teigti, jog valstybės požiūris į organizuoto nusikalstamumo kovą su ja ir prevenciją nacionaliniu lygmeniu yra tikrai formalus. Galima kelti prielaidas, spėlioti kodėl taip yra. Lietuvos Respublikos gyventojai labiausiai korumpuotomis laiko būtent valstybės valdžios institucijas. Neretai per žiniasklaidos priemones tenka išgirsti apie valstybės politikų piktnaudžiavimą valstybės tarnyba, korupcinius atvejus ir pan. Todėl visai neatmestina galima organizuotų nusikaltėlių aukščiausiesiems valstybės pareigūnams, kurie tvirtina šias prevencijos programas, įtaka.

Tarptautinis bendradarbiavimas yra labai svarbus momentas kovoje su nusikalstamumu. Apie jo būtinybę ir svarbą kalbama abiejose programose. „Organizuoto nusikalstamumo bei korupcijos prevencijos ir kontrolės sistema gali būti veiksminga tik tada, jeigu bus numatytos ne tik nacionalinės, bet ir dvišalės, regioninės (Baltijos bei Europos valstybių) bei platesnio masto tarptautinio bendradarbiavimo priemonės” (4.7 punktą Org. N. ir korupc. Prev. progr).

Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą buvo priimta 2000 m. gruodžio 12 – 15 d. Palerme (Italija), Lietuvos Respublikos ratifikuota 2002 m. kovo 19 d.⁹⁴. Pagrindinis jos tikslas yra skatinti valstybių bendradarbiavimą siekiant užkirsti kelią tarptautiniam organizuotam nusikalstamumui ir veiksmingiau su juo kovoti. Šiame teisės akte pateikiamos tokios sąvokos kaip, kas yra organizuota nusikalstama grupė, nusikalstamu būdu įgytos pajamos, sunkus nusikaltimas ir pan. 3 straipsnis nustatydamas taikymo sritį įpareigoja valstybes imtis priemonių, jog būtų priimamais nacionaliniais teisės aktais kriminalizuojamos šios veikos: nusikalstamu būdu įgytų pajamų plovimas, korupcinės veikos, dalyvavimas organizuotoje nusikalstamoje grupėje ir kt. Tarptautinis bendradarbiavimas galimas: konfiskavimo tikslu (13 strp.), ekstradicijos srityje, teikiant tarpusavio teisinę pagalbą. Teisėsaugos institucijų bendradarbiavimui paskirtas 27 konvencijos straipsnis. Siekiama:

- sustiprinti ryšius tarp kompetentingų institucijų, įstaigų ir tarnybų bei, kur reikia, sukurti tokius ryšius, kad būtų galima palengvinti patikimą ir greitą pasikeitimą informacija apie visus nusikaltimų, kuriems taikoma ši Konvencija, aspektus, įskaitant, jei suinteresuotoms valstybėms, šios Konvencijos Šalims, tai atrodo reikalinga, ryšius su kito pobūdžio baudžiamąja veikla;

⁹⁴ Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51-1933.

- bendradarbiauti su kitomis valstybėmis, šios Konvencijos šalimis, tiriant nusikaltimus, kuriems taikoma ši Konvencija, siekiant išaiškinti:
 - a) asmenų, įtariamų dalyvavus padarant tokius nusikaltimus, tapatybę, buvimo vietą ir veiklą arba kitų susijusių asmenų buvimo vietą;
 - b) nusikalstamu būdu įgytų pajamų ar turto, gauto padarius tokius nusikaltimus, judėjimą;
 - c) turto, įrengimų ar kitų priemonių, naudotų ar ketintų naudoti padarant tokius nusikaltimus, judėjimą;
 - d) pateikti prireikus būtinus daiktus ar būtiną kiekį medžiagų analizei ar tyrimui atlikti;
 - e) užtikrinti efektyvų bendradarbiavimą tarp jų kompetentingų institucijų, įstaigų ir tarnybų ir skatinti pasikeitimą darbuotojais ir kitais ekspertais, įskaitant ryšio pareigūnų paskyrimą, jei tik tam sudarytos dvišalės sutartys ar susitarimai tarp valstybių, šios Konvencijos Šalių;
 - f) keistis informacija su kitomis valstybėmis, šios Konvencijos Šalimis, apie konkrečias organizuotų nusikalstamų grupių naudojamas priemones ir metodus, įskaitant atitinkamais atvejais apie maršrutus ir transporto priemones bei suklastotų asmens duomenų, pakeistų ar suklastotų dokumentų ar kitų priemonių veiklai nuslėpti naudojimą;
 - g) keistis informacija ir koordinuoti administracines ir kitas priemones, kurių imamasi prireikus ankstyvam nusikaltimų, kuriems taikoma ši Konvencija, išaiškinimui.

Autoriaus nuomone, tokia bendradarbiavimo forma, kuomet keičiamasi turima informacija, teikiama kitokia būtina pagalba, leidžia apjungti kelių valstybių bendras pastangas kovojant su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu yra tikrai efektyvi, todėl ji būtina. Viena valstybė kovoti su organizuotais nusikaltėliais, kurių nusikalstama veikla neapsiriboja jos teritorija yra tikrai nepajėgi. Be to, palaikant ryšius su kitomis valstybėmis, galima perimti jų turimą patirtį ir panaudoti savoje valstybėje.

Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą remia valstybių apsisprendimą sudaryti dvišales bei daugiašales sutartis siekiant užmegzti tiesioginę teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą (27 str. 2 d.). Lietuvos Respublikos Vyriausybė dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu yra sudariusi dvišales bendradarbiavimo sutartis su šiomis valstybėmis: Lenkijos Respublika, Vokietijos Federacine Respublika, Turkijos Respublika, Vengrijos Respublika, Kazachstano Respublika, Uzbekistano Respublika. Apžvelgus jas galima apibendrintai išvardinti bendradarbiavimo formas. Valstybės sudariusios dvišales sutartis, išskyrus tam tikrus atvejus, viena kitai įsipareigoja:

- 1) Keistis informacija apie:
 - a) asmenis, kurie priklauso arba kurie yra įtariamai, jog priklauso organizuotoms nusikalstamoms grupėms;

- b) nusikalstamas grupės ir susivienijimus, jų struktūras, būdingus asmenų elgesio bruožus bei tų grupių veiklą, nusikalstamus ryšius;
- c) nusikaltimų laiką, vietą ir padarymo būdą, nusikaltimo objektą bei teisės normas, kurios buvo pažeistos, taip pat apie nusikaltimų prevencijai naudotas priemones;
- 2) kitos Šalies prašymu atlikti atitinkamus veiksmus ir nedelsiant vykdyti kartu suderintus operatyvinius veiksmus;
- 3) keistis patirtimi ir informacija, ypač apie kovos su organizuotu nusikalstamumu metodus, taip pat apie naujas nusikalstamos veiklos formas, organizuoti tarptautines konferencijas, seminarus;
- 4) keistis tiriamųjų kriminalistikos ir kriminologijos darbų rezultatais;
- 5) teikti viena kitai informaciją apie su nusikaltimo vykdymu susijusius daiktus arba daiktų pavyzdžius, taip pat priemones kovai su nusikalstamumu;
- 6) organizuoti keitimąsi ekspertais profesiniam tobulinimuisi, ypač kriminalistinės technikos bei kovos su nusikaltimais metodų srityje, keitimąsi profesine literatūra bei kitomis publikacijomis, susijusiomis su sutarties objektu.

Turima išankstinė informacija leidžia užkirsti kelią planuojamiems nusikaltimams įvykti, padeda atskleisti juos ir to pasekoje padėti įgyvendinti atsakomybės neišvengiamumo principą. Būtent dvišalės ar daugiašalės bendradarbiavimo tarpvalstybinės sutartys yra tai kas būtina siekiant pakirsti organizuotų nusikaltėlių vykdomą neteisėtą veiklą.

Baltijos jūros regiono valstybių kovos su organizuotu nusikalstamumu projektas (Baltic Sea Task Force on Organized Crime)

Į šį bendradarbiavimo projektą įtrauktos visos valstybės, kurios yra geografiškai išsidėsčiusios aplink Baltijos jūrą. Pagrindinis siekis yra sustiprinti gebėjimus vykdyti prevenciją ir kovoti su organizuotu nusikalstamumu palaikant glaudų valstybių teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą. Stebėtojų statusą turi Europos Komisija, Europolas, Interpolas ir kt.⁹⁵ Yra įsteigtas, operatyvusis komitetas, kurio paskirtis rūpintis – praktiniu pasikeitimo informacija įgyvendinimu ir apie bendrų konkrečių skubių priemonių taikymą informuoti valstybes nares. Ekspertų grupės veikiančias prie komiteto sudaro specialistai, kurie dirba su specifinėmis temomis, tokiomis kaip narkotikai, nelegali migracija, pinigų plovimas, organizuotos nusikalstamos grupuotės.

Šiame bendradarbiavimo projekte yra išskiriami šie pagrindiniai tikslai⁹⁶:

⁹⁵<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/balticseataaskforce/home.nsf/pages/C64C48264ED3AC21C2256F71004F7BD3?opendocument> prisijungimo laikas: 2006 10 16.

⁹⁶<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/balticseataaskforce/home.nsf/pages/E729CEFEF103E144C2256F71005089CE?opendocument> prisijungimo laikas: 2006 10 16.

1. Sutelkti dėmesį nusikaltimams, kurie susiję su užsienio valstybių nusikalstamomis grupuotėmis, narkotikais, prekyba moterimis, nelegalia migracija, prekyba ginklais, vogtų transporto priemonių gabenimu, pinigų plovimu;
2. Tobulinti keitimosi informacija sistema;
3. Didinti pareigūnų skaičių dirbančių šioje srityje;
4. Užtikrinti, kad taikomos priemonės atitiktų aukštus etikos standartus.

Kaip teigiama Korupcijos situacijos įvertinimo Baltijos jūros Regione ataskaitoje (*Situation Report on Corruption in the Baltic Sea Region*⁹⁷), korupcija yra viena iš pagrindinių priežasčių dėl ko kovoti su organizuotu nusikalstamumu yra labai sunku. Konstatuojama, jog tarptautinis bendradarbiavimas kovoje su organizuotu nusikalstamumu bus neefektyvus, jeigu nebus kovojama ir su korupcija tuo pačiu. Štai kodėl šio projekto dalyvių veiklos viena iš sferų yra kova su korupcija.

Kalbant apie korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo įtaką teisėsaugos institucijoms, reikėtų paminėti, jog ji ypač sustiprėja tuomet kai kovojančios su nusikalstamumu institucijos susiduria su materialinėmis - techninėmis aprūpinimo problemomis. Esant tokioms sąlygoms, išivyrėja korupcija, nes nusikaltėliai yra suinteresuoti duoti kyšius, o kova su nusikalstamumu pradama tik imituoti⁹⁸. Neretai organizuoti nusikaltėliai daro įtaką pareigūnams ir naudodami psichinę prievartą, pavyzdžiui, grasindami nužudyti šeimos narius. Kiekvienas normalus žmogus įspėtas apie tai, kad bus nužudyti jo artimieji, jeigu nevykdys jų reikalavimų, ko gero paklus teikiamiems nurodymams. Avanesovas kovai su korupcija siūlo vykdyti norinčių dirbti teisėsaugos institucijose, asmenų atranką, kurie pasižymėtų sąžiningumu, užtikrinti tinkamas darbo sąlygas, kelti darbuotojams atlyginimus. Tuo tarpu pareigūnai, kurie dirba su organizuotais nusikaltėliais, ateityje gretimoje turėtų būti atrenkami tik tie, kurie nėra sukūrę šeimų. Ieškomos naujos tinkamos kandidatūros, pravedami apmokymai. Tokiu būdu nusikaltėliams bus sunkiau paveikti pareigūnus.

Autoriaus nuomone, tokie siūlymai, ypač pastarasis, naudos jokios neatneš. Tai, kad pareigūnai nebus sukūrę šeimų ir tokiu būdu bus sunkiau paveikti yra netiesa. Nepamirškime, jog yra ir kiti artimieji kaip tėvai.

Rusų kriminologų nuomone, vykdyti organizuoto nusikalstamumo prevenciją ir kontrolę šiuolaikinės visuomenės sąlygomis yra labai sudėtinga užduotis⁹⁹. Todėl būtina:

- Šalinti krizinius reiškinius ekonomikos, socialinės politikos, teisėsaugos institucijų srityje ir veikloje, jei tai egzistuoja konkrečioje valstybėje;

⁹⁷<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/balticseataaskforce/home.nsf/pages/AF0834AAAB5057BCC2256F710046AFFC?Opendocument> prisijungimo laikas: 2006 10 16.

⁹⁸ Аванесов Г. А. и др. Криминология. Москва: Юрити-дана, 2005, С. 425-426.

⁹⁹ Давыдов. Я.В. Криминология. Подольск: Приор-Издап, 2006, С. 10.

- taikyti priemones užkertančias organizuotiems nusikaltėliams patekti į valstybės valdžios bei teisėsaugos institucijas;
- sugriežtinti baudžiamąją atsakomybę už organizuotų nusikalstamų grupuočių, bei nusikalstamų susivienijimų kūrimą;
- kontroliuoti piniginių srautų judėjimą;
- užtikrinti, sustiprinti saugumą asmenų dirbančių teisėsaugos institucijose, valstybės valdžios institucijose, kurie yra tapę pasikėsینimo objektais;
- vykdyti glaudų tarptautinį bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis bei tarptautinėmis organizacijomis kovoje su organizuotu nusikalstamumu;
- garantuoti visapusišką pagalbą ir apsaugą asmenims, teikiantiems pagalbą teisėsaugos institucijoms kovoje su minėtu nusikalstamumu.

Visuomenės informavimas apie kovos su organizuotu nusikalstamumu rezultatus, jų teismo proceso rodymas per visuomenės informavimo priemones, straipsniai apie tai, gali atnešti naudos, nes visuomenė matydama, jog vyksta efektyvi kova su šiais nusikaltėliais –ji taptų aktyvesnė ir tikėtina, jog teiks pagalbą teisėsaugos institucijoms. Be abejo, tokiu atveju, tokiems asmenims turi būti užtikrinamas saugumas, teikiama kitokia parama. Tokia priemonė yra numatyta Rusijos Federacijos nusikalstamumo prevencijos programose¹⁰⁰.

Svarbiu rūpesčiu turėtų būti ir teisėjų saugumo užtikrinimas. Šiuo metu teisėjų nepriklausomumas užtikrinamas materialine prasme, t.y. tuo, kad jie gauna didesnę atlyginimą nei dauguma visuomenės narių. Bet to yra maža. Teisėjo vaidmuo priimant nuosprendį organizuoto nusikalstamumo atstovams yra ne mažiau pavojingas nei operatyvininkų, kurie sulaikinėja tokius asmenis. Rusų autoriai siūlo steigti su sustiprinta apsauga atskirus specialius teismus šioms byloms nagrinėti, nes kitokiu atveju teismų nuosprendžiai gali būti priimami ne vadovaujantis teisingumu, o asmenine baime, baime sulaukti keršto iš nusikaltėlių pusės¹⁰¹.

Kaip teigiama Europolo internetiniame tinklalapyje pateiktame dokumente „Europos Organizuoto Nusikalstamumo Grėsmės Įvertinimas 2006“ ([European Organised Crime Threat Assessment 2006](#)¹⁰²), Kriminalinės nusikalstamos grupuotės Europoje yra žinomos kaip naudojančios korupciją dėl dviejų pagrindinių priežasčių: siekiant sumažinti riziką arba įgyti įtaką savo vykdomos nusikalstamos veiklos srityje (saugios aplinkos savo veiklai vykdyti sukūrimui), arba kaip atskiras nusikalstamas aktas siekiant finansinės naudos. Visa tai daroma su tikslu išlikti nenustatytiems, išvengti teisėsaugos pareigūnų vykdomų tyrimų ar netgi nuteisimo. Korupcija yra siejama su gaunamos tiek materialinės arba nematerialinės naudos mainais tarp dviejų suinteresuotų šalių.

¹⁰⁰ Бурлаков. В.Н. Криминология. Санкт-Петербург: Питер Бук, 2002, С. 393.

¹⁰¹ Аваиесов Г. А. и др. Криминология. Москва: Юрители-дана, 2005, С. 426.

Organizuotų nusikaltėlių naudojama korupcija gali pasireikšti skirtingais lygiais Europos Sąjungoje: nuo menkos/smulkios korupcijos iki įtakos korumpuotiems politikams ar aukšto lygio pareigūnams. Pastarųjų pareigūnų korumpuotumas yra pats pavojingiausias ir anot šio dokumento, kelia didžiausią grėsmę Europos Sąjungai, nes dažniausiai siejama su didelėmis pinigėmis sumomis, kurie duodami kaip kyšiai. Todėl kova tampa itin apsunkinta.

Įvairių ataskaitų duomenimis, daugelyje Europos šalių, labiausiai korupcija yra išplitusi statybų sektoriuje. Į tai turėtų atkreipti dėmesį valstybių nacionalinės teisėsaugos institucijos.

Konstatuojama, jog organizuotų nusikaltėlių neteisėta įtaka siekiant išvengti ikiteisminio tyrimo, baudžiamosios atsakomybės ar net nuteisimo laikoma didžiausia grėsme. Tokių nusikaltėlių bandymas paveikti žemesnio lygio pareigūnus, siekiant viso to išvengti yra mažiau pavojingas nei siekis įtakoti aukšto lygio teisėsaugos institucijų personalą, teisėjus, politikus ir viešojo sektoriaus tarnautojus. Tai gali pasireikšti ne vien duodant kyšį, bet taip pat įvairios naudos mainais, kurie gali būti nefinansinio pobūdžio, o tai apsunkina teisėsaugos institucijų kovą.

¹⁰² <http://www.europol.eu.int/publications/OCTA/OCTA2006.pdf>

IŠVADOS

Magistro darbe taikant pasirinktus metodus buvo pasiekti šiam darbui išskelti uždaviniai, t. y. atskleistos korupcijos bei organizuoto nusikalstamumo samprata, kilmė, raida bei požymiai; išnagrinėtos organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos sąsajos; atskleisti organizuotų nusikaltėlių daromos įtakos valstybės pareigūnams ypatumai; pateiktos dokumentų, reglamentuojančių prevenciją, analizė bei pastabos, prevencijos kryptys.

- Pasaulyje egzistuoja daugybė korupcijos apibrėžimų. Labiausiai paplitusi yra korupcijos definicija, kurioje pateikiamas korupcija laikomų nusikalstamų veikų sąrašas. Dažniausiai tai kyšininkavimas (kyšių davimas arba ėmimas), piktnaudžiavimas tarnybiniiais įgaliojimais, neteisėtas visuomeninių lėšų pasisavinimas, nepotizmas. Dėl šio reiškinio ypatumų kai kuriose valstybėse, prieita prie išvados, jog korupcijos sąvoka turi būti apibrėžta pagal nacionalinę teisę.
- Kriminologinėje literatūroje išskiriamos dvi korupcijos sampratos: siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme korupcija siejama tik su valstybės valdymo sritimi, būtent su vykdomąja valdžia. Tai yra vadinama klasikine korupcijos samprata. Kita prasme, ji apima ir privatų sektorių. Lietuvos Respublikos nacionaliniu lygmeniu priimtuose teisės aktuose šiuo metu vyrauja korupcijos samprata siaurąja prasme. Tai neatitinka šių dienų realijų, kadangi korupcija privačiame sektoriuje kelia rimtą grėsmę veikdama valstybinį sektorių.
- Korupcija = monopolija + diskrecija – atskaitomybė / etika. Tai tokia korupcijos formulė. Šių elementų buvimas leidžia tikėtis, kad tam tikroje valstybės gyvenimo srityje yra didesnė tikimybė korupcijai atsirasti.
- Organizuotą nusikalstamumą galima apibrėžti kaip socialinį reiškinį, susidedantį iš plataus spektro nusikalstamų veikų, kurias darbo pasidalijimo pagrindu daro asmenys, priklausantys patvarioms, tvirtos vidinės organizacijos ir turinčioms monopolistinių siekių ir korupcinių ryšių nusikalstamoms grupėms, kurių pagrindinis tikslas – didžiausio įmanomo pelno gavimas.
- Korupcija yra vienas iš organizuoto nusikalstamumo požymių. Šį požymį įvardijo daugelis atliktame tyrime dalyvavusių respondentų.
- Organizuoti nusikaltėliai, disponuodami turimomis lėšomis, naudoja korupciją valstybės tarnautojų, tarp jų ir teisėsaugos pareigūnų, veiklai įtakoti. Savivaldos institucijose korumpuotų valstybės pareigūnų tarpusavio santykiai dažnai vyksta mainų pagrindu, t. y. pareigūnai suteikia tam tikras paslaugas nusikaltėliams, o šie prieš tai duoda jiems kyšį arba padeda atbaidyti grasinančius įduoti teisėsaugai asmenis. Teisėsaugos institucijų

pareigūnams duodami kyšiai siekiant neutralizuoti juos, turint tikslą, kad padarytos nusikalstamos veikos nebūtų atskleistos, nenustatomi tas veikas padarę asmenys arba net apsaugoma nuo veikiančių toje sferoje konkurentų.

- Organizuoti nusikaltėliai paprastai turi pakankamai savo lėšų, todėl jas naudoja ir teisminiam procesui vilkinti.
- Policijos įstaigose korupcijos problema egzistuoja, tačiau atvejai kai nustatyti korumpuotų pareigūnų ryšiai su nusikaltėliais nėra dažni. Tokia situacija yra šiuo metu Lietuvoje. Tikėtina, kad šie ryšiai nėra atskleidžiami, ypač jei turima omeny su nusikaltėliais susijusius aukštus valstybės pareigūnus.
- Teisėjus bandoma papirkti ketinant paveikti jų priimamus sprendimus.
- STT pareigūnų nuomone, labiausiai korupcijos pažeistos sritys šiuo metu yra: viešųjų pirkimų sritis, policijos įstaigos, licencijų (leidimų), pažymų išdavimo, registravimo sritis.
- Generalinės prokuratūros pareigūnų nuomone, organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos atvejai dažniausiai pasitaiko šiose sferose/srityse: muitinės formalumų tvarkymo, privatizavimo, licencijų (leidimų), pažymų išdavimo, registravimo srityje. Toliau teisingumą įgyvendinančiose institucijose, policijoje, viešųjų pirkimų ir kitos sferose.
- Tiriant baudžiamąsias bylas susiduriama su įvairiomis įrodinėjimo problemomis.
- Nusikalstamas veikas dažniausiai padaro pagal einamas pareigas šie asmenys: vidutinio lygio vadovai ir vidutinės arba žemiausios grandies pareigūnai.
- Iškeltų organizuoto nusikalstamumo baudžiamųjų bylų, kuriose buvo korupcinio pobūdžio veikų požymių, skaičius nėra didelis. Tačiau jei iškeliamą baudžiamąją bylą, tai daugeliu atvejų jos pasiekia teismą ir kalti asmenys yra nuteisiami.

Prevenција

- Valstybės vykdoma antikorupcinė politika šiuo metu yra tam tikro sąstingio būsenos. Tai patvirtina nepakitęs 2005 metais bei 2006 metais tarptautinių ekspertų skirtas Lietuvos valstybei įvertinimas. Vadinamuoju korupcijos suvokimo indeksu matuojama, kiek tiriamojoje šalyje suvokiama egzistuojanti valstybės bei savivaldybių tarnautojų ir politikų korupcija ir jis siekia 4,8 balo. Tai reiškia, jog trūksta tik 0,2 balo, kad mūsų valstybė patektų tarp tų valstybių, kurios laikomos mažiau korumpuotomis.
- Išanalizavus kai kurias kovos su nusikalstamumu programas, autoriui susidarė įspūdis, jog jose didžioji dalis nuostatų yra deklaratyvios, pavyzdžiui, tai aiškiai matyti Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos išskeltuose organizuoto nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei skirtuose uždaviniuose. Be to, galiojantys su nusikalstamumo užkardymu susiję įstatymai yra tapę neveiksmingi, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas. Tai leidžia teigti, jog valstybės požiūris į

organizuoto nusikalstamumo kovą su ja ir prevenciją nacionaliniu lygmeniu yra tikrai formalus. Todėl neatmestina galima organizuotų nusikaltėlių aukščiausiesiems valstybės pareigūnams, kurie tvirtina šias prevencijos programas, įtaka.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgdamas į ankščiau išdėstytas išvadas, autorius pateikia šiuos pasiūlymus:

- Būtina parengti aiškų ir tikslų korupcijos apibrėžimą, apimantį ir privatų sektorių. Pavyzdys galėtų būti Europos Tarybos kovos su korupcija grupės apibrėžimas: „Korupcija - tai kyšininkavimas ir kitoks elgesys asmenų, kuriems valstybiniame arba privačiame sektoriuje yra pavestos tam tikros pareigos, susijusios su įpareigojimais, patikėtais jiems kaip turintiems valstybės pareigūno, privataus darbuotojo, nepriklausomo agento statusą arba kitokiais santykiais, ir kurių tikslas – bet kokia neteisėta nauda sau ir kitiems”.
- Tobulinti teisės aktus, kurie reglamentuoja nusikaltimų prevenciją, t. y. pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio pakeitimą, įvedant specialios teisėsaugos institucijų priežiūros sąvoką kaip prevencinę poveikio priemonę, jos turinį atskleidžiant antrajame skirsnyje. Jos esmė turėtų būti, kad asmenų, įtariamų dalyvavimu organizuotame nusikalstamume atžvilgiu, teisėsaugos pareigūnai turėtų teisę tikrinti įtariamo asmens finansinę padėtį ir turtą, siekiant nustatyti tų pajamų šaltinį. Tikrinamas galėtų būti ne tik pačio įtariamojo, bet ir jo sutuoktinio, vaikų bei paskutinius, tarkim, 5 metus kartu gyvenusių asmenų turtas. Nustatomas įtariamojo asmens vaidmuo ekonominėje veikloje ar jis susijęs su kokių nors firmų, finansinių institucijų veikla, tikrinami atitinkami dokumentai. Nustačius, kad asmens uždarbis neatitinka jo finansinės ir turtinės padėties, turėtų būti numatyta galimybė konfiskuoti visą užsiimant neteisėta veikla įgytą turtą. Ši prevencinio poveikio priemonė buvo įtvirtinta Italijos Respublikoje, priimtame įstatyme „Priemonės prieš mafiją”. Tai būtų veiksmingas žingsnis stiprinant kovą su organizuotu nusikalstamumu.
- Informacijos apie organizuotas nusikalstamas grupuotes, jų narius bei veiklą rinkimas, policinių operacijų vykdymas savojoje valstybėje tiek bendradarbiaujant su kitomis valstybėmis – svarbi priemonė kovojant su šia nusikalstamumo rūšimi. Taigi būtina jį tęsti, užmegzti ir plėtoti naujus kontaktus ir su kitomis užsienio valstybėmis.
- Siekti sumažinti monopoliją, nustatyti diskrecijos ribas, padidinti atskaitomybę – tai tokia galima korupcijos sumažinimo valstybės institucijose strategija. Plati tarnautojo diskrecija privalo būti labai aiškiai pagrįsta. Jei ji būtina deramam biurokratiniam procesui užtikrinti, naudojimas diskrecija turi būti labai griežtai susietas su periodine atskaitomybe ir

atitinkamo tarnautojo naudojimosi diskrecinėmis galiomis įvertinimu. Visuomenei turi būti sudarytos sąlygos netrukdomai susipažinti su tokio vertinimo ataskaitomis.

- Užtikrinti tinkamą teisėsaugos institucijų finansavimą, aprūpinimą moderniomis techninėmis priemonėmis. Tai yra būtina sąlyga siekiant tinkamai kovoti tiek su korupcija tiek su organizuotu nusikalstamumu.
- Siekti kuo daugiau įtraukti visuomenę į antikorupcinę veiklą. Būtina skatinti visuomenės narius nelikti abejingiems, susidūrus su korupcine situacija. Galbūt pasikeitus senajai ir naujai kartoms bus įmanoma tai padaryti. Todėl būtina organizuoti švietimo programas, praktinius seminarus apie korupciją, daromą žalą ir pasekmes ne tik valstybės tarnautojams ar pareigūnams ir jų vadovams, bet ir jaunuomenei.

Autoriaus nuomone, jeigu pavyktų įgyvendinti efektyvią kovą su korupcija, organizuotam nusikalstamumui būtų daug sunkiau vykdyti savo neteisėtą veiklą, paveikti valstybės pareigūnus. Be to, būtų atskleidžiama daugiau nusikaltimų, kuriuos padaro organizuoti nusikaltėliai, ir baudžiamosios atsakomybės paprastai neteisėtais būdais nepavyktų išvengti. Bet pirmiausia turi būti stipri politinė valia. Nesant jos, efektyvi kova su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu nebus vykdoma.

Literatūros sąrašas

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas, 2002 m. gegužės 28 d. Nr. IX-904, Vilnius // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 57-2297.
2. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo, 2002 m. sausio 17 d. Nr. IX –711, Vilnius // Valstybės žinios.- 2002, Nr.10-355.
3. Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymas, 2002 m. birželio 20 d. Nr. IX-965, Vilnius // Valstybės žinios. - 2002, Nr. 65-2633.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos, 1999 m. sausio 15 d. Nr. 62, Vilnius // Valstybės žinios. - 1999, Nr.10-220.
5. Lietuvos Respublikos Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymas, 2001 m. birželio 26 d. Nr. IX-392, Vilnius // Valstybės žinios. - 2001, Nr. 60-2138.
6. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 2002 m. sausio 24 d. Nr. IX-732, Vilnius // Valstybės žinios. - 2002, Nr.17-649.
7. Lietuvos Respublikos Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas, 2000 m. vasario 17 d. Nr. VIII-1562, Vilnius // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 18-431.
8. Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas, 2000 m. gegužės 2 d. Nr. VIII-649, Vilnius // Valstybės žinios. - 2000, Nr. 41-1162.
9. Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos // Valstybės žinios. 2002, Nr. 23-853.
10. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją ratifikavimo// Valstybės žinios. 2006, Nr. 136-5144.
11. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51-1933.

Vadovėliai ir monografijos

12. Abadinsky H. Organized Crime. Chicago, 1994.
13. Abadinsky H. The Mafia in America: An Oral History. – New York, 1981.

14. Ackerman R. Bribes and Publicity Mark Fall of Mexican Drug Lord. New York, 1978.
15. Albanese J. Organised Crime in America. Cincinnati, 1989.
16. Baudžiamosios teisės vadovėlis. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2003.
17. Berg B. L. Law enforcement: an introduction to police in society. USA, 1992.
18. Buscaglia E. Judicial Reform in Latin America: the Obstacles Ahead. 1995.
19. Bresler F. Interpol. London, 1993.
20. Conklin J.E. Criminology. New York, 1981.
21. Cox M. Police: practices, perspectives, problems. United States: A Simon and Schuster Company, 1996.
22. Cressey D. Theft of the Nation. New York, 1969.
23. Della Porta D. Actors in Corruption: Business Politicians in Italy. 1996.
24. Della Porta D. Corrupt exchanges: actors, resources, and mechanisms of political corruption. New York, 1999.
25. Friedrich C.J. The Pathology of Politics. New York. 1972.
26. Gutauskas A., Ragauskas P., Stračinskienė L. ir kt. Skaidrios savivaldos link. – Vilnius: Firidas, 2005.
27. Kelly R. Organized crime: Global perspective. Totowa (NJ), 1986.
28. Klitgaard R. Korumpuoti miestai. Vilnius: Eugrimas, 2005.
29. Lyman M. D. The Police: an introduction. New Jersey: Prentice Hall, 2004.
30. Nillson H. Substantive Criminal Law: Corruption and Money Laundering/ Corruption and Democracy. Institute for Constitutional and Legislative Policy, affiliated with Open Society Institute, 1994.
31. Justickis V. Kriminologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
32. Johnston M. Political Corruption and Public Policy in America. California : Brooks/Cole Publishing Company, 1982.
33. Satter D. Darkness at Dawn: the rise of the Russian criminal state. JAV, 2003.
34. Siegel L. Criminology, Minneapolis, 1995.
35. United Nations Development Programme. Corruption and Good Governance. Discussion paper 3. New York. 1997. P. xi.
36. Voronin Y. Internationalization on Russian Organized Crime: Contemporary Issues/Organized Crime Watch Volume 1, No.6. Washington, D.C., 1999.
37. Аванесов Г. А. и др. Криминология. Москва: Юрители-дана, 2005.
38. Бартошек М. Римское право. Понятие, термины, определения. – Москва, 1989.

39. Вакутин Ю., Клейменов М., Царегородцев А. Проблемы организованной преступности // Проблемы профессионализма и организованности в общеуголовной преступности. – Омск, 1988.
40. Бурлаков. В.Н. Криминология. Санкт-Петербург: Питер Бук, 2002.
41. Большая советская энциклопедия. – Москва, 1977. Т. 27.
42. Бондаренко С. Коррупцированные общества. – Ростов -на -Дону, 2002.
43. Давыдов. Я.В. Криминология. Подольск: Приор-Издап, 2006.
44. Гуров А. И. Профессиональная преступность. Прошлое и современность. – Москва, 1990.
45. Константинов А. Преступный Мир России. Санкт Петербург, 1995.
46. Крилов А. Организованная преступность и переход к рыночным отношениям// Советское государство и право Но. 2. Москва, 1992.
47. Максимов С.В. Коррупция, закон, ответственность. М., 2000.
48. Мишин Г.К. О Теоретической разработке проблемы коррупции/ Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы. Сборник материалов Международной научно – практической конференции. – Москва, 2001.
49. Прошип Е. М. Гражданское образование и его роль в усилении общественного участия в процессах предотвращения коррупции. Тезисы докладов семинара. 27-28 апреля 2000 г.
50. Словарь иностранных слов/ ред. Ф.Н. Петрова – Москва, 1987.
51. Уголовное право России. Москва, 1998.

Periodiniai leidiniai

52. Dapšys A. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo prielaidos ir perspektyvos// Teisės problemos. Nr.4. Vilnius, 1997.
53. Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija//Teisės problemos Nr.1. Vilnius, 1993.
54. Prof. Habil. Dr. Galinaitytė J., Dr. Rudzkis T. Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema. Vilnius // Jurisprudencija. 2005, Nr. 70 (62).
55. Raudonienė A. Modernėjanti klasikinio korupcijos apibrėžimo Lietuvoje kaita. // Jurisprudencija. 2002, Nr. 32 (24).
56. Raudonienė A. Korupcijos kategorijų analizė. Vilnius // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41 (33).

57. Šimkus K. Operatyvinės veiklos panaudojimo kovoje su organizuotu nusikalstamumu problemos ir perspektyvos //LPA mokslo darbai. – Vilnius, 1994. T. 2.
58. Šimkus K. Nusikalstamų organizacijų savisaugos sistema //LPA mokslo darbai. – Vilnius, 1996. T.5.
59. Šimkus K. Organizuotas nusikalstamumas kaip grėsmė nacionaliniam saugumui. Vilnius // Jurisprudencija. 2000 Nr. 15 (7).

Teismų praktika

60. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-182 / 2004.

Kiti šaltiniai

61. Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija, V. 2002.
62. Paukštė A. Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje. Daktaro disertacija, V. 2006.
63. Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1980. T. 6.
64. Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005m. TNS Gallup (Tarptautinė viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanija).
65. STT. Šiandien ir rytoj. Specialiųjų tyrimų tarnybos leidinys. 2005 m.
66. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2004.

Interneto svetainės

67. LR Policijos departamentas prie VRM
<http://www.policija.lt/pranesimai/pranesimas.php?id=5782>
68. LR Specialiųjų tyrimų tarnyba http://www.stt.lt/?lang=lt&menu_id=4
69. Lietuvos korupcijos žemėlapio 2005” palyginimas su ankstesnių tyrimų duomenimis“**Transparency International**” Lietuvos skyrius www.transparency.lt
70. Transparency international Lietuvos skyrius
<http://www.transparency.lt/new/images/tils%20cpi%202006.pdf>
71. Teisėjų etikos kodeksas [HTTP://WWW.TEISMAI.LT/SAVIVALDA/ETIKA_.DOC](http://WWW.TEISMAI.LT/SAVIVALDA/ETIKA_.DOC)
72. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija http://www.vtek.lt/lt/disp.php/lt_3
73. Vyriausioji tarnybinės etikos komisijos 2005 metų veiklos ataskaita
http://www.vtek.lt/files/VTEK%202005%20m_ATASKAITA_Seimui.doc

74. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija
http://www.vtek.lt/files/10teiseju_etikos_taisykles.doc
75. Baltic Sea Task Force on Organized Crime
<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/balticseataaskforce/home.nsf/pages/C64C48264ED3AC21C2256F71004F7BD3?opendocument>
76. Baltic Sea Task Force on Organized Crime
<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/balticseataaskforce/home.nsf/pages/E729CEFEF103E144C2256F71005089CE?opendocument>
77. Baltic Sea Task Force on Organized Crime
<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/balticseataaskforce/home.nsf/pages/AF0834AAAB5057BCC2256F710046AFFC?Opendocument>
78. <http://www.europol.eu.int/publications/OCTA/OCTA2006.pdf>
79. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281870&p_query=&p_tr2=
80. <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=1856537&categoryID=7&ndate=1043791200>
prisijungimo laikas 2006-12-11.
81. <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=11320617&categoryID=5995&ndate=1164319200>
prisijungimo laikas 2006-12-12.

S a n t r a u k a

KORUPCIJOS IR ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO SANTYKIS

Pagrindinės sąvokos: korupcija, organizuotas nusikalstamumas.

Šio darbo tema yra korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo santykis. Su korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo problema susiduria daugelis pasaulio valstybių. Korupcija yra socialinis reiškinys labai įtakojantis valstybės ir jos visuomenės narių gyvenimą. Pavyzdžiui, ji sukelia socialines-politines, ekonomines ir kitokio pobūdžio pasekmes. Valstybės valdyme įsivyrąja nestabilumas, o žmonės pradeda nepasitikėti valdžios institucijomis. Be to, jie paprastai gauna žemesnio lygio socialines paslaugas nei priklauso.

Korupcija ir organizuotas nusikalstamumas yra labai glaudžiai susiję vienas su kitu. Organizuoti nusikaltėliai duoda kyšius valstybės pareigūnams siekiant saugiai tęsti savo nusikalstamą veiklą, išvengti sulaikymo ar nuteisimo, gauti tam tikras neteisėtas paslaugas ar netgi atsikratyti konkuruojančių nusikaltėlių. Taigi korumpuotas pareigūnas gauna neteisėtą atlygį už veiksmus ar sprendimus arba neveikimą, tuo pažeidžiant atitinkamoje valstybėje veikiančius įstatymai. Štai kodėl korupcija yra laikoma vienu iš organizuoto nusikalstamumo požymių. Tyrimo duomenys rodo, kad organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos atvejai dažniausiai pasitaiko šiose sferose/srityse: muitinės formalumų tvarkymo, privatizavimo, licencijų (leidimų), pažymų išdavimo, registravimo srityje. Toliau - teisingumą įgyvendinančiose institucijose, policijoje, viešuose pirkimuose ir kitos sferose. Labiausiai korupcijos pažeistos sritys šiuo metu yra: viešųjų pirkimų sritis, policijos įstaigos, licencijų (leidimų), pažymų išdavimo, registravimo sritis.

Autoriaus nuomone, visuomenė turi būti įtraukta į kovą prieš korupciją. Pravedami seminarai apie korupciją kaip socialinį reiškinį, jos pasekmes turi būti praversti ne tik paprastiesiems visuomenės nariams, bet ir valstybės pareigūnams. Etikos kodeksų priėmimas teisėjams ir kitiems valstybės pareigūnams taip pat gali būti gera prevencine priemone. Taipogi būtina aprūpinti teisėsaugos institucijas naujausiomis techninėmis priemonėmis, didinti dirbančių pareigūnų atlyginimus. Tarptautinis bendradarbiavimas turi būti vystomas ir toliau.

Jeigu pavyktų įgyvendinti efektyvią kovą su korupcija, organizuotam nusikalstamumui būtų žymiai sunkiau vykdyti savo neteisėtą veiklą, įtakoti valstybės pareigūnus. Be to, būtų atskleidžiama daugiau nusikaltimų, kuriuos įvykdo organizuoti nusikaltėliai ir baudžiamosios atsakomybės paprastai neteisėtais būdais nepavyktų išvengti.

Autoriaus nuomone, pirmiausia turi būti stipri aukštų valstybės pareigūnų valia ir noras kovoti su korupcija. Kitu atveju, toji kova bus tik formali ir situacija valstybėje negerės o tik blogės.

S u m m a r y

RELATION BETWEEN CORRUPTION AND ORGANIZED CRIME

Keywords: corruption, organized crime.

This article is about relation between corruption and organized crime. Corruption and organized crime is a very serious problem in many countries of the world indeed. The corruption is a social phenomenon that makes a great impact for the states and for its society life. It brings for instance social-political, economical and other consequences. The governance of the state becomes unstable usually. People start look at the political and other institutions with distrust. Furthermore they sometimes get social services that are much lower quality than it must be given and etc.

Corruption and organized crime are very closely related with each other. Organized criminals give bribes to the officers of the state seeking to continue their illegal activity safely, avoid being arrested or sentenced to jail, get some unlawful services or even get rid of other rival criminals if its in need. So the corrupted officer gets unlawful salary for made illegal action/ decision or for being passive in some situations. This is why the corruption is thought to be the one of attributes that describes organized crime.

The survey showed that the most popular spheres where the corruption and organized crime appear are the following: the customs routine work regulation sphere, privatization, the issuance of documents, various references sphere. Then goes the police and other institutions. The most corrupted spheres in general are: the public procurement sphere, the police institutions and the issuance of documents, various references.

In my opinion, the community must be involved in the fight against corruption, seminars about its attributes, consequences and etc. must be organized. Not only for community but and for the officers of the state who govern it. The code of ethics for judges and other officers can be also as a good preventive measure. Moreover the officers of the law enforcement must be applied with modern technical devices and the financial situation must be improved immediately. Furthermore, international cooperation with other countries is also a good measure that should be developed further.

If we succeed in the fight against the corruption, the organized crime will come across with big difficulties for their illegal activity because as I have mentioned relation between them is very close.

In general the author think that there must be a strong will of the great officers of the state seeking to fight against corruption and organized crime. Otherwise the fight will be only formal and as a deception.

Rytis Ivanauskas

El. p. rytukas @yahoo.com

TYRIMU GAUTŲ DUOMENŲ APIBENDRINIMAS

Tyrimas buvo atliktas panaudojus anketinį tyrimo metodą siekiant geriau atskleisti organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos santykį, sužinoti kokia yra padėtis šiuo metu Lietuvos Respublikoje. Viso išdalinta buvo 32 anketos. Jas užpildė LR Specialiųjų tyrimų tarnybos bei LR Generalinės prokuratūros organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos departamento pareigūnai.

SPECIALIŲ TYRIMŲ TARNYBA

2. Kas, Jūsų nuomone, yra korupcija?

Pareigūnams bandant apibrėžti kas jų nuomone yra korupcija, buvo duoti šie atsakymai:

- Korupcija – tai valstybės tarnautojų arba privačių asmenų teisėti arba neteisėti veiksmai, siekiant naudoti sau ar kitiems asmenims, gaunant už tuos veiksmus neteisėtą atlygį (pinigais, paslaugomis ar pan.)
- Korupcija – tai pareigybinių teisių panaudojimas pasipelnymo tikslais, pareigūno ar politinio veikėjo papirkimas, t.y. valstybės pareigūnų naudojimas tarnybine padėtimi tiek pat ir privačiame sektoriuje.
- Korupcija – tai kyšininkavimas, papirkimas, piktnaudžiavimas.
- Korupcija – tai valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens reikalavimas neteisėto atlygio už tam tikrų veiksmų atlikimą arba neatlikimą.
- Korupcija – tarnybos įgaliojimų panaudojimas savanaudiškais tikslais bei asmenų skatinimas taip elgtis.

Taigi kai kurie pareigūnai korupciją supranta siaurąja prasme, t.y. apimančią valstybinę valdymo sritį, veikas padarytas valstybės tarnautojų ar jiems prilygintų asmenų. Kiti įtraukia ir korupciją privačiame sektoriuje. Nors beveik pusė visų pareigūnų pateikė nuorodą į LR Specialiųjų tyrimų tarnybos bei korupcijos prevencijos įstatymuose pateiktas sąvokas, o ten jos yra pateiktos būtent siaurąja prasme. Tuo tarpu Nacionalinėje kovos su korupcija programoje jau kalbama apie būtinybę parengti aiškų ir tikslų teisinį korupcijos apibrėžimą, apimančią ir privatų sektorių.

3. Kokie, Jūsų nuomone, kokie yra korupcijos požymiai?

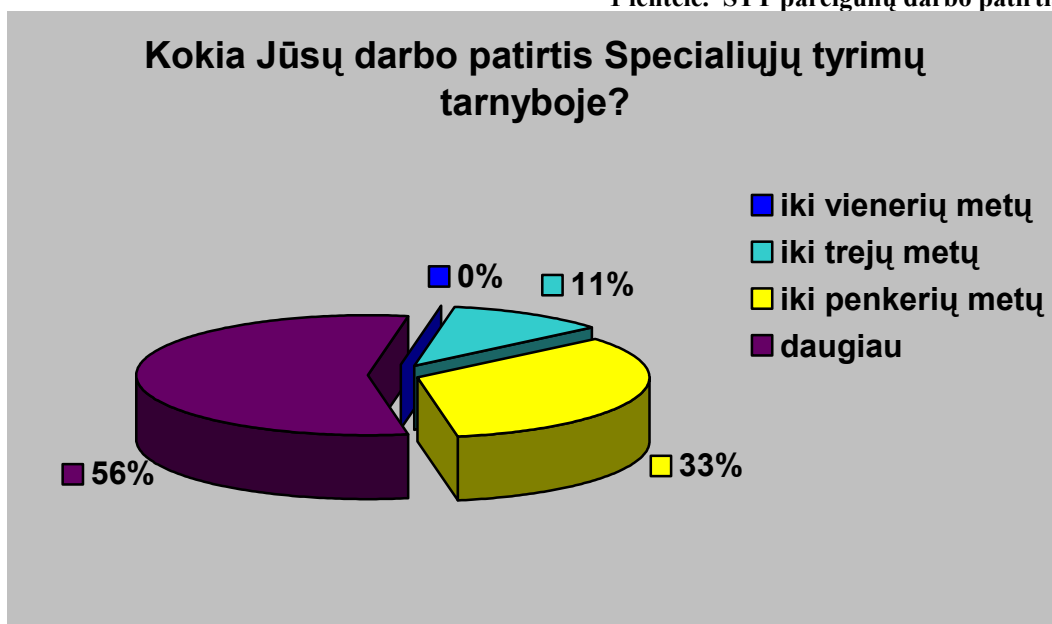
Į šį klausimą buvo pateikti šie atsakymai:

- Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi siekiant asmeninės naudos - 5

- Priešingi nei tarnybos interesai - 5
- Neteisėtumas - 3
- Būdingas latentiškumas - 3
- Tyčinė veika - 1
- Subjekto požymis – užimamos pareigos - 3
- Nuoroda į Nacionalinę kovos su korupcija programą - 1
- Nuoroda į STT įstatymą - 2
- Didelė žala – 2
- Kyšininkavimas – 1
- Papirkimas – 1
- Abipusis interesas - 3
- Neatsakė - 3

1. Kokia Jūsų darbo patirtis Specialiųjų tyrimų tarnyboje?

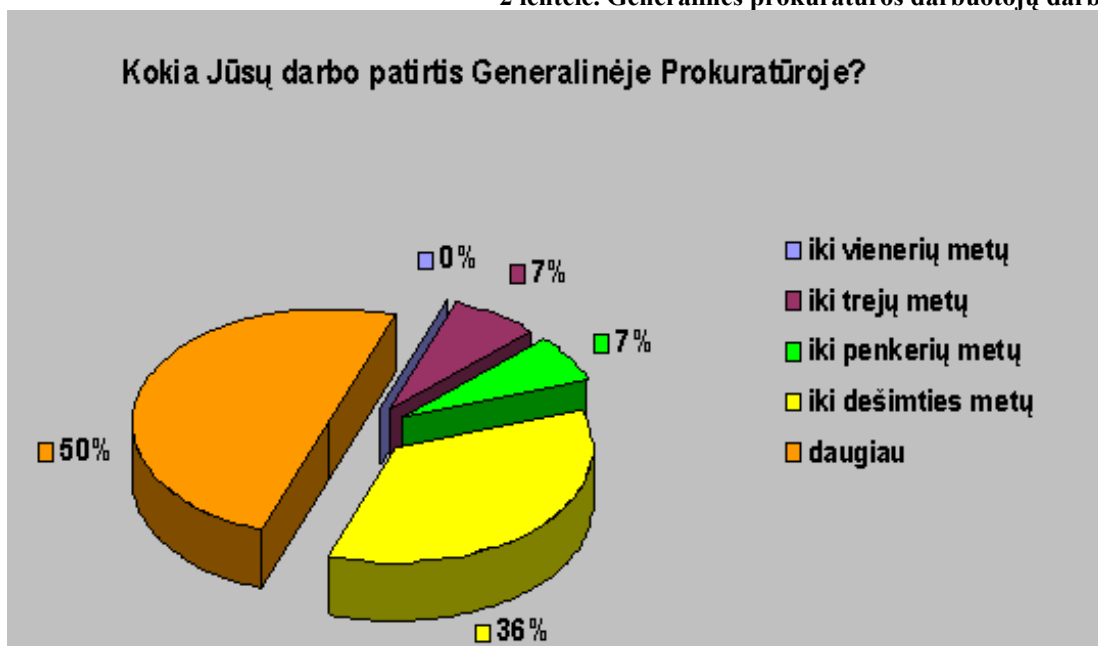
1 lentelė. STT pareigūnų darbo patirtis

Specialiųjų tyrimų tarnyboje dirbančių daugumos pareigūnų darbo stažas siekia nuo penkerių ir daugiau metų. Galima teigti, jog pareigūnai yra savo srities žinovai, o tai yra svarbu kovoje su korupcija.

1. Kokia Jūsų darbo patirtis Generalinėje prokuratūroje?

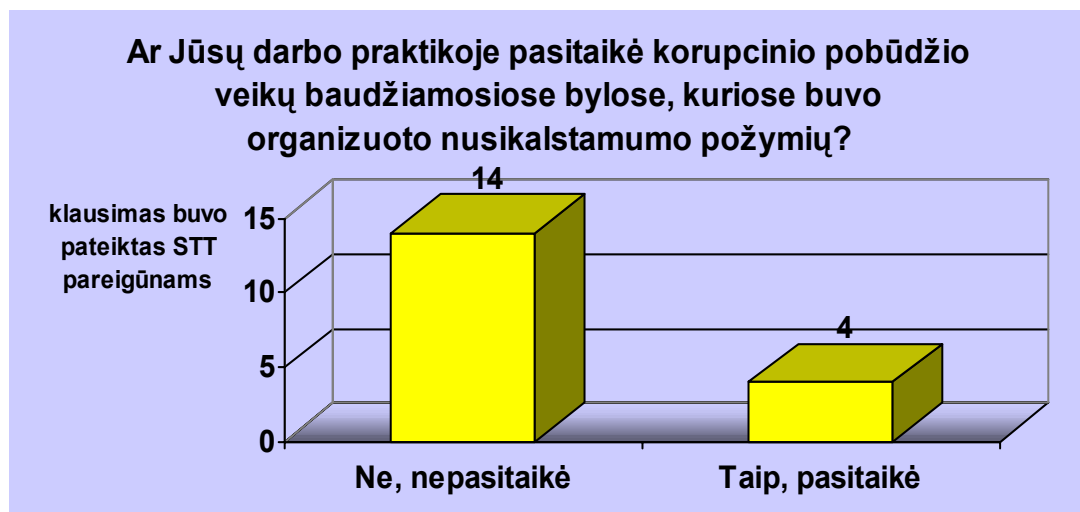
2 lentelė. Generalinės prokuratūros darbuotojų darbo patirtis

Generalinėje prokuratūroje dirbančių daugumos pareigūnų darbo stažas yra didesnis nei dešimt metų.

4. Ar Jūsų darbo praktikoje pasitaikė korupcinio pobūdžio veikų baudžiamosiose bylose, kuriose buvo organizuoto nusikalstamumo požymių?

3 lentelė

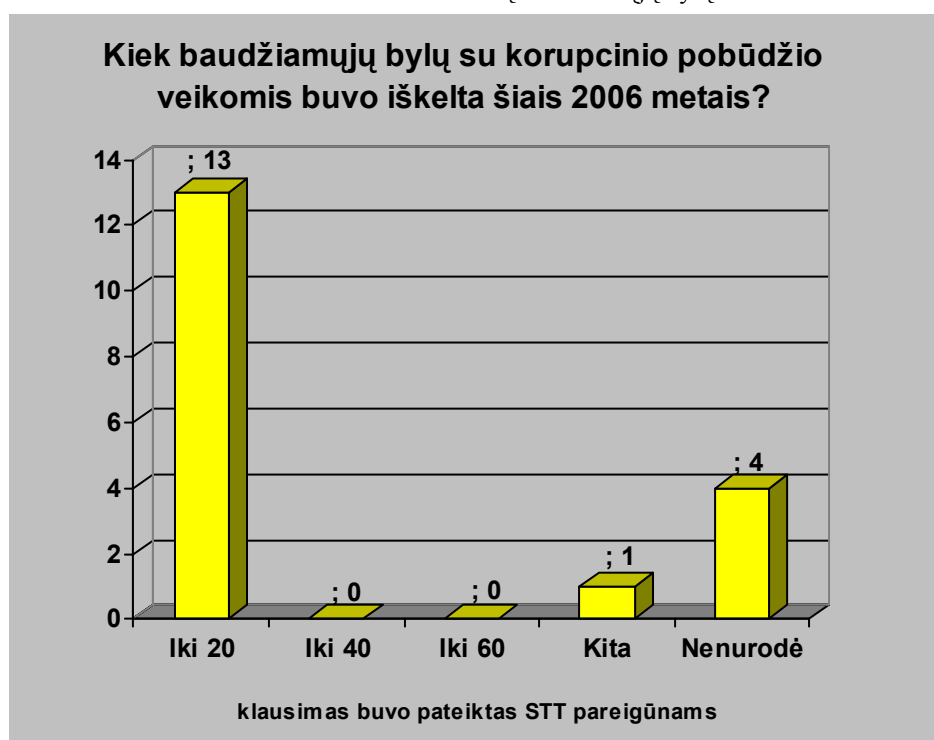

STT pareigūnams tiriant baudžiamąsias bylas tik keletu atvejų pasitaikė, jog korupcinio pobūdžio veikose buvo nustatytas ir organizuotų nusikaltėlių dalyvavimas. Pateiksiu keletą anketose paminėtų pavyzdžių. Organizuotos nusikalstamos grupės narys atliko tarpininko vaidmenį tarp policijos pareigūno ir verslininko. Policijos pareigūnas reikalavo kyšio iš verslininko. Kitoje baudžiamojoje byloje Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnybos komisaras

kartu su muitinės pareigūnais (buvusiais VRM) darbuotojais bei kitais asmenimis kontrabandos būdu gabeno į Lietuvos Respubliką spiritą bei cigaretes. Sekančioje baudžiamojoje byloje keletas asmenų kartu su vienos teisėsaugos institucijų pareigūnais buvo suorganizavę valstybių piliečių, kurios nepriklauso Europos Sąjungos valstybėms narėms, gabenimą į pastarąsias šalis. Teisėsaugos pareigūnų, tame tarpe ir aukštas pareigas užimančių, dalyvavimas darant korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas ir tai, jog palaikomi ryšiai su nusikaltėliais ar dalyvaujama bendrininkaujant su jais yra rimtas pavojaus signalas valstybei.

5. Kiek baudžiamųjų bylų su korupcinio pobūdžio veikomis buvo iškelta šiais, 2006 metais?

4 lentelė. Iškeltų baudžiamųjų bylų skaičius 2006 metais

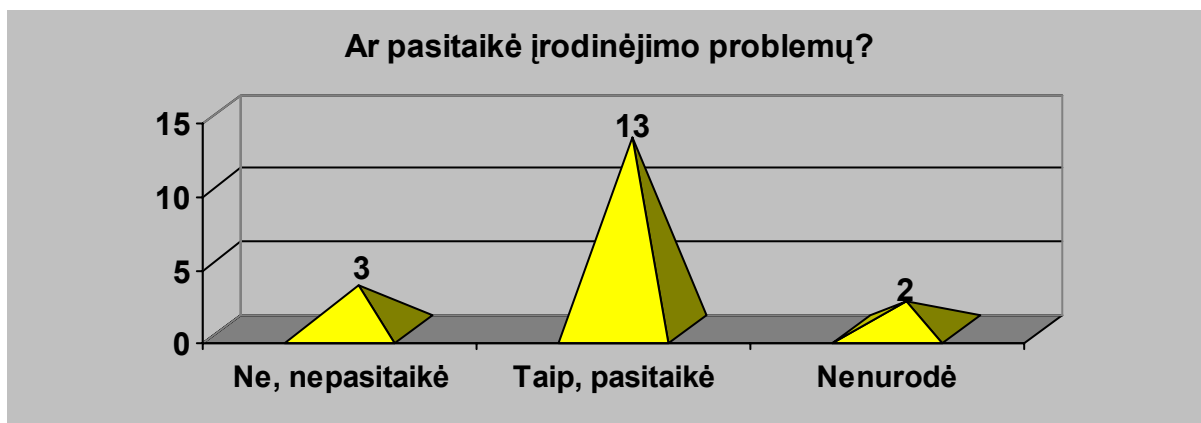

2006 metais baudžiamųjų bylų su korupcinio pobūdžio veikomis buvo iškelta apie dvidešimt (2006 m. rugsėjo mėn. duomenys).

Turimais duomenimis, 2005 metais buvo iškeltos 79 baudžiamosios bylos. 2004 metais – 93. Matomos skaičiaus mažėjimo tendencijos.

6. Ar pasitaikė įrodinėjimo problemų, jei taip tai kokių?

5 lentelė. Įrodinėjimo problemų dažnumas

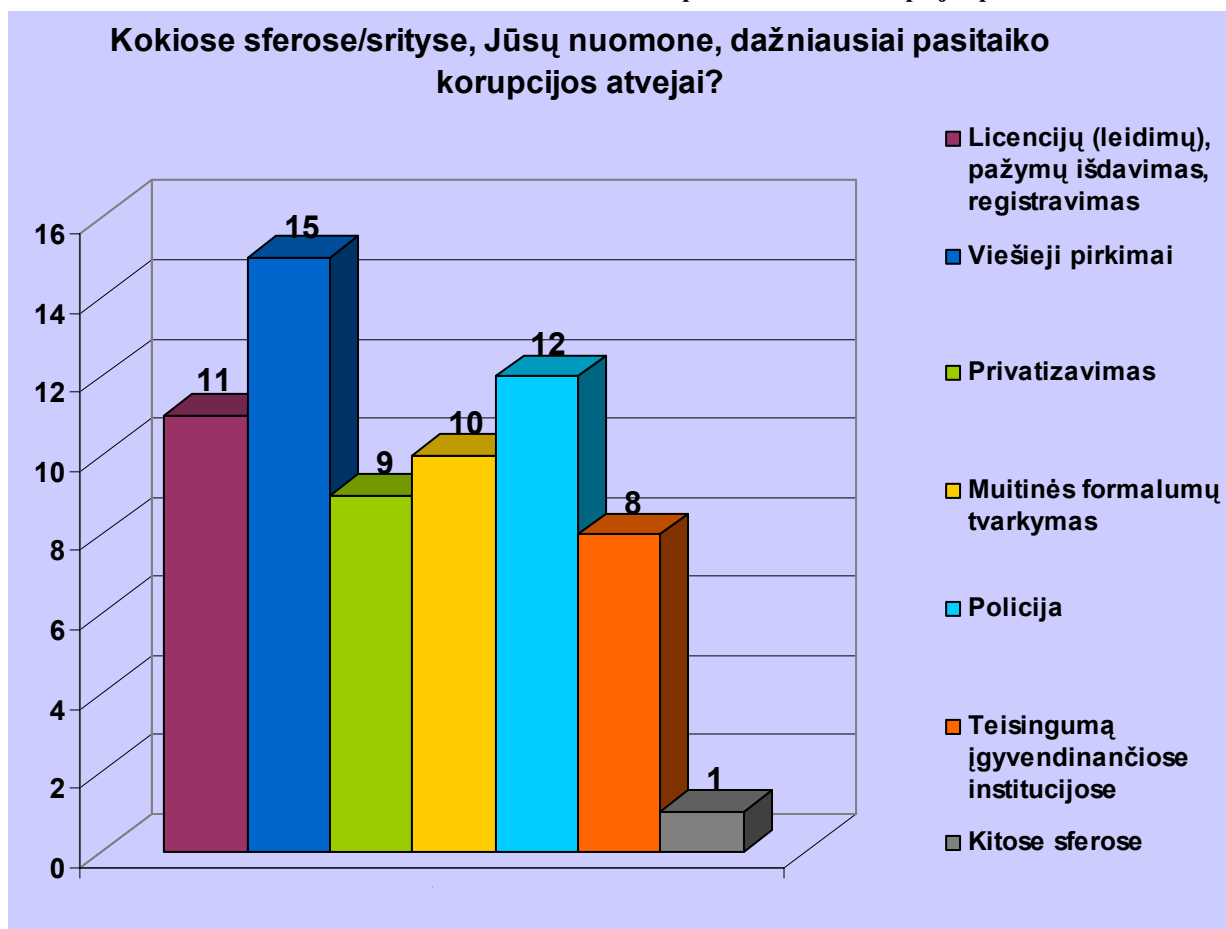

Didžioji dauguma Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnų pasisakė, jog susiduria su įrodinėjimo problemomis. Jų yra kiekvienoje tokioje baudžiamojoje byloje. Be to, labai specifinės.

1. Duomenų, kurie gali būti pripažinti įrodymais, rinkimo problemos. Nusikalstamų veikų fiksavimo techninėmis priemonėmis sudėtingumas. Neužfiksavus korupcijos fakto techninėmis priemonėmis, sunku įrodinėti, nes būna abi šalys patenkintos, pasiekusios savo tikslus.
2. Operatyvinio tyrimo metu gautų duomenų teismui nepakakdavo – tada pradėtos baudžiamosios bylos būdavo nutraukiamos. Aplamai pažymima, jog teismų įrodymų vertinimas labai skiriasi nuo kitų nusikalstamų veikų įrodymų vertinimo. Telefoninių pokalbių kaip duomenų pripažinimo įrodymais problema (teisėtumas/patikimumas).
3. Pasitaikė įrodinėjimo problema, kai reikėjo įrodyti už ką buvo mokami pinigai ar atliekamos paslaugos.
4. Žalos dydžio nustatymas, jei žala neturtinė.

7. Kokiose sferose/srityse, Jūsų nuomone dažniausiai pasitaiko korupcijos atvejai?

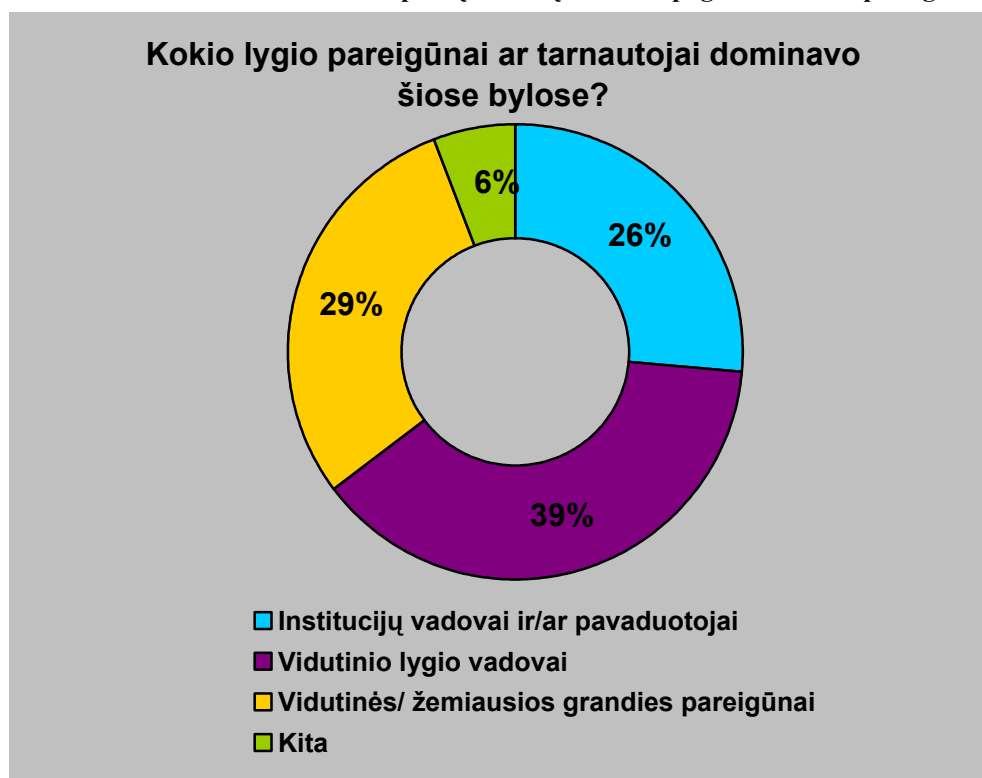
6 lentelė. Dažniausiai pasitaikančios korupcijos pasireiškimo sferos

STT pareigūnų nuomone labiausiai korupcijos pažeistos sritys šiuo metu yra: viešųjų pirkimų sritis, policijos įstaigos, licencijų (leidimų), pažymų išdavimo, registravimo sritis. Toliau - muitinės formalumų tvarkymo, privatizavimo srityse ir teisingumą įgyvendinančiose institucijose. Kai kurie respondantai paminėjo kitas institucijas, kuriose, anot jų, egzistuojanti korupcijos problema, t.y. gydymo įstaigas, Savivaldos institucijas bei mokymo įstaigas. Tokius pat duomenis pateikia ir visuomenės apklausų suvestinės. Turint šią informaciją, reikia imtis aktyvių veiksmų valstybės mastu, sutelkiant dėmesį būtent į šias sritis.

8. Kokio lygio pareigūnai ar tarnautojai dominavo šiose baudžiamosiose bylose?

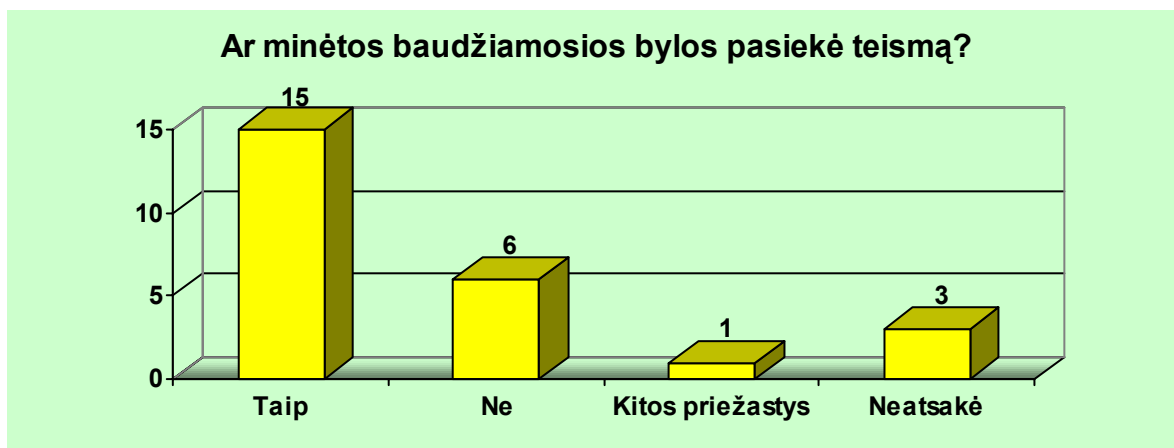
7 lentelė. Korumpuotų asmenų statusas pagal užimamas pareigas

STT pareigūnų tirtose baudžiamosiose bylose įtariamieji asmenys dažniausiai, turintys tam tikrą statusą. Suskirsčius į lygius pagal užimamas pareigas, gauti šie duomenys: 39% visų įtariamųjų buvo vidutinio lygio vadovai, 29% vidutinės arba žemiausios grandies pareigūnai ir 26% korupcinio pobūdžio veikas įtariamai padarę asmenys buvo institucijų vadovai ir/ar jų pavaduotojai. Kaip žinia, vadovų pareigos įpareigoja vadovaujant institucijai ar padaliniui tinkamai dirbti. Tai itin atsakingos pareigos, nes nuo priimamų sprendimų priklauso daugelis dalykų, susijusių vadovaujamos institucijos veikla, ateitimi. Jeigu asmuo priima sprendimą, įtakotą kyšiu, tai pasekmės gali būti neprognozuojamos, autoriaus nuomone.

9. Ar minėtos baudžiamosios bylos pasiekė teismą?

8 lentelė

Daugelis respondentų atsakė, jog negalima teigti vienareikšmiškai teigiamai ar neigiamai, ar visos baudžiamosios bylos pasiekė teismą. Vienais atvejais baudžiamosios bylos pasiekė teismą, kitais nepasiekė. Vis dėl to daugiau baudžiamųjų bylų pateko į teismą. Duomenų, leidžiančių įtarti asmenį padariusį nusikalstamą veiką, nepakankamumas – tai viena iš priežasčių, kodėl ikiteisminį tyrimą tekdavo nutraukti ir baudžiamosios bylos nepasiekdavo teismo.

10. Ar buvo nuteisti ar išteisinti šie nusikalstamas veikas padarę asmenys?

9 lentelė. Asmenų padariusių nusikalstamas veikas teisinių pasekmių ypatumai

Jeigu prokuroras siunčia bylą į teismą, tai yra didesnė tikimybė, kad asmuo padaręs nusikalstamą veiką bus nuteistas – taip teigė ne vienas respondentas. Nuteistų asmenų

skaičius yra žymiai didesnis nei tų, kurie nebuvo nuteisti ar buvo išteisinti. Reiškia, kad atsakomybės neišvengiamumo principas yra įgyvendinamas, bet tik iš dalies. Reikia šalinti priežastis (problemas su kuriomis susiduria pareigūnai) ir dėl kurių šis principas nėra tinkamai užtikrinamas.

GENERALINĖ PROKURATŪRA

2. Kas, Jūsų nuomone, yra korupcija?

- Tarnybinių įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas pažeidžiantis norminius aktus, siekiant materialios ar kitos naudos sau, savo artimiesiems asmenims, padarantis žalą valstybei, fizinėms ar juridinėms asmenims interesams.
- Valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens bet kokios naudos siekimas ar gavimas už savo pareigų atlikimą arba neatlikimą – 2.
- Valstybės politikų, pareigūnų, tarnautojų veiksmai veikiant jiems suteiktų įgaliojimų ribose arba piktnaudžiaujant jiems suteiktais įgaliojimais siekiant naudos sau ar su jais susijusiais asmenims.
- Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi, siekiant asmeninės naudos – 4
- Priešingi nei tarnybos interesai 1
- Piktnaudžiavimas patikėta galia tiek viešajame tiek privačiame sektoriuje – 1
- Pateikiama nuoroda į LR Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatyme įtvirtintą korupcijos sąvoką – 3
- Pateikiama nuoroda į LR Korupcijos prevencijos įstatyme pateiktą korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų sąrašą.

Kaip matome, kai kurie pareigūnai formuluodami korupcijos sąvoką, pabrėžia piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi, neteisėtos naudos sau ar kitiems siekimą, kiti pažymi ypatingą asmenų statuso padėtį. Tik vienas asmuo paminėjo privatųjį sektorių.

3. Kas, Jūsų nuomone, yra organizuotas nusikalstamumas?

- Specialiai sukurta organizacija - 2
- Pateikiama nuoroda į LR Vyriausybės nutarimą Nr. 62, priimtą 1999-01-15 „Dėl organizuoto nusikalstamumo ir prevencijos programos“, kurio 8 punkte yra įtvirtintas organizuoto nusikalstamumo apibrėžimas - sudėtinga sistema įvairių ryšių bei santykių tarp nusikalstamų grupių, jų narių, vykdančių nusikalstamą veiklą

(dažniausiai kaip verslą) ir siekiančių užtikrinti šios veiklos saugumą pareigūnų papirkimu bei korupcija – 3

- Nuoroda į BK 25 str. 3 d. (Organizuotos grupės sąvoką pateikė) – 3
- Pastovumas, sistemingumas - 3
- Nuorodos į BK 25 str. 4 d. (kartu su 3d.) – organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratos pateiktos) - 2
- Glaudžiai susijęs su korupcija –2
- Bendrininkų grupė sukurta vienam sunkiam ar keliems nusikaltimams padaryti
- Atskirų asmenų susivienijimas turint tikslą sistemingai daryti nusikaltimus, turintys vidinę hierarchiją, griežtą discipliną siekiant pelno, kapitalo kaupimas ir įteisinimas. Glaudžiai susijęs su valstybės politikais ir pareigūnais korupcinių ryšių pagrindu -1
- Sistemiškai vykdomas nusikalstamumas specialiai tam sukurtų „organizacijų“.
- Tai bet koks nusikaltimas, kuriam padaryti reikia dviejų ar daugiau negu dviejų asmenų atliktų organizacinių veiksmų parengtinės veiklos.
- Bendrininkų grupė, sistemingai daranti ar ketinanti daryti nusikalstamas veikas.
- Specialiai sukurta organizacija nusikaltimams daryti, tiek pelnui siekti, tiek politiškai motyvuotas (pvz. terorizmas), kurios veiklos sfera galinti būti labai plati.

Apibendrinant pateiktus apibrėžimus, nuomones, galima teigti, jog organizuotas nusikalstamumas ir korupcija yra neatsiejami vienas nuo kito socialiniai reiškiniai. Jie yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Visa tai rodo anketiniu tyrimu gauti duomenys.

4. Kokie, Jūsų nuomone, kokie yra organizuoto nusikalstamumo pagrindiniai požymiai?

- Hierarchija - 9
- Ilgalaikis egzistavimas - 6
- Pasiskirstymas vaidmenimis - 6
- Ryšių pastovumas – 5
- Organizuotumas - 4
- Smurto naudojimas - 4
- Kiekybinis požymis (du ar daugiau asmenų) – 3
- Korupciniai ryšiai su valdžios institucijomis - 3
- Tamprūs ryšiai su valdžios institucijomis - 3
- Korupciniai ryšiai su teisėsaugos pareigūnais -1
- Sistemingumas - 3

- Pelno siekimas - 3
- Turto, kapitalo kaupimas – 3
- Bendro tikslo siekimas - 1
- Dideli veiklos mastai 1
- Ryšiai su užsienio valstybių organizuotais nusikaltėliais 1
- Didesnis veikų pavojingumas - 1
- Disciplina - 1
- Ginkluotumas - 1
- Specializacija - 1
- Ryšio ir kitų techninių priemonių naudojimas – 1
- Kelių nusikalstamų sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas - 1

Generalinės prokuratūros pareigūnai išskyrė šiuos pagrindinius organizuoto nusikalstamumo požymius: hierarchijos buvimą, ilgalaikio egzistavimo, vaidmenų pasiskirstymo, ryšių pastovumo, organizuotumo požymius ir korupcinių, tamprių ryšių su valdžios bei teisėsaugos institucijomis kaip požymio egzistavimą bei kita. Šie pareigūnai yra praktikai dažnai tiriantys su organizuotais nusikaltėliais susijusias baudžiamąsias bylas. Todėl manytina, jog paminėti požymiai yra esminiai ir tyrimu gauti duomenys yra patikimi.

5. Ar Jūsų darbo praktikoje pasitaikė organizuoto nusikalstamumo baudžiamųjų bylų, kuriose buvo korupcinio pobūdžio veikų požymių?

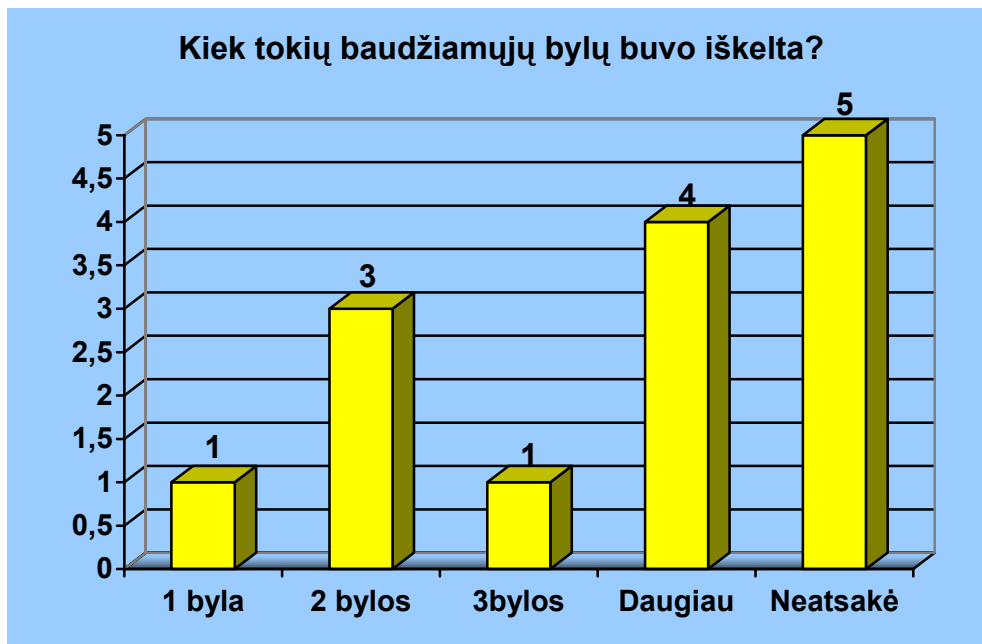
10 lentelė

Beveik pusė apklaustų LR Generalinės prokuratūros organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos departamento pareigūnų tirdami baudžiamąsias bylas susidūrė su bylomis, kuriose buvo korupcinio pobūdžio veikų požymių.

6. Kiek tokių baudžiamųjų bylų buvo iškelta?

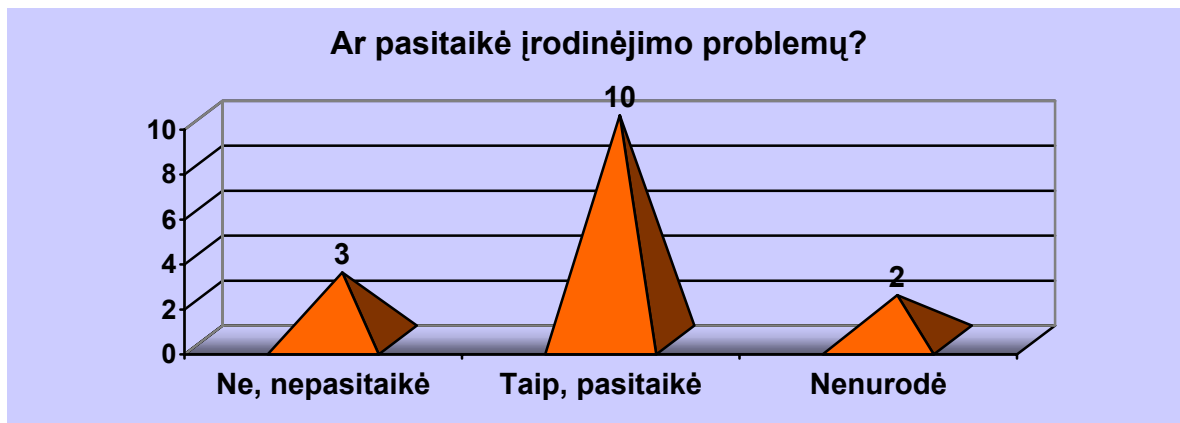
11 lentelė. Iškeltų baudžiamųjų bylų skaičius

Nors dauguma neatsakė į šį klausimą, nepaisant to, kiti pažymėjo, jog baudžiamųjų bylų, kuriose buvo korupcinio pobūdžio veikų požymių iškelta 2, 3 ar daugiau nei 3 bylos. Tai leistų daryti išvadą, jog organizuotų grupuočių naudojama korupcija nėra dažnas reiškinys mūsų valstybėje arba dėl būdingo latentškumo ne visi atvejai yra atskleisti.

7. Ar pasitaikė įrodinėjimo problemų, jei taip tai kokių?

12 lentelė. Įrodinėjimo problemų dažnumas

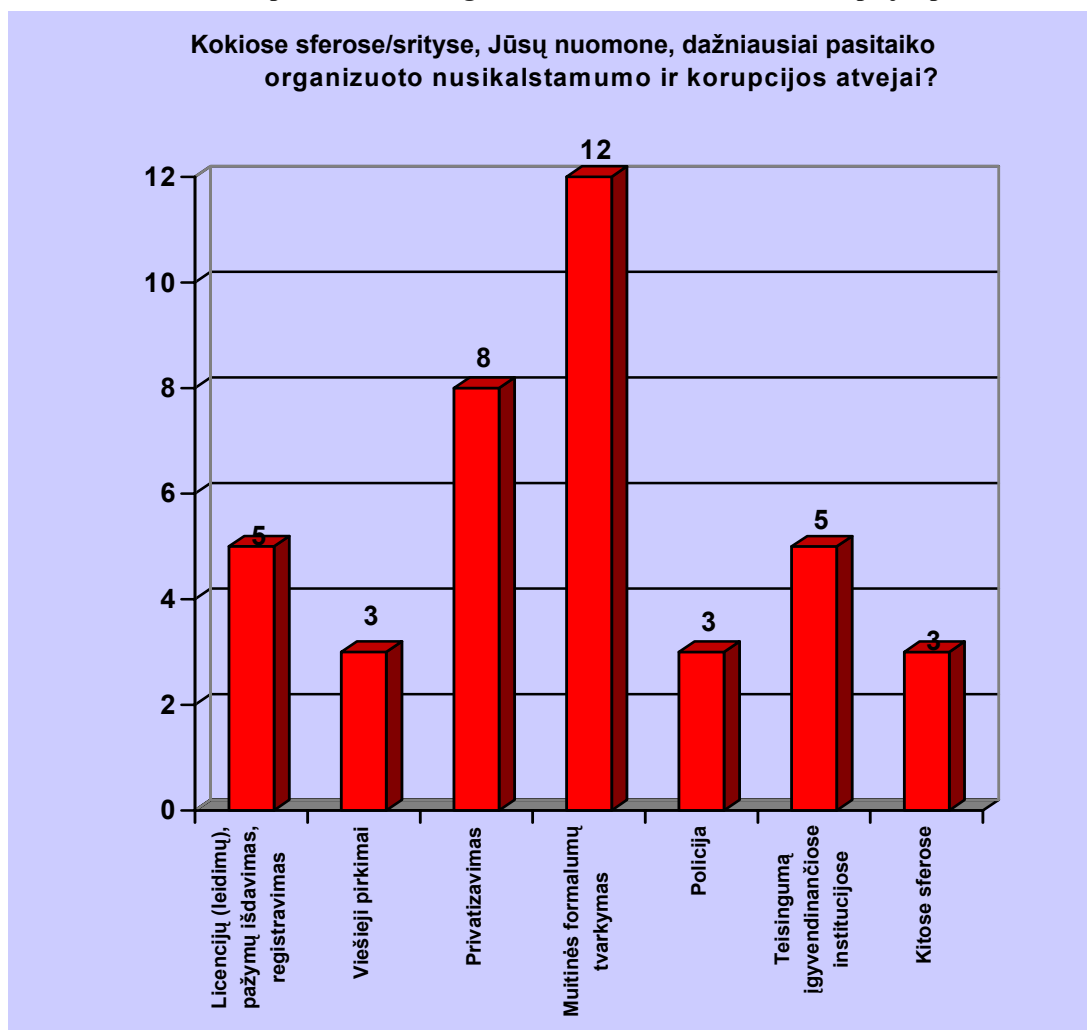

Kaip ir Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnai taip ir Generalinės prokuratūros pareigūnai tirdami baudžiamąsias bylas dažnai susiduria su įvairiomis įrodinėjimo problemomis. Buvo paminėtos šios problemos:

- Atsakomybės neišvengiamumo principo įgyvendinimo problema. Bylų tyrimas paprastai stringa, jei byloje dėl korupcijos kaltinamuoju patraukiamas aukštas valstybės pareigūnas. Yra pastebimas teisėjų nenoras dirbti.
- Įrodinėjimo sunkumas pasireiškia tame, jog reikia nustatinėti daugybę faktų, nes nusikalstamos grupuotės paprastai veikia ilgą laiko tarpą, o kai kurie išradingesni bendrininkai susikuria įvairius “alibi”.
- Tyrimo eigoje baudžiamoji byla paprastai išsiskaido į atskiras bylas, todėl nepavyksta įrodyti nusikalstamos organizacijos egzistavimo. Nusikaltėliai paprastai nebendradarbiauja su teisėsauga.
- Organizuoti nusikaltėliai turi pakankamai savo lėšų todėl jas naudoja ir teisminiam procesui vilkinti. Buvo paminėta, kad teismai paprastai vengia skirti griežtas bausmes tokiems asmenims. Priežastis galimai paprasta: korumpuotų pareigūnų yra ir teisingumą vykdančiose institucijose.

8. Kokiose sferose/srityse, jūsų nuomone dažniausiai pasitaiko organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos atvejai?

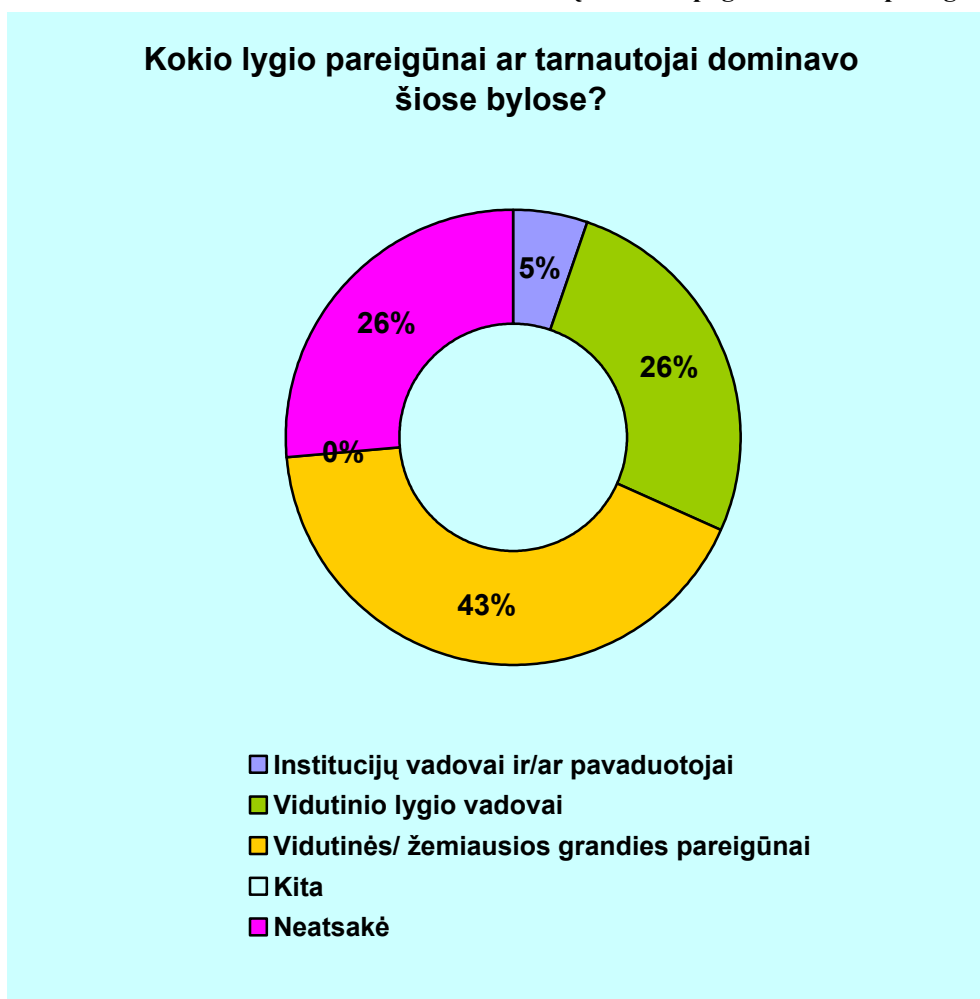
13 lentelė. Dažniausiai pasitaikančios organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos pasireiškimo sferos

Generalinės prokuratūros pareigūnai mano, jog organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos atvejai dažniausiai pasitaiko šiose sferose/srityse: muitinės formalumų tvarkymo, privatizavimo, licencijų (leidimų), pažymų išdavimo, registravimo srityje. Toliau - teisingumą įgyvendinančiose institucijose, policijoje, viešuose pirkimuose ir kitose sferose. Prie kitų sferų buvo paminėtos žemėtvarkos institucijos. Policijos korumpuotų pareigūnų ryšiai su organizuotais nusikaltėliais nėra akcentuojami, kaip matome.

9. Kokio lygio pareigūnai ar tarnautojai dominavo šiose baudžiamosiose bylose?

14 lentelė. Asmenų statusas pagal užimamas pareigas

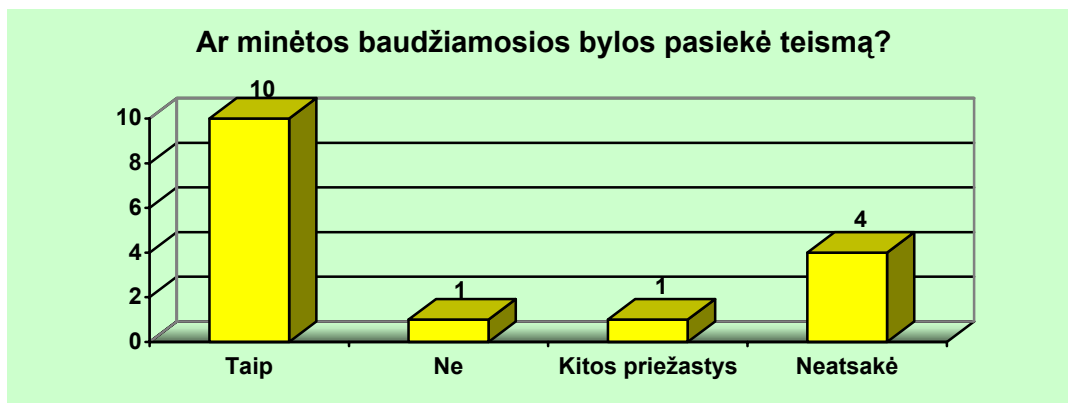

Generalinės prokuratūros pareigūnų tirtose baudžiamosiose bylose įtariamųjų asmenų statusas pagal užimamas pareigas buvo toks: 43% visų įtariamųjų buvo vidutinės arba žemiausios grandies pareigūnai, 26 % vidutinio lygio vadovai, ir 5% korupcinio pobūdžio veikas susijusias su organizuotų nusikaltėlių įtaka įtariamais padarę asmenys buvo institucijų vadovai ir/ar jų pavaduotojai.

Darytina išvada, jog korupcinius santykius su organizuotais nusikaltėliais dažniausiai palaiko vidutinės/žemiausios grandies pareigūnai. Šie pareigūnai įtakojami nusikaltėlių, jų naudai atlieka tam tikrus veiksmus arba susilaiko nuo jų atlikimo, kas leidžia šiems asmenims išvengti atsakomybės už padarytas neteisėtas veikas. Tai paskatina netvarkos, nebaudžiamumo atmosferos įsivyravimą valstybėje.

10. Ar minėtos baudžiamosios bylos pasiekė teismą?

15 lentelė

Daugelis respondentų atsakė, jog dauguma baudžiamųjų bylų pasiekė teismą.

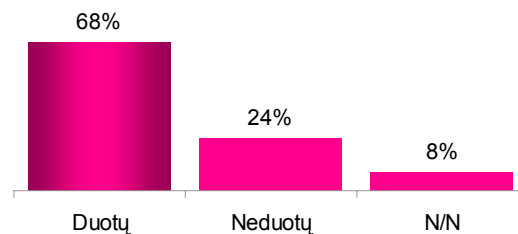
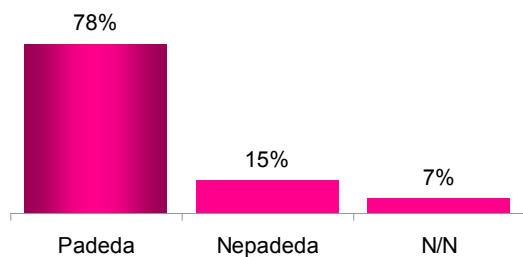
11. Ar buvo nuteisti ar išteisinti šie nusikalstamas veikas padarę asmenys?

16 lentelė. Asmenų padariusių nusikalstamas veikas teisinių pasekmių ypatumai

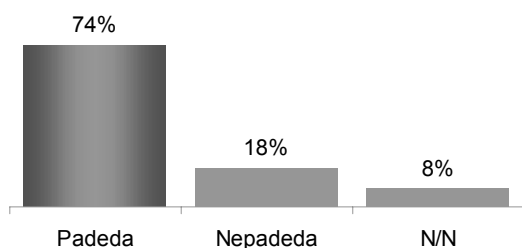
Nuteistų asmenų skaičius yra akivaizdžiai didesnis nei tų, kurie nebuvo nuteisti ar buvo išteisinti. Vienu atveju buvo suėję senaties terminai.

Nuomonė: kyšio vertinimas ir kyšio davimo perspektyva

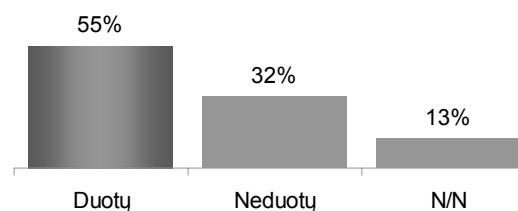

Gyventojai

Ar kyšių davimas padeda spręsti problemas?

Ar duotumėte kyšį?

Įmonių vadovai

Gyventojų ir įmonių vadovų požiūris į kyšio davimą¹⁰³

Tarptautinės viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanijos TNS Gallup atlikti tyrimai parodė, jog daugiau nei 70% visų apklaustų įmonių vadovų bei kitų valstybės gyventojų požiūris į kyšininkavimą yra teigiamas. Ta prasme, daugeliu atvejų, iškilusios problemos išsprendimui rinktųsi būtent šį būdą. Kyšio neduotų tik apie 30% visų tyrime dalyvavusių asmenų.

¹⁰³ Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005m. TNS Gallup (Tarptautinė viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų kompanija).

Nuomonė: labiausiai korumpuoti institutai/ institucijos Lietuvoje (spontaninis atsakymas*)

Gyventojai		Įmonių vadovai	
Medikai, sveikatos aps. sistemos institucijos	58.2%	Policija.....	38.3%
Policija.....	47.3%	Teismai.....	34.6%
Seimas.....	37.6%	Medikai, sveikatos aps. sistemos institucijos	33.5%
Teismai.....	36.0%	Savivaldybės.....	31.3%
Vyriausybė.....	24.2%	Seimas.....	29.7%
Savivaldybės.....	21.5%	Vyriausybė.....	23.6%
Muitinės.....	14.0%	Privatizavimo tarnybos.....	16.8%
Prezidentūra.....	13.4%	Prezidentūra.....	16.6%
Politinės partijos, politikai.....	12.8%	Muitinės.....	14.3%
Žemėtvarka, žemėtvarkos skyriai.....	11.3%	Žemėtvarka, žemėtvarkos skyriai.....	12.9%
Teisėtvarka, teisėsauga.....	10.0%	Politinės partijos, politikai.....	12.2%
Valstybės tarnautojai, valdininkai.....	6.6%	Teisėtvarka, teisėsauga.....	11.3%
Mokymo įstaigos.....	6.5%	Žiniasklaida.....	5.7%
Švietimo sistema.....	4.8%	Valstybės tarnautojai, valdininkai.....	5.7%
Verslas.....	4.6%	Visos ministerijos.....	4.9%
Žiniasklaida.....	2.6%	Švietimo sistema.....	4.0%
Generalinė prokuratūra.....	2.6%	Valstybinė mokesčių inspekcija.....	3.9%
Valstybinė mokesčių inspekcija.....	2.5%	Aplinkosauga.....	3.7%
Kita	26.0%	Valstybinė mokesčių inspekcija.....	2.5%
		Kita	37.9%

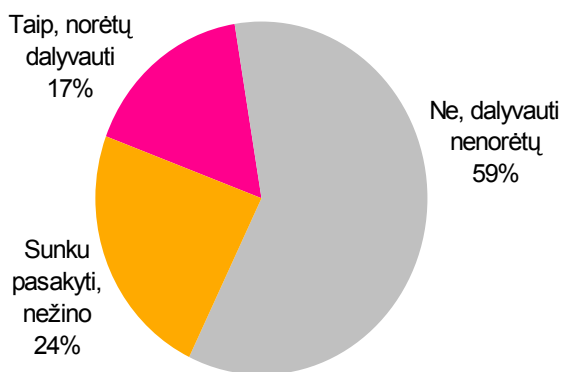
Tyrimai buvo atlikti TNS Gallup kompanijos, Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos užsakymu 2005 metais. Panaudojus apklausos metodą – tiesioginį interviu, buvo apklausti Lietuvos gyventojai (1009 respondantai), verslo įmonių vadovai (519 respondentų). Tiek vieni tiek kiti minėti respondantai labiausiai korumpuotomis institucijomis įvardino policiją, Lietuvos Respublikos Seimą, Lietuvos Respublikos Vyriausybę, Savivaldybes, teismus bei sveikatos apsaugos institucijas. Įmonių vadovų nuomone, policija yra korumpuočiausia institucija – taip teigė 38,3% visų apklaustųjų. Antroje vietoje, pasak jų, yra teismai (34,6%). Toliau - savivaldybės, Seimas ir Vyriausybė. Tuo tarpu, kiti respondantai kaip korumpuočiausią instituciją pažymėjo sveikatos apsaugos sistemos institucijas (58,2 %). Sekančios, anot jų, korumpuotos institucijos paminėtos vėlgi policija (47,3 %), Seimas (37,6%), Teismai (36,0%) bei Vyriausybė (24,2 %).

Gyventojai - tai asmenys, kurie savo kasdieniniame gyvenime tvarkydami asmeninius reikalus ar padarę pavojingas nusikalstamas veikas, neretai susiduria su valdžios arba atitinkamai

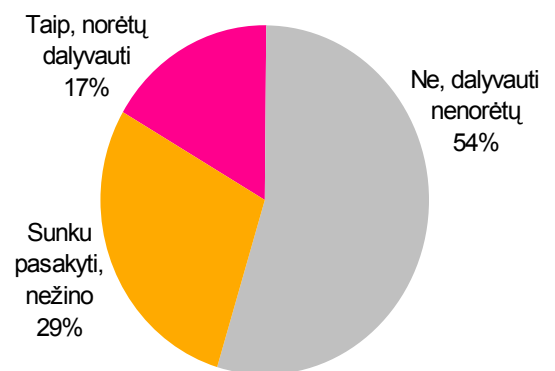
teisėsaugos institucijomis. Šie atlikti tyrimai yra svarbūs tuo, kad sužinoma, koks požiūris į jas ir aplamai kokia situacija yra valstybėje: ką būtina reformuoti, tobulinti ar stiprinti.

Priedas 4

Ar norėtų dalyvauti antikorupcinėje veikloje?¹⁰⁴
Gyventojai

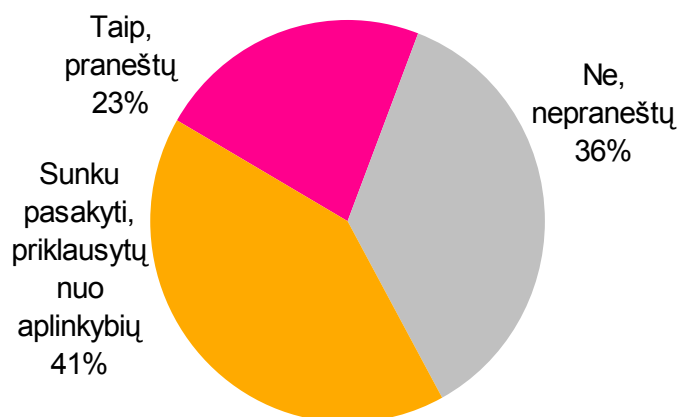
Įmonių vadovai

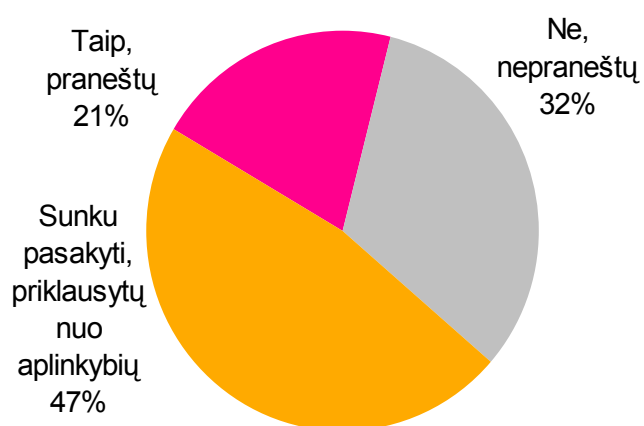
¹⁰⁴ Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005” palyginimas su ankstesnių tyrimų duomenimis“Transparency International” Lietuvos skyrius www.transparency.lt

Ar praneštų apie žinomą korupcijos atvejį?¹⁰⁵

Gyventojai

Įmonių vadovai

¹⁰⁵ Lietuvos korupcijos žemėlapis 2005” palyginimas su ankstesnių tyrimų duomenimis“Transparency International” Lietuvos skyrius www.transparency.lt

ANONIMINĖ ANKETA

Norėdami geriau atskleisti organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos santykį, siekiame sužinoti kokia yra padėtis šiuo metu Lietuvos Respublikoje.

Prašytume atsakyti į keletą klausimų.

1. *Kokia Jūsų darbo patirtis Generalinėje prokuratūroje?*

- Iki vienerių metų
- Iki trejų metų
- Iki penkerių metų
- Iki dešimties metų
- Daugiau

2. *Kas, Jūsų nuomone, yra korupcija?*

.....

.....

.....

.....

3. *Kas, Jūsų nuomone, yra organizuotas nusikalstamumas?*

1.....

.....

.....

.....

2.....

.....

.....

.....

4. *Kokie, Jūsų nuomone, kokie yra organizuoto nusikalstamumo pagrindiniai požymiai?*

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

5. *Ar Jūsų darbo praktikoje pasitaikė organizuoto nusikalstamumo baudžiamųjų bylų, kuriose buvo korupcinio pobūdžio veikų požymių?*

- Taip, pasitaikė
- Ne, nepasitaikė

6. *Kiek tokių baudžiamųjų bylų buvo iškelta?*

- 1
- 2
- 3
- daugiau

7. Ar pasitaikė įrodinėjimo problemų, jei taip tai kokių?

.....
.....
.....
.....

8. Kokiose sferose/srityse, jūsų nuomone dažniausiai pasitaiko organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos atvejai?

- Licencijų (leidimų), pažymų išdavimas, registravimas
- Viešieji pirkimai
- Privatizavimas
- Muitinės formalumų tvarkymas
- Policija
- Teisingumą įgyvendinančiose institucijose
- Kitose sferose:

-
-
-

9. Kokio lygio pareigūnai ar tarnautojai dominavo šiose baudžiamosiose bylose?

- Institucijų vadovai ir/ar pavaduotojai
- Vidutinio lygio vadovai
- Vidutinės/ žemiausios grandies pareigūnai
- Kita

10. Ar minėtos baudžiamosios bylos pasiekė teismą?

- Taip
- Ne
- Kitos priežastys:

.....
.....

11. Ar buvo nuteisti ar išteisinti šie nusikalstamas veikas padarę asmenys?

- Taip, jie buvo nuteisti
- Ne, jie nebuvo nuteisti
- Taip, jie buvo išteisinti
- Kitos priežastys:

.....

ANONIMINĖ ANKETA

Norėdami geriau atskleisti organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos santykį, siekiame sužinoti kokia yra padėtis šiuo metu Lietuvos Respublikoje.

Prašytume atsakyti į keletą klausimų.

1. *Kokia Jūsų darbo patirtis Specialiųjų tyrimų tarnyboje?*

- Iki vienerių metų
- Iki trejų metų
- Iki penkerių metų
- Daugiau

2. *Kas, Jūsų nuomone, yra korupcija?*

.....

.....

.....

.....

3. *Kokie, Jūsų nuomone, kokie yra korupcijos požymiai?*

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

4. *Ar Jūsų darbo praktikoje pasitaikė korupcinio pobūdžio veikų baudžiamosiose bylose, kuriose buvo organizuoto nusikalstamumo požymių?*

- Ne, nepasitaikė
- Taip, pasitaikė. Kokios jos?

.....

.....

.....

5. *Kiek baudžiamųjų bylų su korupcinio pobūdžio veikomis buvo iškelta šiais, 2006 metais?*

- Iki 20
- Iki 40
- Iki 60
- Kita

6. *Ar pasitaikė įrodinėjimo problemų, jei taip tai kokių?*

.....

.....

.....

.....

7. Kokiose sferose/srityse, jūsų nuomone dažniausiai pasitaiko korupcijos atvejai?

- a. Licencijų (leidimų), pažymų išdavimas, registravimas
- b. Viešieji pirkimai
- c. Privatizavimas
- d. Muitinės formalumų tvarkymas
- e. Policija
- f. Teisingumą įgyvendinančiose institucijose
- g. Kitose sferose:
 -
 -
 -

8. Kokio lygio pareigūnai ar tarnautojai dominavo šiose baudžiamosiose bylose?

- a. Institucijų vadovai ir/ar pavaduotojai
- b. Vidutinio lygio vadovai
- c. Vidutinės/ žemiausios grandies pareigūnai
- d. Kita

9. Ar minėtos baudžiamosios bylos pasiekė teismą?

- a. Taip
- b. Ne
- c. Kitos priežastys:
 -
 -

10. Ar buvo nuteisti ar išteisinti šie nusikalstamas veikas padarę asmenys?

- a. Taip, jie buvo nuteisti
- b. Ne, jie nebuvo nuteisti
- c. Taip, jie buvo išteisinti
- d. Kitos priežastys:
 -